

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ERGENLİK DÖNEMİNDE ADİL DÜNYA İNANCI VE
DİNDARLIK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed ŞAHBAZ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ANKARA – 2022

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ERGENLİK DÖNEMİNDE ADİL DÜNYA İNANCI VE
DİNDARLIK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed ŞAHBAZ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Behlül TOKUR

ANKARA – 2022

ONAY SAYFASI

Muhammed ŞAHBAZ tarafından hazırlanan “Ergenlik Döneminde Adil Dünya İnancı ve Dindarlık” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri üyesi	Kurumu	İmza
Doç. Dr. Behlül TOKUR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Kabul		
Prof. Dr. Özcan GÜNGÖR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Kabul		
Prof. Dr. Asım YAPICI	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	
Kabul		

Tez Savunma Tarihi: 22/08/2022

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Yaşar YİĞİT

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. (22/08/2022)

İmza:

Muhammed ŞAHBAZ

TEŞEKKÜR

Araştırma sürecinin her aşamasında yakın ilgisini eksik etmeyen, destek veren sözleri ile çalışma azmimi perçinleyen bilgi birikimi ve tecrübeleri ile bana destek olan kıymetli danışmanım Doç. Dr. Behlül TOKUR'a, tezin gelişim sürecinde her daim desteklerini aldığım dostlarım Hümevra Ahsen DOĞAN ve Şeyma MONİS'e, teşekkür ederim. Ayrıca beni bugünlere fedakarlıklarla getiren ve maddi manevi desteğini esirgemeyen anneme, babama ve ablama, yorgunlukları, endişeleri beraber aştığımız yardımıyla istek ve azmimi sürekli artıran sevgili eşim Beyza'ya yürekten teşekkür ederim.

ÖZET

Ergenlik Döneminde Adil Dünya İnancı ve Dindarlık

Bu çalışmanın amacı ergenlerde adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu amaçla Gaziantep ilinde ikamet eden 14-18 yaş aralığında 428 bireye Adil Dünya İnancı ve Dindarlık ölçeğinden oluşan anket formu uygulanmıştır. Elde edilen veriler istatistiki veri seti halinde düzenlenmiş ve SPSS 19 istatistik paket programı ile analizleri yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre araştırmanın örneklemini oluşturan bireylerin dindarlık ve adil dünya inancı ile demografik değişkenler arasında değişik ilişkilerin var olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca dindarlık ve adil dünya inancı boyutları arasında korelasyon ve regresyon analiz sonuçlarına göre anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda adil dünya inancı alt boyutlarının dindarlık ile ilişkisi incelendiğinde kişisel adil dünya inancı ve genel adil dünya inancının dindarlıkla zayıf düzeyde anlamlı bir ilişkisinin olduğu bulunmuştur. Dindarlık alt boyutlarından iman ve duygu boyutlarının adil dünya inancı üzerinde anlamlı etkisi olmadığı ancak etki ve ibadet boyutlarının anlamlı etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Adil Dünya İnancı, Kişisel Adil Dünya İnancı, Genel Adil Dünya İnancı, Dindarlık

ABSTRACT

Just World Belief and Religiosity in Adolescence

The aim of this study is to examine the relationship between belief in a just world and religiosity in adolescents. For this purpose, a questionnaire form consisting of Belief in a Just World and Piety Scale was applied to 428 individuals between the ages of 14-18 living in Gaziantep. The obtained data were organized as a statistical data set and analyzed with SPSS 19 statistical package program. According to the findings obtained from the research, it has been observed that there are different relationships between the religiosity and belief in a just world of the individuals constituting the sample of the research and demographic variables. In addition, significant relationships were found between the dimensions of religiosity and belief in a just world according to the results of correlation and regression analysis. As a result of the research, when the relationship between the sub-dimensions of belief in a just world and religiosity was examined, it was found that personal belief in a just world and general belief in a just world had a weak and significant relationship with religiosity. It has been determined that the dimensions of faith and emotion, which are among the sub-dimensions of religiosity, do not have a significant effect on belief in a just world, but the dimensions of influence and worship have significant effects.

Keywords: Adolescence, Just World Belief, Personal Just World Belief, General Just World Belief, Religiosity

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
TABLolar DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Konusu.....	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1. ERGENLİK DÖNEMİ VE ADİL DÜNYA İNANCI.....	4
1.1. Ergenlik Dönemi.....	4
1.1.1. Ergenliğin Sınırları	7
1.1.2. Fiziksel Gelişim.....	12
1.1.3. Kişilik Gelişimi	14
1.2. Adil Dünya İnancı.....	15
1.2.1 Adil Dünya İnancı ve Ergenlik.....	18
1.2.2 Genel ve Kişisel Adil Dünya İnancı.....	19
1.2.3 Adil Dünya İnancı ve Dindarlık	20
2. YÖNTEM.....	22
2.1. Araştırmanın Problemi.....	22
2.2. Araştırmanın Hipotezleri	22
2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	23
2.4. Araştırmanın Yaklaşımı ve Modeli.....	23
2.5. Veri Toplama Araçları	24
2.5.1. Genel ve Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçeği	24
2.5.2. Dindarlık Ölçeği	26

2.6.	Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	27
2.7.	Verilerin Analizi	27
3.	BULGULAR	30
3.1.	Örneklem Grubu ve Özellikleri	30
3.1.1.	Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı.....	30
3.1.2.	Örneklem Grubunun Yaşa Göre Dağılımı.....	31
3.1.3.	Örneklem Grubunun Algılanan Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı 31	
3.1.4.	Örneklem Grubunun Eğitim Aldığı Okul Türüne Göre Dağılımı	32
3.1.5.	Örneklem Grubunun Birlikte Yaşadığı Kişilere Göre Dağılımı.....	32
3.2.	Adil Dünya İnancı ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki.....	33
3.2.1.	Adil Dünya İnancı – Cinsiyet İlişkisi	33
3.2.2.	Adil Dünya İnancı – Yaş İlişkisi	34
3.2.3.	Adil Dünya İnancı – Gelir Düzeyi İlişkisi.....	35
3.2.4.	Adil Dünya İnancı – Okul Türü İlişkisi.....	36
3.2.5.	Adil Dünya İnancı – Birlikte Yaşanılan Kişi İlişkisi.....	38
3.3.	Dindarlık ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki.....	39
3.3.1.	Dindarlık – Cinsiyet İlişkisi.....	39
3.3.2.	Dindarlık – Yaş Arasındaki İlişki.....	39
3.3.3.	Dindarlık – Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki	40
3.3.4.	Dindarlık – Okul Türü Arasındaki İlişki	41
3.3.5.	Dindarlık – Birlikte Yaşanılan Kişi Arasındaki İlişki	41
3.4.	Adil Dünya İnancı ve Dindarlık Arasındaki İlişki.....	42
4.	TARTIŞMA.....	46
4.1.	Demografik Değişkenlere Göre Adil Dünya İnancı Karşılaştırmasına Dair Bulguların Tartışılması.....	46
4.1.1.	Adil Dünya İnancı Cinsiyet İlişkisi	46
4.1.2.	Adil Dünya İnancı Yaş İlişkisi	47

4.1.3.	Adil Dünya İnancı Gelir Düzeyi İlişkisi.....	49
4.1.4.	Adil Dünya İnancı Okul Türü İlişkisi.....	50
4.1.5.	Adil Dünya İnancı Birlikte Yaşanılan Kişi İlişkisi.....	51
4.2.	Demografik Değişkenlere Göre Dindarlık Karşılaştırmasına Dair Bulguların Tartışılması.....	51
4.2.1.	Dindarlık Cinsiyet İlişkisi.....	51
4.2.2.	Dindarlık Yaş İlişkisi.....	52
4.2.3.	Dindarlık Gelir Düzeyi İlişkisi	54
4.2.4.	Dindarlık Okul Türü İlişkisi	55
4.2.5.	Dindarlık Birlikte Yaşanılan Kişi İlişkisi	56
4.3.	Adil Dünya İnancı ve Dindarlık Karşılaştırmasına Dair Bulguların Tartışılması	57
4.3.1.	Kişisel ve Genel Adil Dünya İnancı ve Dindarlık.....	57
4.3.2.	Dindarlığın Adil Dünya İnancı Üzerindeki Etkisine Dair Bulguların Tartışılması	58
5.	SONUÇ.....	64
6.	KAYNAKÇA	66
7.	EKLER	77
EK-1.	Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	77
EK-2.	Adil Dünya İnancı ve Dindarlık Ölçeği	78
EK-3.	Etik Kurul Raporu.....	82

KISALTMALAR DİZİNİ

Akt : Aktaran

Çev : Çevirmen

Ed. : Editör

V.dğr : Ve diğeri

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Adil Dünya İnancı Ölçeği Alt Boyutları	24
Tablo 2. Adil Dünya İnancı Ölçeği Güvenirlik Bulguları	25
Tablo 3. Dindarlık Ölçeği Alt Boyutları.....	26
Tablo 4. Dindarlık Ölçeği Güvenirlik Bulguları	27
Tablo 5. Ölçek Boyutların Normallik Dağılımı Tablosu.....	28
Tablo 6. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı	30
Tablo 7. Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı	31
Tablo 8. Katılımcıların Gelir Düzeyine Göre Dağılımı.....	31
Tablo 9. Örneklem Grubunun Eğitim Aldığı Okul Türüne Göre Dağılımı.....	32
Tablo 10. Örneklem Grubunun Birlikte Yaşadığı Kişilere Göre Dağılımı	32
Tablo 11. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Adil Dünya İnancı Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları.....	33
Tablo 12. Yaş Değişkenine Göre Adil Dünya İnancı Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	34
Tablo 13. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Kişisel Adil Dünya İnancı Boyutu Puan Ortalamalarına İlişkin Post-Hoc Testi	35
Tablo 14. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Adil Dünya İnancı Ölçeği Puan Ortalamalarına İlişkin Post-Hoc Testi	35
Tablo 15. Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Adil Dünya İnancı Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	36
Tablo 16. Okul Türü Değişkenine Göre Adil Dünya İnancı Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	37
Tablo 17. Katılımcıların Okul Türü Değişkenine Göre Kişisel Adil Dünya İnancı Boyutu Puan Ortalamalarına İlişkin Post-Hoc Testi	38
Tablo 18. Birlikte Yaşadığı İnsan Değişkenine Göre Adil Dünya İnancı Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları.....	38
Tablo 19. Cinsiyet Değişkenine Göre Dindarlık Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları.....	39
Tablo 20. Yaş Değişkenine Göre Dindarlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	40

Tablo 21. Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Dindarlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	40
Tablo 22. Okul Türü Değişkenine Göre Dindarlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	41
Tablo 23. Birlikte Yaşadığı İnsan Değişkenine Göre Dindarlık Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları.....	41
Tablo 24. Dindarlık Düzeyleri ile Adil Dünya İnançları Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları	42
Tablo 25. Dindarlık İle Kişisel Adil Dünya İnançları Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları.....	44
Tablo 26. Dindarlık İle Genel Adil Dünya İnançları Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları.....	44
Tablo 27. Dindarlık ile Adil Dünya İnançları Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları....	45
Tablo 28. Dindarlık ile Adil Dünya İnançları Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları....	45

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Sosyal bir canlı olan insan fiziksel çevreye ve sosyal çevreye uyum sağlamak zorundadır. İnsanın fiziksel ve sosyal çevresine uyumu, söz konusu çevreyi nasıl algıladığı, olayları nasıl değerlendirdiği, kendisi olumlu ya da olumsuz bir olay yaşadığında ve olumlu ya da olumsuz olaylara maruz kalan diğer insanları gördüğünde sorumluluğu kime veya kimlere nasıl yüklediğiyle alakalıdır. Bunun yanı sıra insan, davranışları ve başına gelen olaylar arasında bir uygunluk olduğuna dair bilinçdışı bir inanç taşımaktadır. Kişi beklediği durumla gözlediği durum arasında bir çelişki ile karşılaştığında rahatsız olmakta ve ortaya çıkan bu istenmeyen durumu değiştirmeye güdülenmektedir.

İnsanlar kendilerine acı veren ve onları korkutan şeylerden kaçınmak, isteklerini gerçekleştirmek gayesiyle plan yapmak ve bu planlarını uygulamak için nihayetinde isteklerine ulaşmalarını sağlayacak bir sürecin var olduğuna inanmalıdırlar. Ayrıca yaşamın kaotik bir ortamda sürdürülmesi kişinin çevreye uyumunda fiziksel ve duygusal problemlere neden olmaktadır.¹ Dolayısıyla insanların emek ve sonuç arasında uyumlu bir yapının olduğuna ilişkin varsayımlara inanmaları gerekmektedir.

Kanadalı sosyal psikolog Melvin Lerner, insanların çevrelerine uyumlarını kolaylaştırmak için kılavuz edindikleri varsayımlarla ilgili bir inanca sahip olduğunu ileri süren adil dünya inancı kuramını geliştirmiştir.² Bu kurama göre insan, herkesin hak ettiğini bulduğu adil bir dünyaya inanma eğilimindedir. Bu inanç, insanların çevrelerini düzenli ve sabit olarak algılamasına imkân vermektedir.³ Böylelikle insanlar uzun vadeli planlar yapabilmekte ve bu planlarını gerçekleştirebilmek için çaba sarf edebilmektedirler.

¹ Melvin J. Lerner - Dale T. Miller, "Just World Research and the Attribution Process: Looking Back and Ahead", *Psychological Bulletin* 85/5 (1978), 1030.

² Melvin J. Lerner, "The Belief in a Just World", *The Belief in a Just World: A Fundamental Delusion* (Boston, MA: Springer US, 1980), 9-30.

³ Carolyn L. Hafer, "Investment in Long-Term Goals and Commitment to Just Means Drive the Need to Believe in a Just World", *Personality and Social Psychology Bulletin* 26/9 (2000), 1059.

Adil dünya inancı, insan yaşamını şekillendiren belli başlı faktörlerden etkilenebilmektedir. Din, çevre, yaş, siyasi görüş, ideoloji, akademik seviye ve toplum söz konusu faktörlerden sayılabilir. Bunların içerisinde din ve dindarlık insanın fiziksel ve sosyal çevresine uyumunu etkileyen, yaşam boyu karşılaşılan her olayı anlamlandırmada önemli seviyede etkiye sahip belirleyici bir faktördür.⁴ Ayrıca insanın yaşam evreleri içerisinde hem adalet hem de din konusunda fikirlerinin geliştiği ve bu konularda hassas olduğu dönem ergenlik dönemidir.⁵ Bu bağlamda araştırmanın konusu ergenlik döneminde adil dünya inancı ve dindarlık ilişkisinin din psikolojisi açısından incelenmesidir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Melvin Lerner'in geliştirdiği adil dünya inancı kuramına göre bireyler, herkesin genel olarak hak ettiğini elde ettiği, kötülerin cezalandırılıp iyilerin ödüllendirildiği adaletin her zaman yerini bulduğu bir dünyada yaşadığına inanma ihtiyacındadır. Lerner, adil dünya inancının aslında bir yanılsama olduğunu, dünyanın gerçekte çok adil olmadığını ancak bu inancın kişinin kendini güvende hissetmesi için önem arz ettiğini öne sürmüştür.⁶ Bunun yanında adil dünya inancının bireysel ve genel olarak iki alt boyutu vardır. Bireysel adil dünya inancı "Yaşam benim için ne kadar adil?" sorusuna cevap ararken genel adil dünya inancı "Yaşam benim dışındaki insanlar için ne kadar adil?" sorusuna cevap arar.⁷ Adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkiyi çeşitli yönlerden ele alan bu araştırma, din psikolojisi literatürüne katkı sağlamayı amaçlamasının yanında adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkiyi Gaziantep ilinde bulunan çeşitli lise türlerinde eğitim gören ergen öğrenciler üzerinde incelemeyi amaçlamaktadır.

Din insan hayatının her noktasında kendine yer bulan bir olgudur ve adil dünya inancı ile de bir ilişkisinin olduğu çeşitli araştırmacılar tarafından öne sürülmüştür. Konuyla ilgili yapılan literatür taramalarında adil dünya inancı çeşitli unsurlarla ve özellikle suçluluk ve adalet kavramları çerçevesinde yorumlansa da din psikolojisi açısından adil dünya inancı ve dindarlık ilişkisinin doğrudan incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu

⁴ Ali Rıza Gül, "Dinin İşlevleri ve İnsan Hakları Ekseninde Devlet Eliyle Din Öğretimi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/29 (01 Mart 2010), 171.

⁵ Adem Güneş, *Ergenlik Döneminde 100 Temel Kural* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2015), 65.

⁶ Sibel Kılınç - Fuat Torun, "Adil Dünya İnancı", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 3/1 (01 Mart 2011), 5.

⁷ Claudia Dalbert, *The Justice Motive as a Personal Resource: Dealing With Challenges and Critical Life Events* (New York, NY, US: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2001), 13.

Çalışma söz konusu boşluğu doldurmak amacıyla adil dünya inancı üzerinde dindarlığın ne yönde ve nasıl etkisi olduğunun araştırılması açısından önemlidir.

1. ERGENLİK DÖNEMİ VE ADİL DÜNYA İNANCI

1.1. Ergenlik Dönemi

İnsanoğlu doğum ve ölüm arasındaki yaşam çizgisi içerisinde farklı gelişimsel dönemlerden geçmektedir. Biyolojik yapısına ve yaşına göre bu dönemlerde fiziksel ve bilişsel olarak farklı özellikler göstermektedir. İnsan ömrü genellikle bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve ihtiyarlık olmak üzere beş evreye ayrılabilir.⁸ Bir evreden diğerine geçişte yaş sınırları kesin ve net değildir ancak ardışık bir gelişim seyri vardır. Çevresel faktörler gelişimi hızlandırıp yavaşlatabilir ancak evrelerin sırasını değiştiremez. Bu gelişim seyri evrenseldir, kültür ve ırklara göre farklılık göstermez. Gelişim süresi boyunca geçilmesi gereken aşamalar atlanamaz. Her bir gelişim aşaması sonraki aşamaya basamak teşkil eder. Gelişim basamaklarının sağlıklı ve başarılı bir şekilde yaşanmaması, stres verici etkiler doğurabilir.⁹

İnsanın büyüme ve gelişmesinde bazı evreler özel bir öneme sahiptir. Bu evrelere kritik dönem denir. Kritik dönemlerde sevgi eksikliği, kötü beslenme gibi durumlar sonradan telafisi mümkün olmayan hasarlara neden olabilir. Fetüsün döllenmeden sonraki 6. ve 7. haftası, bebeklik ve ilk çocukluk yıllarını da kapsayan hayatın doğumdan önce başlayan ilk beş senesi kritik dönemdir. Psikolojik gelişim için kritik dönemlerin varlığı çok az tanımlanmıştır. Bu konuda duyarlı dönemlerin olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Bu dönemler belli bir tür gelişim için en uygun dönemlerdir. Tam manasıyla kritik bir dönem olarak kabul edilmese de ergenlik yılları duyarlı bir dönem olarak görülebilir. Bu yıllarda sevgi yoksunluğu ve beslenme bozukluğu ergenlerde olumsuz etkiler bırakabilmektedir.¹⁰ Bu durumda aile ve sosyo-ekonomik durum bireyin genel gelişimi için büyük önem arz etmektedir.

Ergenlik sözcüğü Latince “ad” (doğru) ve “olescere” (büyümek) kelimelerinin birleşimi olan “adolescere”, yani “... ye doğru büyümek” sözcüğünden gelmektedir.¹¹

⁸ Abdulvahit İmamoğlu - Saliha Ferşadoğlu, “Psikolojik Açıdan Ergenlerde Dini Tutum ve Davranışların Tahlili/Psychological Analysis of Adolescents’ Religious Attitudes and Behaviours”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (25 Ekim 2016), 20.

⁹ Behlül Tokur, *Stres ve Din* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017), 41.

¹⁰ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), 13; Edward E. Smith vd., *Atkinson ve Hilgard Psikolojiye Giriş 14. Edisyon*, çev. Deniz Ferhatoğlu - Öznur Öncül (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2015), 68.

¹¹ Richard Cloutier - Bekir Onur, “Ergenlik Psikolojisinde Kuramlar”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 27/2 (01 Ağustos 2019), 875; Barry E. Golinko, “Adolescence: Common Pathways

Dolayısıyla bu kavram yapısal olarak bir durumu değil, bir süreci belirtmektedir. Bu itibarla bu sözcük, "bireyde gözlenebilen sürekli ve hızlı bir gelişim evresi" olarak tanımlanabilmektedir.¹²

Ergenlik evresi, fiziksel ve duygusal proseslerin neden olduğu cinsel ve psikososyal gelişimiyle başlayan bireyin anne babadan ayrılarak bağımsızlığını elde ettiği, kimlik duygusunu ve toplumsal üretkenliğini kazanmasıyla sonlanması beklenen ayrıca bireyin dini açıdan da mükellef sayılmaya başlandığı bir ara dönemdir.¹³ Ergenlik, çocuğun bu döneme ulaştığına dair fizyolojik ve psikolojik yapısında yeni bazı değişimlerle başlar ve belirli bir olgunluk düzeyine ulaşıncaya kadar devam eder.¹⁴

Yaşam evrelerini çeşitli dönemlere ayıran kuramcılardan Piaget'ye göre ergenlik dönemi bireyin soyut işlemler dönemine geçtiği evredir. Ergen artık çeşitli nesnelere gruplara ya da alt gruplara ayırıp birbirleriyle olan ilişkilerini anlayabilecek becerileri kazanır.¹⁵

Jean J. Rousseau'ya göre ergenlik döneminde bilinç gelişir ve ahlakın ortaya çıkmasını sağlar. Ergen, kendisi dışındaki kişilerle ilgilenmeye başlar ve gerçek manada sevgi duymayı sağlayan duygusal bir olgunlaşma yaşar.¹⁶

Ergenlik konusundaki bilimsel çalışmalara öncülük yapmış olan Hall, çevre ve kalıtımı ergenin gelişimindeki en önemli iki unsur olarak görmüştür. Ona göre bu dönem toplumsal rollerin belirlendiği, değerlerin akıl yürütme, bilinçli ve yetişkin kişilerarası ilişkilere girme becerilerine bağlı olarak geliştiği bir evredir.¹⁷

Freud ergenlik dönemini genital evre olarak adlandırır. Ona göre genital evre ergenlik döneminin tamamını kapsar ve cinsel doyumun yetişkine özgü yollarıyla çok fazla uğraşma ve cinsel dürtülerin önemli ölçüde artmasıyla nitelenir.¹⁸

Through Life", *Adolescence* 75/19 (1984), 749 akt. Banu Yazgan İnanç vd., *Gelişim Psikolojisi* (Ankara: Pegem Akademi, 2010), 231; Betül Aydın, *Çocuk ve Ergen Psikolojisi* (Ankara: Atlas Yayın Dağıtım, 2005), 173.

¹² Fatma Varış, "Ergenin Gelişimine Etki Yapan Kültürel Faktörler", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 1/1 (12 Eylül 2019), 31; Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2020), 261.

¹³ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 266; Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2015), 170-171; Mehmet Bayyigit, *Gençlik ve Din* (Konya: Yediveren Kitap, 2011), 59.

¹⁴ Arthur T. Jersild, *Gençlik Psikolojisi*, çev. İbrahim N. Özgür (İstanbul: Gün Yayınları, 1974), 10.

¹⁵ Aydın, *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, 178.

¹⁶ Cloutier - Onur, "Ergenlik Psikolojisinde Kuramlar", 879; Aydın, *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, 174.

¹⁷ Cloutier - Onur, "Ergenlik Psikolojisinde Kuramlar", 881.

¹⁸ Cloutier - Onur, "Ergenlik Psikolojisinde Kuramlar", 884.

Eric Erikson, bu dönemi kimlik bütünlüğüne karşı rol karmaşası olarak tanımlar. Ona göre bu evre kimliğin oluşmasını sağlayacak bir araştırma, içebakış ve keşif evresidir. Erikson için kimlik, önceki evrelerin özdeşleşme elemanlarının, şu anki gizil gücün ve becerilerin, geleceğe ilişkin isteklerin bütünlüşme olgusudur. Kişisel kimliğin kurulmasında yaşanan başarısızlık bir rol karmaşasına, bir kargaşaya veya sürekli bir yabancılık hissine neden olabilir.¹⁹

Ergenlikte biyolojik gelişim, kemiklerde hızlı büyüme ve cinsel gelişim ile kendini gösterir. Psikolojik gelişim ise bilişsel gelişim ve kimlik gelişimi ile belirlenir. Sosyal gelişim açısından ise bu dönem bireyin genç erişkin rolüne hazırlandığı bir dönemdir.²⁰ Ergenler yetişkin sorumluluğunun eşiğinde bulunurlar. Bu yüzden ergenin yetişkinliğe hazırlanmak şeklinde önemli bir görevi vardır. Ergenlik döneminde yaşanan biyolojik değişimler, tüm ergenleri etkilediği halde zamanlamada, kültürel ve bireysel bakımdan bazı farklılıklar görülmektedir.²¹ Yani ergenliğin yaş aralığı kültüre ve bireysel yapıya göre değişken olabilmektedir. UNESCO'ya göre ergenlik dönemi 15-25 yaş arasında geçilir.²² Ülkemizde bu dönemin genel olarak kızlarda 10-12 yaşları, erkeklerde 12-14 yaşları arasında başladığı kabul edilmektedir.²³

Ergenlikte fizyolojik, bilişsel ve duygusal değişimler, cinsel işlevlerin gelişimi, soyut düşünme süreçleri ve bağımsızlık olarak karşılığını bulmaktadır. Çocuğun ailesinin korumasına ve gözetimine daha az ihtiyaç duymaya başlaması, fizyolojik gelişimin yetişkin seviyesine yaklaşması ve fizyolojik olgunluğun çocuğu toplum içerisinde sorumluluk üstlenmeye zorlaması ergenliğin başladığını gösterir.²⁴ Ergenlik dönemindeki kişiler artık toplumsal hayatta neler yapacaklarını planlamaya ve hatta bütün toplum hayatını yeniden düzenlemeyi planlamaya başlarlar.²⁵

¹⁹ Cloutier - Onur, "Ergenlik Psikolojisinde Kuramlar", 889.

²⁰ Orhan Derman, "Ergenlerde Psikososyal Gelişim", *İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adölesan Sağlığı II*, 63 (İstanbul, 2008), 19; Abdulkerim Bahadır, "Temel Gelişim Özellikleri Açısından Ergenlik Dönemi", *Tabula Rasa* 1/3 (2001), 114.

²¹ Fiğen Çok, "Gelişim Psikolojisi: Ergenlik ve Yetişkinlik", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 27/2 (01 Ağustos 2019), 905-906; Emine Karademirci vd., "Ergenlik Dönemi: Fiziksel Büyüme, Psikolojik ve Sosyal Gelişim Süreci", *The Journal of Turkish Family Physician* 3/4 (15 Kasım 2012), 11.

²² Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 261.

²³ John W. Santrock, *Ergenlik*, çev. Diğdem Müge Siyez (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 16; Smith vd., *Atkinson ve Hilgard Psikolojiye Giriş 14. Edisyon*, 97; Aydın, *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, 174; Haluk Yavuzer, *Psiko-Sosyal Açısından Çocuk Suçluluğu* (İstanbul, 1981), 33.

²⁴ James F. Adams, *Ergenliği Anlamak*, çev. Bekir Okur (Ankara: İmge Kitabevi, 1995), 15.

²⁵ Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1997), 52-53.

UNESCO, ergenliği "Cesaretin çekingenliğe, serüven isteğinin rahata üstün geldiği çağ."²⁶ şeklinde tanımlar. 1904 yılında ergenlik dönemi ile ilgili ilk bilimsel çalışmayı yapan Hall ve bazı başka araştırmacılar bu dönemi "fırtınalı ve stresli" bir dönem olarak nitelmiştir.²⁷ Ancak modern araştırmalar bu bakış açısını büyük ölçüde desteklememektedir. Bu dönemde bazı kaygı verici denemeler olsa da ergenler genel olarak bu dönemi büyük ve kalıcı bir sorun yaşamadan atlattıklarıdır.²⁸

Birey için dini açıdan ergenlik dönemi, gelecekte benimsenecek olan inancın şekillendiği, dinle ilgili kabullerin tenkide tabii tutulduğu bir dönemdir. Ergenliğin başlaması ile ortaya çıkan biyolojik, psikolojik ve sosyo-kültürel değişimler ergenin çocuklukta öğrendiği geleneksel dini kabulleri eleştirel bir bakışla değerlendirmesine neden olur.²⁹ Ergenlik dönemi hem dini bilincin ortaya çıkmaya başladığı hem de dinle ilgili kararsızlıkların ve şüphelerin en fazla olduğu dönemdir.³⁰

Ülkemizde üniversite okuma oranının artması nedeniyle ergenlik döneminin bitişinin 23-24 yaşlarına kadar uzadığı söylenebilir. Çünkü çalışma hayatına başlamamış bir birey yetişkin olmanın önemli unsurlarından biri olan sorumluluk bilincine tam olarak erişemeyeceğinden ergenlik döneminden tam manasıyla sıyrılamayabilir.³¹

1.1.1. Ergenliğin Sınırları

Ergenlik, bir takım farklı nitelikleri göz önünde bulundurularak kendi içerisinde üç bölüme ayrılabilir:

- İlk (erken ergenlik, erinlik, buluş) ergenlik: 10-13 yaşlar arası,

²⁶ Gül den Uyanık Balat - Berrin Akman, "Lise Öğrencilerinin Psikolojik Durumların Sosyo demografik Özelliklerine Göre İncelenmesi", *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi* 13/1 (2006), 3.

²⁷ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 19; Aydın, *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, 174; Bünyamin Solmaz - Adem Şahin, "Ergenlerde Dindarlık ve Sosyal Benlik", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 12/2 (01 Ekim 2012), 147; Ray C. Garrison - Karl C. Garrison, "Ergenliğin Anlamı ve Tarihsel Gelişimi", çev. Uğur Öner, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (05 Eylül 2019), 90.

²⁸ Smith vd., *Atkinson ve Hilgard Psikolojiye Giriş 14. Edisyon*, 97; Elizabeth J. Susman - Alan Rogol, "Puberty And Psychological Development", *Handbook Of Adolescent Psychology*, ed. Richard M. Lerner - Laurence Steinberg (New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2004), 97; Füsün Çuhadaroğlu, "Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri", *Katki Pediatri Dergisi* 21/6 (2000), 863-864.

²⁹ Abdulkerim Bahadır, *Ergenlik Döneminde Dini Şüpheler ve Tereddütler* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 36.

³⁰ Behlül Tokur, "Martı Jonathan Livingston", *Journal of Analytic Divinity* 3/2 (15 Aralık 2019), 217.

³¹ Laurence Steinberg, *Ergenlik* (Ankara: İmge Kitabevi, 2007), 25.

- Orta ergenlik: 14-17 yaşlar arası,
- Son ergenlik: 18- 22 yaşlar arası.³²

İlk Ergenlik (Puberty, Erinlik, Erken Ergenlik): 10-13 Yaş Arası

İlk ergenlik dönemi, cinsel gelişme manasında puberty, erinlik ve buluş kelimeleriyle ifade edilebilmektedir. Yavuzer ve Kulaksızoğlu'nun tanımına göre erinlik dönemi, "cinsel organların olgunlaşma sürecini kapsayan ve oldukça kısa süren fizyolojik değişiklikler evresidir."³³ Bu dönemde ortaya çıkan biyolojik değişimlerin neden olduğu baskıya karşı ergen, uyum ve baş etme çabası içerisine girer.³⁴

Erinliğe dönük birçok değişim çocukluk döneminin sonlarında başlamaktadır.³⁵ Erinlik öncesinde gelişim hızının artması ve ikincil cinsiyet özelliklerinin ortaya çıkması erinliğin başlayacağını gösterir.³⁶ İkincil cinsiyet özellikleri tüylenme, ses tonunda değişim, sivilceler ve vücuttaki yağ ve kas oranlarının değişimi gibi gözle görülür gelişmelerdir.³⁷

Araştırmacılar erinliğin bir kısmı çocuklukta diğer kısmı ergenlikte olmak üzere 2 ila 4 yıl arası sürdüğünü belirtmişlerdir. Alt sınırı kızlarda 7, erkeklerde 9,5; üst sınırı kızlarda 13, erkeklerde 13,5 yaşları erinliğin başladığı yaşlar olarak ifade edilmiştir. Kızlarda erinliğin başlaması ve olgunlaşmanın tamama ermesi 1,5 yıldan 6 yıla kadar uzayabilmektedir. Erkek bireylerde ise 2 ile 5 yıl arasında değişmektedir.³⁸ Erinlik ile ilgili gelişim özellikleri belirli bir sırayla oluşur ancak ne zaman başlayacağı ve nasıl seyredeceği bireyler arasında farklılık göstermektedir.³⁹

³² Bahadır, "Temel Gelişim Özellikleri Açısından Ergenlik Dönemi", 114; Derman, "Ergenlerde Psikososyal Gelişim", 19; Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980), 92.

³³ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 262; Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 32.

³⁴ Susman - Rogol, "Puberty And Psychological Development", 15.

³⁵ C. Bühler vd., "Ergenlik Dönemine Toplu Bakış", çev. Sezen Zeytinoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, ed. Bekir Onur (Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık, 1987), 91.

³⁶ Susman - Rogol, "Puberty And Psychological Development", 19.

³⁷ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 262; Figen Çok, "Ergen Kızlarda İlk Ayhali", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 21/1 (1988), 191.

³⁸ Elizabeth B. Hurlock, "Ergenlikte Beden Gelişimi" (Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık, 1985), 105-107; Steinberg, *Ergenlik*, 51.

³⁹ Kreipe Richard E. - McAnarney Elizabeth R., "Adölesan Dönemi", çev. Mustafa Tuzcu, *Nelson of Pediatrics* (İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi, 2001), 264.

Erinliğin başlangıcı ve süresi iklim, genetik miras, beslenme, genel sağlık durumu ve kilo gibi faktörlerin etkisi altındadır. Sıcak iklimlerdeki çocukların soğuk iklimlerdekilere göre daha hızlı geliştiği bilinmektedir.⁴⁰

Bu dönemde birey, bedeninde meydana gelen değişikliklerin farkındadır. Söz konusu değişim hızlı bir şekilde gerçekleşir ve ergen bu duruma uyum sağlamakta güçlük çekebilir. Kendisiyle ilgili yeni ve yabancı olduğu birtakım duygular içerisindedir ve karşı cinse yönelik ilgide de artış olur.⁴¹ Erinlik çağındaki bireyin bedeninde, zihinsel yapısında ve ilgilerinde gelişme görülür ayrıca hem erkek hem kız ergen için fizyolojik olarak cinsel gelişim tamamlanır.⁴²

Ortaya çıkan değişimlerin neden olduğu karmaşanın etkisi altında birey, ailesi ve toplumsal çevresi ile çatışma yaşayabilir ve bunun sonucunda da uyum ve iletişim sorunları ortaya çıkabilir. Ergen birey, fiziksel gelişimle paralel olarak duygusal açıdan da son derece hassas ve kırılgan bir yapıya bürünür. Bu nedenle kendisine yönelik tenkit ve ithamlar karşısında tepkisel bir yaklaşım sergiler. Çünkü artık ergende, bağımsızlık duygusu ve bireysel hareket etmek isteği öne çıkmış durumdadır.⁴³

Orta Ergenlik: 14-17 Yaş Arası

Kızlarda 14-16 erkeklerde 15-17 yaşlar ergenliğin ortalarıdır. Bu dönemdeki birey, buluş çağındaki değişimlerin kısmen devam ettiği bir süreçtedir. Gelişim ve farklılaşma bazı sorunları da beraberinde getirebilir.⁴⁴

Kişiliğin oluşumu ve bağımsızlık bu dönemin başlıca özelliğidir. Gencin bedenindeki fiziksel değişimler ve bilişsel gelişme tamamlanmıştır. Genç, artık genellemeler yapabildiği, soyut düşünebildiği ve tecrübeleriyle ilişkilendirebileceği içgörü geliştirebildiği bir evrededir.⁴⁵

⁴⁰ Aydın, *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, 175; Çok, “Ergen Kızlarda İlk Ayhali”, 194; Mehmet Çetin, “Peyzaj Planlamada Biyoklimatik Konfor Alanların Belirlenmesi: Cide Kıyı Şeridi Örneği”, *Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi* 4/9 (15 Eylül 2016), 801.

⁴¹ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 262; Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 130.

⁴² Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 18.

⁴³ Bahadır, “Temel Gelişim Özellikleri Açısından Ergenlik Dönemi”, 113-114.

⁴⁴ Çuhadaroğlu, “Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri”, 866; Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 130; Bahadır, “Temel Gelişim Özellikleri Açısından Ergenlik Dönemi”, 7.

⁴⁵ Çuhadaroğlu, “Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri”, 866.

Ana babadan ayrışma orta ergenlik döneminde gerçekleşir. Ergenlerin anne ve babalarıyla sık sık çatışma yaşamasına neden olabilecek durumlardan biri de bağımsız bir birey olma ve bunu onlara kabul ettirme çabasıdır.⁴⁶ Yetişkinler bu dönemdeki gençleri çocuk olarak görmezken yetişkin olarak da kabul etmezler. Bunun yanında bu dönemdeki gençlerin neleri yapıp neleri yapamayacakları aileler için net değildir.⁴⁷ Gençler için aileden ayrışma ve bağımsızlık isteği arkadaş gruplarının önem kazanmasına neden olur. Grubun normları aile değerlerinin üzerine çıkabilir ve genç, arkadaş grubu tarafından kabul edilmek için çaba gösterir.⁴⁸

Eğitime devam eden gençler bu çağda lise okumaktadırlar. Ergenin gelişen zihinsel zenginliği, gelecek planları yapma ve sorumluluklarını belirleyebilme noktasında geçmiş tecrübeleri değerlendirmeye yönelik yeni açılımlar sunacak seviyededir.⁴⁹ Bu yaşlar okuyan veya okumayan ergenler için bir mesleğe başlamak ya da bir üst öğrenim kademesine devam edip etmemek gibi önemli tercihlerin yapıldığı yaşlardır.⁵⁰

İçinde bulunduğu toplumsal sistem dışında başka sosyal yapıların da olduğunu fark eden ergen, mevcut sisteme karşı eleştirel bir tavır takınır. Gelenek ve göreneklere, toplumsal normlara karşı tutumu değişir. Genç bunların değişmez kurallar olmadığını fark eder ve değişik toplumlarda farklılıklar olabileceğini kavrar.⁵¹

Orta ergenlik döneminde kişilik gelişimi ve birey olma ön plana çıkar. Bu dönemde ergen kendini bulma arayışındadır. Kimliğini, değer yargılarını, inancını ve amacını bulma çabasıdır. Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre ergenlikte birey için temel çatışma kimlik oluşumuna karşı rol karmaşasıdır.⁵²

Bu dönemde cinsel kimliğin gelişimi önemli bir konudur. Bedensel gelişimin erişkinliğe ulaşmasıyla birlikte ergenler kendilerini kız ya da erkek olarak tanımaya ve tanımlamaya başlarlar. Bununla birlikte sosyal rollerinin de farkına varırlar.⁵³ Cinsel

⁴⁶ Çuhadaroğlu, "Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri", 866-867.

⁴⁷ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 130.

⁴⁸ Çuhadaroğlu, "Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri", 867.

⁴⁹ Bahadır, "Temel Gelişim Özellikleri Açısından Ergenlik Dönemi", 115.

⁵⁰ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 130.

⁵¹ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 267.

⁵² Koray Karabekiroğlu, *Anne-Babalar İçin Ergen Ruh Sağlığı Rehberi* (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 71.

⁵³ Çuhadaroğlu, "Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri", 866.

gelişiminin büyük oranda tamamlandığı ilk ergenlik evresinin ardından cinsel ilgiler, karşı cinse yönelir ve bu ilgilerde önemli bir artış olur.⁵⁴

Son Ergenlik: 18-22 Yaş Arası

Son ergenlik dönemi 18 yaş dolaylarında başlayan yirmili yaşlarda devam eden bir süreçtir. Dönemin ne kadar süreceği her bireyde farklılık gösterse de bireyin yetişkin bir birey düzeyinde psikolojik olgunluğa ulaşıp toplum içerisinde yetişkin rollerini üstlenmeye hazır duruma gelmesiyle ve kimlik duygusunu kazanmasıyla dönem sona erer.⁵⁵

Bu evre ergenliğin başladığı günden bu yana hislerin, geliştirilen yeteneklerin, kurulan özdeşimlerin sentez edildiği bir evredir. Ergenlik döneminde kazanılması gereken en önemli gelişimsel özellik olan kimlik duygusu bu sentezin sonucunda oluşur. Genç, “ben kimim” sorusuna kendinden emin bir şekilde aynılık ve süreklilik gösteren bir cevap verebildiğinde kimlik duygusunun tam manasıyla oluştuğu söylenebilir. Kimlik duygusunun oluşumuyla birlikte genç artık kendi değerler sistemini oluşturur ve kendisine uygun doğru ve yanlışları tespit eder. Bu çağın sonunda birey artık ahlaki kişiliğini büyük ölçüde kazanmış demektir; daha sonraki deneyimleri onu fazla değiştirmez.⁵⁶ Ergenliğin sonuna gelip de halen bu sorunun cevabını veremeyen kişilerin kimlik bunalımı yaşamasından söz edilir. Bu durum kaygı ve depresyon gibi psikolojik rahatsızlıkların oluşmasına neden olabilir.⁵⁷

Fiziksel olgunlaşma sürecinin önemli ölçüde tamamlandığı bu evrede gençlerin çoğu değişen bedenleriyle daha rahat ve daha az stres altındadırlar. Genç, değişen ve dönüşen vücuduna ve zihnine, duygusal ve dürtüsel yoğunluğa alışmaya başlar. Gelişim ve değişim bu yıllarda yavaşlar.⁵⁸

Anne-babaların son ergenlik dönemindeki gençlere yaklaşımında da değişimler olur. Ergenlerin olgun davranışlarından dolayı anne-babalar onlara karşı daha az müdahaleci

⁵⁴ Buhler-Spiegel-Thomas, “Ergenlik Dönemine Toplu Bakış”, *Ergenlik Psikolojisi*, ed. Bekir Okur (Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık, 1985), 93-96.

⁵⁵ Çuhadaroğlu, “Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri”, 867; Derman, “Ergenlerde Psikososyal Gelişim”, 3.

⁵⁶ Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, 17.

⁵⁷ Çuhadaroğlu, “Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri”, 868.

⁵⁸ Çok, “Gelişim Psikolojisi”, 5; Karabekiroğlu, *Anne-Babalar İçin Ergen Ruh Sağlığı Rehberi*, 31; Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 130.

olmaktadırlar. Bu yaşlardaki bireyler yetişkin bireylerin arasında kendilerine yer bulmak için çaba gösterir ve yetişkin davranışlarını benimsemeye başlarlar.⁵⁹

Bu dönemde liseyi bitirip üniversiteye giden ya da çalışmaya başlayan genç, mesleki alanda kendini tanımlamaya çalışır. Gencin sınırlarını keşfetmeye başlaması hangi alanda becerikli olduğunu ya da olmadığı fark etmesi dönemin sona yaklaştığını gösterir.⁶⁰

Son ergenliğin bitiminde birey, kimlik duygusuna sahip, insanlarla samimi ilişkiler kurabilen, kendine uygun işi ve eşi seçme gibi yetileri kazanmış olarak ve yetişkin rollerini yerine getirebilecek sorumluluğa ve bilince ulaşarak bir sonraki gelişim evresine geçer.⁶¹

1.1.2. Fiziksel Gelişim

İnsanın yaşamı boyunca iki dönemde hızlı bir büyüme ve değişme gerçekleşir. Bunlardan birincisi, anne karnından başlayıp doğumdan sonra ilk altı ayın sonuna kadar devam eden dönemdir. İkincisi ise ergenlik dönemidir.⁶² Ergenlerdeki önemli değişimlerden biri hızla gerçekleşen fiziksel büyümedir. Büyüme çocukluk boyunca yavaşken daha sonra gelen ergenlik, bebeklikten sonra büyümede gerçekleşen en hızlı artışın kaynağıdır.⁶³ Ergenlikteki fiziksel gelişim duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimin altyapısını oluşturur. Bir başka ifadeyle ergenlik döneminin başlangıcı biyolojik değişimle olur. Bitişi ise fiziksel, bilişsel ve ruhsal gelişimin tamamlanmasıyla gerçekleşir.⁶⁴ Gelişim her birey için öznel bir şekilde ilerler. Tekdüze ve standart bir gelişme söz konusu değildir. Cinsiyetin yanı sıra kalıtım, beslenme alışkanlıkları, hastalıklar ve çevresel etkiler fiziksel gelişimi önemli ölçüde etkiler.⁶⁵

Ergenlikte gerçekleşen büyüme, hızlı gerçekleştiği için bu değişime “büyüme atağı” denilmiştir. Çocuk 3-5 yıl gibi bir sürede yetişkin bir bireyin fiziksel büyüklüğüne yaklaşır. İç organlar, salgı bezleri, iskelet kitlesi ve yağ oranı neredeyse iki katına çıkar. Örneğin

⁵⁹ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 130.

⁶⁰ Çuhadaroğlu, “Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri”, 867; Karabekiroğlu, *Anne-Babalar İçin Ergen Ruh Sağlığı Rehberi*, 31.

⁶¹ Çuhadaroğlu, “Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri”, 868.

⁶² Hurlock, “Ergenlikte Beden Gelişimi”, 111.

⁶³ Erol Kımık, “Adolesan Döneminde Fiziksel Büyüme ve Cinsel Gelişim”, *Katkı Pediatri Dergisi* 21/6 (2000), 720; W. Santrock John, “Puberte, Sağlık ve Biyolojik Temeller”, çev. Sema Özan, *Ergenlik* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 55.

⁶⁴ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 263.

⁶⁵ Bühler vd., “Ergenlik Dönemine Toplu Bakış”, 90; Ayfer Alikeşifoğlu, “Pubertenin Endokrin Yönü”, *Katkı Pediatri Dergisi* 21/6 (2000), 742.

çocuklukta ortalama 102 gram olan kalp ergenlikte 203 grama kadar ulaşır.⁶⁶ Kızlarda büyüme atağı ortalama 9 yaş iken erkeklerde 11 yaş civarındadır.⁶⁷

Hipofiz bezinin büyüme hormonu salgılamasıyla ergenin kısa sürede boy atmak gibi bedensel değişimleri gerçekleşir. Hipofiz bezinin salgıladığı hormonlar iç salgı, böbreküstü ve tiroit hormonlarının birçoğunu etkiler. Bunun sonucunda iskelet olgunlaşır ve üreme özellikleri gelişir. Cinsel erinlik erkeklerde androjen, kadınlarda östrojen hormonlarıyla gerçekleşir.⁶⁸

Ergenlik döneminde gerçekleşen hızlı fiziksel gelişime birincil ve ikincil cinsiyet özellikleri evreler halinde eşlik eder.⁶⁹ Birincil cinsiyet özellikleri cinsel organlardaki gelişimi ifade ederken ikincil cinsiyet özellikleri üreme işlevleri dışındaki değişimleri ifade etmektedir.⁷⁰ Cinsel organlar 13-14 yaş civarında gelişimlerinin ancak %20'sini tamamlar. 14-20 yaşlar arasında cinsel gelişim hızlanır ve cinsel organların gelişimi %80'e ulaşır.⁷¹

Büyüme atağının olduğu dönemde kızların boyu her yıl yaklaşık olarak 8,79 cm, erkeklerin boyu 10,16 cm artar. Boyun uzaması bacak ve gövde uzunluklarındaki artışa göre gerçekleşir. Ancak bacakların ve gövdenin uzamaya başlaması farklı zamanlarda gerçekleşir. Gövde bacakların uzamaya başlamasından bir yıl sonra uzamaya başlar. Ortalama olarak kızlar 14 yaşındayken erkekler ise 16 yaşındayken erişkin boylarının %98'ine ulaşmış olurlar.⁷² Ağırlık artışı da boy artışıyla paralel bir şekilde gelişir. Ergenlik öncesinde kızlar erkeklerden hafifken ergenliğin başlarında kızlar erkeklerden daha ağır olurlar. Ancak sonlara doğru erkeklerin kızlardan daha ağır olduğu görülmüştür.⁷³

⁶⁶ Kınık, "Adolesan Döneminde Fiziksel Büyüme ve Cinsel Gelişme", 720.

⁶⁷ Kınık, "Adolesan Döneminde Fiziksel Büyüme ve Cinsel Gelişme", 723; John, "Puberte, Sağlık ve Biyolojik Temeller", 55.

⁶⁸ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 263; Filiz Adana - Hülya Arslantaş, "Ergenlikte Öfke ve Öfkenin Yönetiminde Okul Hemşiresinin Rolü", *Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 12/1 (2011), 57; John, "Puberte, Sağlık ve Biyolojik Temeller", 53.

⁶⁹ Smith vd., *Atkinson ve Hilgard Psikolojiye Giriş 14. Edisyon*, 97.

⁷⁰ Karabekiroğlu, *Anne-Babalar İçin Ergen Ruh Sağlığı Rehberi*, 51; İnanç vd., *Gelişim Psikolojisi*, 244; Dorothy H. Eichorn, "Biyolojik Gelişim", *Ergenliği Anlamak* (Ankara: İmge Kitabevi, 1995), 89.

⁷¹ İnanç vd., *Gelişim Psikolojisi*, 243.

⁷² Kınık, "Adolesan Döneminde Fiziksel Büyüme ve Cinsel Gelişme", 723.

⁷³ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 265; Bühler vd., "Ergenlik Dönemine Toplu Bakış", 91.

1.1.3. Kişilik Gelişimi

Kişilik, bireyin diğer bireylerden farklılaşmasına neden olan doğuştan getirdiği özellikler ile sonradan kazandığı özelliklerin toplamıdır.⁷⁴ Aynı zamanda bireyin kendine göre bariz bir özelliği olması ya da onu diğerinden farklı kılan özellikleri onun kişiliğidir. Wallerstein kişiliği bireyin bilişsel, sosyal, fiziksel ve ahlaki niteliklerinin dinamik bir bütünleşmesi olarak tanımlamaktadır.⁷⁵ Cüceleoğlu kişiliği, “bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimi” şeklinde tanımlar.⁷⁶

Karakter, benlik, mizaç ve kimlik gibi kavramlar kişilik ile ilişkilendirilmektedir. Karakter, bireyin içindeki derin ruhsal yapısını niteleyen bir kavramdır. Mizaç, bireyin kalıtımla belirlenen duygusal yapısıdır.⁷⁷ Benlik, bireyin kendini nasıl algıladığına ve değerlendirdiğine dair sahip olduğu görüşler şeklinde tanımlanmaktadır.⁷⁸ Kimlik ise, bireyin kim olduğu konusunda kendine sorduğu sorunun cevabıdır. Erikson kimliği güçlenen aynılığın ve sürekliliğin öznel bir duyumu olarak açıklar.⁷⁹

Kişinin doğuştan getirdiği özellikler olan mizaç, yetenek ve fiziki özelliklerle birlikte sonradan kazanılan eğitim, karakter ve sosyal çevre kişiliğe etki eden unsurlardır. Dolayısıyla kişilik, doğumdan itibaren anne ve babadan alınan gen mirası üzerine şekillenir.⁸⁰

Ergenlik, kimliğin oluşumunda kritik bir dönemdir ve ergen “ben kimim?”, “nasıl hareket etmeliyim?”, “ne tür davranışlar sergilemeliyim?” gibi sorulara cevap arar. Ergenin kimliği, çocuklukta başlayan çeşitli özdeşimlerle yavaş yavaş gelişir.⁸¹ Dengeli bir kimlik oluşumu için birey, kendinde süreklilik ve bütünlük görme yetisine sahip olmalı ve tutarlı yaşantı biçimleri geliştirebilmelidir.⁸² Kişilik yapısı içerisinde yerini arayan ergen,

⁷⁴ Behlül Tokur, *Klasik ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi* (Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2020), 138.

⁷⁵ Harvey Wallerstein, *The Penguin Dictionary of Psychology* (New York: Penguin Books, 1981), 208.

⁷⁶ Doğan Cüceleoğlu, *İnsan ve Davranışı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006), 404.

⁷⁷ Tokur, *Klasik ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi*, 139-144.

⁷⁸ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 113.

⁷⁹ Erik H. Erikson, *Identity Youth and Crisis* (New York: W. W. Norton Company, 1994), 19.

⁸⁰ Tokur, *Klasik ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi*, 138.

⁸¹ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 106; Robert Winston, *Help Your Kids with Growing Up: A No-Nonsense Guide to Puberty and Adolescence* (London: DK Penguin Random House, 2017), 16.

⁸² Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 285.

özdeşleşme, sorumluluk ve özerklik sorunlarına çözüm bulmaya çalışır. Çözüm yolları gencin içinde yaşadığı toplumun özelliklerine göre değişiklik gösterir.⁸³

Ergenlerin değer yargıları anne-babalarının, akranlarının ve çevrelerindeki yetişkinlerin değerlerinden etkilenir. Ergenin dünyaya bakışı ve değerleri etrafındaki önemli kişilerden belirgin bir biçimde farklılaşıyorsa o zaman ergen Erikson'un tabiriyle kimlik karmaşasıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Kimlik karmaşası Erikson'un kullandığı bir kavramdır. Ona göre ergenlik dönemindeki en önemli değişim kimlik karmaşasıdır. Çocukluğunda psikolojik ve cinsel açıdan sağlıklı özdeşimler kuramayan ergen, kimliğini şekillendirme sürecinde karmaşaya düşebilir.⁸⁴

Kimlik arayışı değişik biçimlerde sonuçlanabilir. Ergenlerin bazıları bir arayış dönemi geçirdikten sonra kendilerine bir hedef seçerler ve ona ulaşmak için çabalarlar. Bazıları ise kimlik karmaşasını hiç yaşamazlar. Anne-babalarının değerlerini mevcut haliyle kabul ederek hayatlarına devam ederler.⁸⁵ Anne-babanın ya da toplumun değerler yargılarını kabul etmeyenler uzun süren bir kimlik karmaşası döneminden geçerler ve kimliklerini bulmakta zorluk yaşarlar.⁸⁶

1.2. Adil Dünya İnancı

İnsanların kendi davranışları ile başlarına gelen olaylar ve bu olayların sonuçları arasında bir uygunluk olduğuna inanmaya eğilimleri vardır. Yani tercih ettikleri belirli eylemleri yaparak istediklerini alabileceklerine veya sıkıntılı durumlardan kurtulabileceklerine inanmak isterler. Bu inançlarını yitirdiklerinde ise kendilerini güçsüz ve çaresiz hissedecekler.⁸⁷ Dolayısıyla insanların kendilerini iyi hissetmek ve çevrelerine uyumda sıkıntı yaşamamak için gösterdikleri emeğin karşılığı olarak elde edecekleri sonuç arasında tutarlı bir bağın var olduğuna ilişkin varsayımlara inanmaları gerekmektedir.

⁸³ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 278.

⁸⁴ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 107.

⁸⁵ Winston, *Help Your Kids with Growing Up*, 16.

⁸⁶ Smith vd., *Atkinson ve Hilgard Psikolojiye Giriş 14. Edisyon*, 99.

⁸⁷ Isaac M. Lipkus - Ilene C. Siegler, "The Belief in a Just World and Perceptions of Discrimination", *The Journal of Psychology* 127/4 (1993), 473.

Birçok araştırmacı, insan davranışının temelinde tutarlılık ihtiyaçı ya da güdüsünün bulunduğunu savunmuştur.⁸⁸ Tutarlılık teorileri arasında, Heider'in geliştirdiği Denge Kuramı ve Festinger'in geliştirdiği Bilişsel Çelişki Teorisi ilk akla genel kuramlardır. Bu kuramlar temelde bireyi rahatsız edecek tutarsız bir durumla karşılaşıldığında bireyin tutarsız durumdan bir an önce kurtulup psikolojik uyuma geçebilmek için çabalayacağını ve bunun bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir.⁸⁹

Fritz Heider'in denge kuramına göre bireyler yaşamlarında duygusal açıdan belirli bir dengeyi korumaya çalışırlar. Bu kurama göre insanlar, stres veya gerilim yaşamadan birbirleriyle uyumlu duyguların içinde yer aldığı ahenkli bir duruma ulaşmaya çalışırlar.⁹⁰

Denge kuramına göre denge hali, insanlar için süreklilik arz eden bir ihtiyaçtır. İçinde bulunduğu denge halini bozan faktörlere karşı direnç gösteren insanların iki güçlü motivasyonları mevcuttur. Bunlardan biri dünyayı tutarlı bir şekilde anlayabilme, diğerisi ise çevreyi kontrol edebilme gereksinimidir. Dengesizliğin var olduğu bir durum bireyde gerginliğine neden olur. Denge halini yeniden sağlayacak bir değişiklik olmadan bu gerginliğin ortadan kalkması mümkün değildir.⁹¹

Bireyler dengesizlik durumundan eski denge hallerine dönebilmek için en “en az çaba” ilkesini benimserler. Buna göre bireyler, duygusal ilişkilerinde mümkün olan en az değişikliğe giderek yeniden denge durumuna kavuşmaya çalışırlar.⁹²

Amerikalı sosyal psikolog Leon Festinger'in (1957) geliştirdiği bilişsel çelişki kuramına göre kişide bulunan bir inanç, bilgi veya tutum yine kendisinde bulunan başka bir inanç, bilgi veya tutumla çelişirse, söz konusu bu iki inanç, bilgi veya tutum arasında bilişsel çelişki ortaya çıkacaktır.⁹³ Bilişsel çelişki, inançlarımızı birbirleriyle daha uyumlu hale getirerek bilişsel tutarsızlığımızı gidermeye motive eden rahatsızlık verici bir dürtü ya da duygu olarak tanımlanır.⁹⁴

⁸⁸ Jonathan L. Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitabevi, 2003), 329.

⁸⁹ Mehmet Ulutaş, “Heider'in Denge Kuramı (Heider's Balance Theory)”, *Ekonomi ve Yönetim Bilimlerinde Güncel Akademik Araştırmalar* (Ankara: Akademisyen Yayınevi, 2020), 163.

⁹⁰ Janet Fink vd., “Off-Field Behavior of Athletes and Team Identification: Using Social Identity Theory and Balance Theory to Explain Fan Reactions”, *Journal of Sport Management* 23 (01 Mart 2009), 145; Fritz Heider, *The Psychology of Interpersonal Relations* (New York: John Wiley & Sons, Inc., 1983), 180.

⁹¹ Celal Çayır, “şiddetin Adil Dünya İnanacı ile Meşrulaştırılması”, *International Journal of Theology & Social Sciences* 1/1 (2017), 3.

⁹² Besri Barut, “Siyasal Reklamcılık Özelinde Siyasal Tutumların Oluşma Süreci”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2 (2005), 303; Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, 331.

⁹³ Çiğdem Kağıtçıbaşı - Cemalçılar Zeynep, *Sosyal Psikolojiye Giriş* (İstanbul: Evrim Yayınevi, 2014), 168.

⁹⁴ Rod Plotnik, *Psikoloji'ye Giriş*, çev. Tamer Geniş (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2009), 590; Elliot Aronson vd., *Sosyal Psikoloji* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 301.

Kurama göre bilişsel çelişkiler bireye sıkıntı veren durumlardır. Bilişsel çelişkiyi ortadan kaldırmak için bireyde bir motivasyon meydana gelecektir. Ortada bir çelişki durumunun var olması, bireyin bundan kurtulmaya çabalaması için yeterlidir. Bilişsel çelişkiyi azaltmak ya da ortadan kaldırmak için uyuşan bilgilerin sayısını artırmak veya çelişen bilgilerin sayısını azaltmak gerekir.⁹⁵

Adil dünya inancı kuramı da işleyişi bakımından tutarlılık kuramlarıyla benzerlik göstermektedir. Bu kuram Melvin Lerner⁹⁶ (1980) tarafından geliştirilmiştir. Kuram, kurbanı değersizleştirme veya suçlama ve adaletsizliği meşrulaştırma kavramlarından yola çıkılarak oluşturulmuştur.⁹⁷ Bu kurama göre insanlar, herkesin hak ettiğini bulduğuna ve her insanın iyi ya da kötü yaptığı her fiilin karşılığını alacağına yani dünyanın adil olduğuna inanmaya güdülenmişlerdir.⁹⁸ Günlük dilde adil dünya inancına işaret eden ifadeler özellikle atasözlerinde görülmektedir: “ne ekersen onu biçersen”, “etme bulma dünyası”, “iyilik eden iyilik bulur” gibi.⁹⁹

Adil dünya inancı kuramı, insanların şahit oldukları olaylardaki adaletsizliği meşrulaştırma eğilimlerinin fark edilmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı adil dünya inancına dair ilk yirmi yıldaki çalışmalar genellikle adaletsizliği meşrulaştırma ve kurbanı aşağılama eğilimi üzerine yoğunlaşmıştır.¹⁰⁰

Dünyanın adil olduğuna dair bu inancın devamlılığını sağlamak için bireyler meydana gelen olumsuz bir olayda kurban durumundaki kişiyi değersiz bir konuma getirip yaşanan kötü olaya kurbanın kendisinin yol açtığına, olayın abartıldığına veya gerçek bir acı çekme halinin olmadığına inanabilmektedir. Lerner’a göre adil dünya inancı temel bir yanılsamadan ibarettir: çünkü dünyada mutlak bir adalet yoktur. Ancak insanlar güdüsel olarak dünyada adaletin varlığına inanmak isterler.¹⁰¹

⁹⁵ Kağıtçıbaşı - Zeynep, *Sosyal Psikolojiye Giriş*, 168.

⁹⁶ Lerner, “The Belief in a Just World”.

⁹⁷ Lerner, “The Belief in a Just World”, 11.

⁹⁸ Lerner - Miller, “Just World Research and the Attribution Process: Looking Back and Ahead”, 1030-1031; Zick Rubin - Letitia Anne Peplau, “Who Believes in a Just World?”, *Journal of Social Issues* 31/3 (1975), 65; Carolyn Hafer - Laurent Bègue, “Experimental Research on Just-World Theory: Problems, Developments, and Future Challenges”, *Psychological bulletin* 131 (01 Ocak 2005), 130.

⁹⁹ Tuğba Dik, “Atasözlerinde Adil Dünya İnancı”, *Millî Folklor Dergisi* 22/88 (2010), 31.

¹⁰⁰ Kılınç - Torun, “Adil Dünya İnancı”, 2.

¹⁰¹ Adrian Furnhaml - Eddie Procter, “Sphere-Specific Just World Beliefs and Attitudes to AIDS”, *Human Relations* 45/3 (01 Mart 1992), 269; Melvin J. Lerner - Carolyn H. Simmons, “Observer’s Reaction to The ‘Innocent Victim’: Compassion or Rejection?”, *Journal of Personality and Social Psychology* 4/2 (1966), 203; Lerner, “The Belief in a Just World”, 14.

Rubin ve Peplau, çocukluk döneminde Piaget'nin "içkin adalet" olarak isimlendirdiği inancı, adil dünya inancının bireyin henüz somut döneme geçmediği yaşlardaki versiyonu olarak ifade etmiştir. İçkin adalet inancı, soyut düşünce kapasitesi henüz gelişmemiş çocuklarda görülen yanlış bir davranışın otomatik olarak cezalandırıldığı inancıdır. Örneğin bir bahçeden elma çalarken ağaçtan düşüp bacağına kıran bir çocuk bunun yaptığı yanlış davranışa karşılık verilmiş bir ceza olduğunu düşünür.¹⁰² Piaget zamanla bu inancın kaybolduğunu öne sürse de son dönemde yapılan araştırmalar bu konunun tartışmalı olduğunu göstermiştir. Örneğin Callan ve arkadaşlarının yaşları 18 ile 46 arasında değişkenlik gösteren katılımcılarla yaptığı araştırmada yetişkinlikte içkin adalet inancının devam ettiği sonucu elde edilmiştir. Ayrıca yetişkinlikte varlığını devam ettiren içkin adalet inancının adil dünya inancını desteklediği öne sürülmüştür.¹⁰³

Adil dünya inancı kişinin ruh sağlığını koruması bakımından diğer pozitif yanlısalar gibi olumlu işlevlere sahiptir. Bu inanç kişileri gelecek hakkındaki belirsizliklerden koruyan ve ön görülemeyen durumların kurbanı olmayacaklarını düşündüren önemli bir uyum işlevi görür. Bireyin kendi güvenliğiyle ilgili kaygı verici düşünceleri uzaklaştırır.¹⁰⁴ Adil dünya inancıyla birlikte oluşan pozitif yanlısama, çevrenin daha anlamlı görülmesine yardımcı olarak ruh sağlığını olumlu yönde etkilemektedir.¹⁰⁵ Herkesin "layık olduğunu elde ettiğine" inanan bireyler, dünyanın adil bir yer olduğu yönünde bir inanç geliştirerek çevrelerini durağan ve düzenli algılamaktadırlar. Böylece uzun vadeli planlar yapıp bu planları yerine getirmek için çalışabilmektedirler.

1.2.1 Adil Dünya İnancı ve Ergenlik

Ergenlik, adil dünya inancının gelişimi için önemli bir dönemdir. Yedi veya sekiz yaşına kadar çocuklar tipik olarak içkin adalet inancı ve yanlışların otomatik olarak cezalandırıldığını düşünürler.¹⁰⁶ Ancak büyüdükçe, içkin adalet inancı olan bu inancı yavaş yavaş

¹⁰² Rubin - Peplau, "Who Believes in a Just World?", 85; Jean Piaget, *Çocuğun Ahlaki Yargısı*, çev. İdil Dündar (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2015), 260-270.

¹⁰³ Mitchell J. Callan vd., "The Belief in a Just World and Immanent Justice Reasoning in Adults", *Personality & Social Psychology Bulletin* 32/12 (Aralık 2006), 1647-1650.

¹⁰⁴ Aronson vd., *Sosyal Psikoloji*, 256.

¹⁰⁵ Kılınç - Torun, "Adil Dünya İnancı", 1-2.

¹⁰⁶ Jean Piaget, *The Moral Judgment of the Child* (New York: Free Press, 1997) akt. Claudia Dalbert - Joachim Stoeber, "The Personal Belief in a Just World and Domain-Specific Beliefs About Justice at School and in the Family: A Longitudinal Study With Adolescents", *International Journal of Behavioral Development* 30 (01 Mayıs 2006), 200.

terk ederler. Bu nedenle çocuklukta gelişen adil dünya inancı, içkin adalet inancının bir versiyonu olarak -nedenselliği ve rastgeleliği tanımlamaya yönelik bilişsel yetenekle birlikte- insanların genel olarak kaderlerini hak ettiklerine dair bir inanç olarak yorumlanmıştır. Ergenlik döneminden itibaren, birbiriyle ilişkili ancak farklı yönlere bakan iki türlü adil dünya inancı gözlemlenebilmektedir: birincisi kişinin kendisi ile ilgili olan bireysel dünya inancı, ikincisi ise diğer insanlarla ilgili olan genel adil dünya inancıdır.¹⁰⁷

1.2.2 Genel ve Kişisel Adil Dünya İnancı

Genel olarak adil dünya inancı iki yönlü incelenmektedir. Dünyanın diğer insanlara karşı ne derece adil olduğuna ilişkin inanç genel adil dünya inancı, dünyanın kişinin kendisine karşı ne derece adil olduğuna ilişkin olan inanç ise kişisel adil dünya inancı olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁸

Genel ve kişisel adil dünya inançları arasında bir ilişkinin var olmasının yanında bu inançlar insanların iki farklı yöne bakan adalet algılarını içerir. Genel adil dünya inancı, bireyin kendisi dışında gerçekleşen olaylar hakkındaki adalet inancını içerirken kişisel adil dünya inancı, bireyin bizzat kendisiyle ilgili olan olaylara karşı adalet inancını içerir. Bu ayırım ergenlik dönemiyle birlikte bilişsel gelişimin gerçekleşmesiyle ortaya çıkar.¹⁰⁹

Dalbert, genel adil dünya inancı ve kişisel adil dünya inancı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin varlığından söz eder. Yani adil dünya inancının bu iki yönü birbirini destekler niteliktedirler.¹¹⁰ Ancak bazı durumlarda bireylerin genel adil dünya inançları düşük olurken bireysel adil dünya inançları daha yüksek olabilmektedir.¹¹¹ Bu durum insanların, diğer insanlar hakkındaki adaletsiz durumlara objektif bir şekilde yaklaşıyorken kendileriyle ilgili adaletsizlik durumlarında daha taraflı bir tutum sergilemelerinden kaynaklanabilmektedir.¹¹²

¹⁰⁷ Claudia Dalbert - Hedvig Sallay, "Developmental Trajectories and Developmental Functions of The Belief in a Just World: Some Concluding Remarks", *The Justice Motive in Adolescence and Young Adulthood*, ed. Claudia Dalbert - Hedvig Sallay (New York: Routledge, 2004), 248-262.

¹⁰⁸ Kılınç - Torun, "Adil Dünya İnancı", 11.

¹⁰⁹ Dalbert - Stoeber, "The Personal Belief in a Just World and Domain-Specific Beliefs About Justice at School and in the Family: A Longitudinal Study With Adolescents", 200-201.

¹¹⁰ Claudia Dalbert, "The World is More Just For Me Than Generally: About the Personal Belief in a Just World Scale's Validity", *Social Justice Research* 12/2 (1999), 88.

¹¹¹ Dalbert, *The Justice Motive as a Personal Resource: Dealing With Challenges and Critical Life Events*, 91.

¹¹² Lawrence G. Calhoun - Arnie Cann, "Differences in Assumptions About a Just World: Ethnicity and Point of View", *The Journal of Social Psychology* 134/6 (1994), 765-766.

1.2.3 Adil Dünya İnancı ve Dindarlık

Adil dünya inancı güçlü olan insanlar, dünyayı kontrol edilebilir ve adil olarak görmenin yanı sıra yüksek bir otoritenin gözünde hak ettiklerini bulduklarına inanmak isterler.¹¹³ İnsanlar nihai adalete inanabilirler ve dünyada adaletsizlikler olsa da hepsinin uzun vadede telafi edileceğini kabul edebilirler. Bu eğilim, dünya üzerindeki adaletsizliğin tesellisinin, ahirette veya daha geniş bir zaman çerçevesinde yüksek adalet vaadi yoluyla sağlandığı belirli dini doktrinlerden türetilmiştir.¹¹⁴

Hıristiyanlık ve Yahudiliğin adil dünya inancıyla ilişkisine dair çalışmaların sayısı İslam, Hinduizm, Sihizm gibi Doğu dinlerine nazaran daha fazladır.¹¹⁵ Türkiye’de doğrudan adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkiye dair herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak genel itibarıyla adil dünya inancı ve din arasındaki ilişkiye dair yapılan çalışmalarda yaygın otoriter dinlerin adil dünya inancını desteklediği sonucu elde edildiği görülmektedir.

Rubin ve Peplau’ya göre adil bir dünyaya inananlar, inanmayanlara göre daha dindar ve daha otoriterdirler.¹¹⁶ Yahudilik ve Hıristiyanlıkta adaletin hemen ortaya çıkmasa da nihayetinde kaçınılmaz olduğu öğretisi vardır. Bu yüzden dindar insanların bu inancı benimseme olasılığı yüksek görülmüştür.¹¹⁷ Rubin ve Peplau’nun (1973) Boston Üniversitesinde yaptığı çalışmada adil dünya inancı ve dindarlık arasında yüksek bir ilişki ortaya çıkmıştır.¹¹⁸ Zweigenhaft, Phillips, Adams, Morse ve Horan (1985), Furnham ve Gunter (1984), Finamore ve Carlsen (1987) da yaptıkları araştırmalarda Rubin ve Peplau’nun çalışmasına benzer sonuçlar bulmuşlardır. Bu üç çalışmada ek olarak mezhepler arasında adil dünya inancının farklılaştığı sonucu da elde edilmiştir. Katoliklerin diğer

¹¹³ Lipkus - Siegler, “The Belief in a Just World and Perceptions of Discrimination”, 473.

¹¹⁴ Jürgen Maes, “Immanent Justice and Ultimate Justice: Two Ways of Believing in Justice”, *Responses to Victimization and Belief in a Just World*, ed. Melvin J. Lerner - Riel Vermunt, Critical Issues in Social Justice (New York, NY, US: Plenum Press, 1998), 12.

¹¹⁵ Adrian Furnham - Edward Procter, “Belief in a Just World: Review and Critique of the Individual Difference Literature”, *British Journal of Social Psychology* 28/4 (1989), 373.

¹¹⁶ Rubin - Peplau, “Who Believes in a Just World?”, 65.

¹¹⁷ Rubin - Peplau, “Who Believes in a Just World?”, 78.

¹¹⁸ Zick Rubin - Letitia Anne Peplau, “Belief in a Just World and Reactions to Another’s Lot: A Study of Participants in The National Draft Lottery”, *Journal of Social Issues* 29/4 (1973), 89.

mezheplere göre adil dünya inancına sahip olma oranlarının daha yüksek olduğunu ortaya çıkmıştır.¹¹⁹

İslam dininde, itaatin ödüllendirileceği, itaatsizliğin ise cezalandırılacağı kabul edilmektedir. İslam'a göre ödüllendirme, cezalandırma ve bağışlama gücüne sahip olan tek bir Tanrı vardır. Öte yandan İslam'da Tanrı'nın her zaman adaletli olduğuna ve yapılan en küçük bir kötülüğün veya iyiliğin muhakkak karşılığının verileceğine dair olan inanç, ahiret inancını da beraberinde getirmektedir.¹²⁰ Bu inanca göre yapılan davranışların bu dünyada bazı karşılıkları olabileceği gibi asıl karşılıkları ahirette verilecektir. İslam inancında bulunan bu özellikler, insanlarda adil dünya inancının oluşmasında etkili olan nedenler arasında görülmektedir.¹²¹ Tanrı'ya gerektiği gibi itaat eden ve onun emirlerine uyup yasaklarından kaçınan herkesin davranışlarının karşılığını alacağı ümidi her daim vardır.¹²² Bunların bir sonucu olarak da İslam kültürü içerisinde "Tanrı sayesinde dünya adil bir yerdir." düşüncesi yer almaktadır.¹²³

¹¹⁹ Richard Zweigenhaft vd., "Religious Preference and Belief in a Just World", *Genetic, Social, and General Psychology Monographs* 3 (01 Ağustos 1985), 333-348; Adrian Furnham - Barrie Gunter, "Just World Beliefs and Attitudes Towards The Poor", *British Journal of Social Psychology* 23/3 (1985), 265-269; Frank Finamore - James M. Carlson, "Religiosity, Belief in a Just World and Crime Control Attitudes", *Psychological Reports* 61/1 (01 Ağustos 1987), 135-138.

¹²⁰ Kılınç - Torun, "Adil Dünya İnancı", 8.

¹²¹ Çayır, "Şiddetin Adil Dünya İnancı ile Meşrulaştırılması", 7.

¹²² Dik, "Atasözlerinde Adil Dünya İnancı", 4.

¹²³ Dik, "Atasözlerinde Adil Dünya İnancı", 5.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın ana problemi ergenlik döneminde adil dünya inancının insan hayatının hemen her noktasına temas eden din faktörü ile ilişkisinin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Araştırmada şu temel soruya cevap aranmaktadır:

- Örneklem grubunda adil dünya inancı ve dindarlık düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

Araştırma bu temel problem bağlamında şu alt problemlere de yanıt aramaktadır:

- Örneklem grubunda adil dünya inancı ve dindarlık düzeyleri nasıldır?
- Örneklem grubunun demografik değişkenlere göre adil dünya inancı ve dindarlık düzeyleri değişmekte midir?
- Örneklem grubunun adil dünya inancı ve dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın temel ve alt hipotezleri şu şekildedir:

H₁: Demografik özellikler ile adil dünya inancı arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

H_{1a}: Cinsiyet ile adil dünya inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{1b}: Yaş ile adil dünya inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{1c}: Gelir düzeyi ile adil dünya inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{1d}: Okul türü ile adil dünya inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{1e}: Birlikte yaşadığı kişi ile adil dünya inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Demografik özellikler ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

H_{2a}: Cinsiyet ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{2b}: Yaş ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{2c}: Gelir düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{2d}: Okul türü ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{2e}: Birlikte yaşadığı kişi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₃: Adil dünya inancı ve dindarlık arasında bir ilişki var mıdır?

H_{3a}: Kişisel adil dünya inancı ile iman-dini duygu-etki-ibadet arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{3b}: Genel adil dünya inancı ile iman-dini duygu-etki-ibadet arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄: Dindarlığın adil dünya inancı üzerine etkisi var mıdır?

H_{4a}: İman boyutunun adil dünya inancı üzerine etkisi vardır.

H_{4b}: Dini duygu boyutunun adil dünya inancı üzerine etkisi vardır.

H_{4c}: Etki boyutunun adil dünya inancı üzerine etkisi vardır.

H_{4d}: İbadet boyutunun adil dünya inancı üzerine etkisi vardır.

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın genel evrenini Türkiye, özel evrenini ise Gaziantep ilinde yaşayan 9, 10, 11 ve 12. sınıf lise öğrencileri oluşturmaktadır. Bu öğrenciler Anadolu İmam Hatip Lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve Anadolu Lisesi'nde 2020-2021 eğitim öğretim yılında eğitimlerine devam eden öğrencilerden seçilmiştir. Araştırmanın örneklemi evren içerisinde basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 428 bireyden oluşmaktadır.

2.4. Araştırmanın Yaklaşımı ve Modeli

Bu çalışmada verilerin toplanmasında nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Nicel araştırma, olayları ve olguları nesnelleştirerek, gözlemlenebilir hale

getiren, ölçümleyerek sayısal olarak ifade eden araştırma türüdür.¹²⁴ Araştırma ilişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla sayıdaki değişken arasında bir ilişkinin var olup olmadığını, eğer ilişki var ise bu ilişkinin derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir.¹²⁵

2.5. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler nicel veri toplama tekniklerinden anket tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Anket, Kişisel Bilgi Formu, Adil Dünya İnancı Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

2.5.1. Genel ve Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçeği

Genel ve Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçekleri (Dalbert 1987, 1999) ayrı ayrı geliştirilmiş ölçekler olup bu çalışmada birlikte kullanılmaktadır. Toplamda 13 madde içeren formun 7 maddesi Kişisel Adil Dünya İnancı'nı, sonraki 6 maddesi ise Genel Adil Dünya İnancı'nı ölçmektedir. Tablo 1'de Dünya İnancı Ölçeği maddelerinin alt boyutlara göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 1. Adil Dünya İnancı Ölçeği Alt Boyutları

Alt Boyutlar	Madde Numaraları	Madde Sayısı
Kişisel Adil Dünya İnancı	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7	7
Genel Adil Dünya İnancı	8, 9, 10, 11, 12, 13	6
Adil Dünya İnancı		13

Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği formu, Dalbert¹²⁶ tarafından 1987 yılında geliştirilmiştir ve Göregenli¹²⁷ (2003) tarafından Türkçe'ye çevirisi yapılmıştır. Ölçek 6

¹²⁴ İhsan Çapçıoğlu - Abdullah Yargı, "Nicel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri", *Bilimsel Araştırma Süreçleri*, ed. Özcan Güngör (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 186.

¹²⁵ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012), 81.

¹²⁶ Claudia Dalbert vd., "Glaube an Die Gerechte Welt als Motiv: Validierung zweier Skalen [Belief in a Just World as Motive: Validation of Two Scales]", *Psychologische Beiträge* 29 (1987), 596-615.

¹²⁷ Melek Göregenli, *Şiddet, Kötü Muamele ve İşkenceye İlişkin Değerlendirmeler, Tutumlar ve Deneyimler* (İzmir: İzmir Barosu Yayınları, 2004).

maddeden oluşan likert tipi 5 dereceli puanlama ölçeğidir. Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği insanların, dünyanın diğer insanlar için ne kadar adil olduğu hakkındaki inançlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. “Dünyanın aslında adil bir yer olduğunu düşünüyorum.”, “İnsanların önemli kararlar verirken adil olmaya gayret ettiklerine inanıyorum.” gibi maddeler içermektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 30, en düşük puan 6 olarak belirlenmiştir. Ölçekten alınan yüksek puan, yüksek genel adil dünya inancına işaret etmektedir. Dalbert tarafından Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği için güvenilirlik kat sayısı .78 olarak hesaplanmıştır. Göregenli Türkiye örneğinde ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .69 bulmuştur.

Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçeği formu 1999 yılında Dalbert¹²⁸ tarafından geliştirilmiş ve Göregenli¹²⁹ (2003) tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. Ölçek 7 maddeden oluşan likert tipi 5 dereceli puanlama ölçeğidir. Ölçeğin içerisinde “Bana karşı genellikle adil davranılmıştır.”, “Benimle ilgili verilen önemli kararların çoğunlukla adil olduğunu düşünüyorum.” gibi maddeler bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 35, en düşük puan 7’dir. Ölçekten alınan yüksek puan, yüksek kişisel adil dünya inancına işaret etmektedir. Dalbert (1999) tarafından Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçeği için güvenilirlik katsayısı .86 olarak bulunmuştur. Göregenli (2003) Türkiye örneğinde güvenilirlik katsayısı .85 bulmuştur.

Bu araştırmada Adil Dünya İnancı Ölçeğinin güvenilirliği Cronbach alfa güvenilirlik analizi kullanılarak tekrarlanmış ve Tablo 2’deki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 2. Adil Dünya İnancı Ölçeği Güvenirlik Bulguları

	n	Madde Sayısı	Cronbach’s Alpha
Adil Dünya İnancı	428	13	0,819
<i>Kişisel Adil Dünya İnancı</i>	428	7	0,794
<i>Genel Adil Dünya İnancı</i>	428	6	0,719

Bu sonuçlara dayanarak Adil Dünya İnancı Ölçeği’nin bireylerin dünyayı ne kadar adil olarak değerlendirdiğini ölçmeye yönelik güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

¹²⁸ Dalbert, “The World is More Just For Me Than Generally: About the Personal Belief in a Just World Scale’s Validity”.

¹²⁹ Göregenli, *Şiddet, Kötü Muamele ve İşkenceye İlişkin Değerlendirmeler, Tutumlar ve Deneyimler*.

2.5.2. Dindarlık Ölçeği

Çalışmada kullanılan Dindarlık Ölçeği, Gülmez¹³⁰ tarafından Glock ve Stark dindarlık modeli esas alınarak geliştirilmiştir. Ölçek iman, dini duygu, etki ve ibadet olmak üzere dört alt boyuttan ve 24 maddeden oluşmuştur. Cevaplar kesinlikle katılıyorum ile kesinlikle katılmıyorum cevapları arasında değişen likert tipi 5 dereceli şekilde alınmıştır. Ölçek “Allah’ın varlığına inanırım.”, “Bir hata işlediğimde tövbe etme ihtiyacı hissederim.” gibi maddeler içermektedir. İnsanların dindarlık düzeyini ölçen bu ölçekte alınan puan (1-5) arttıkça katılımcıların dindarlık düzeyleri artmaktadır. Tablo 3’te Dindarlık Ölçeği maddelerinin alt boyutlara göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 3. Dindarlık Ölçeği Alt Boyutları

Alt Boyutlar	Madde Numaraları	Madde Sayısı
İman	1, 2, 4, 8, 11, 13	6
Dini Duygu	3, 5, 6, 7, 9, 10, 12	7
Etki	14, 15, 16, 17	4
İbadet	18, 19, 20, 21, 22, 23, 24	7
Dindarlık		24

Gülmez tarafından Dindarlık Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır ve açıklayıcı faktör analizi sonuca ölçeğin açıkladığı varyans %53,93 olarak bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi ile elde edilen değerler ölçeğin yapısına ilişkin oluşturulan modeli doğrulamıştır. Ayrıca ölçeğin güvenilirlik şartlarını da sağladığı belirtilmiştir. Bu araştırmada Dindarlık Ölçeğinin güvenilirliği Cronbach Alfa güvenilirlik analizi kullanılarak tekrarlanmış ve Tablo 4’teki bulgulara ulaşılmıştır.

¹³⁰ Çiğdem Gülmez, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlaki Çözüm ve Dindarlık* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014).

Tablo 4. Dindarlık Ölçeği Güvenirlik Bulguları

	n	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
Dindarlık	428	23	0,791
<i>İman</i>	428	6	0,885
<i>Dini Duygu</i>	428	6	0,917
<i>Etki</i>	428	4	0,862
<i>İbadet</i>	428	7	0,791

Bu sonuçlara dayanarak Dindarlık Ölçeği'nin bireylerin dindarlığını ölçmeye yönelik güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

2.6. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları şunlardır:

- Araştırma Gaziantep ilinde ikamet eden örneklem grubu ile sınırlıdır.
- Araştırma verileri Gaziantep ilinde bulunan Kız ve Erkek Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Anadolu Lisesi ve Fen Lisesi okul türlerinin her birinden bir okul seçilerek oluşturulmuş örneklem grubundan elde edilmiştir.
- Araştırma 2021-2022 eğitim öğretim döneminde toplanan verilerle sınırlıdır.
- Araştırmada elde edilen veriler “Adil Dünya İnancı Ölçeği” ve “Dindarlık Ölçeği”nin geçerlik ve güvenilirliği doğrultusunda yapılan ölçümlerle sınırlıdır.
- Araştırma katılımcıların veri toplama araçlarına verdikleri cevaplarla sınırlıdır.
- Araştırma belirlenen amaçlar ile sınırlıdır.

2.7. Verilerin Analizi

Araştırmada soru formları katılımcılar tarafından cevaplandırıldıktan sonra numaralandırılmıştır. Verilerin analizi SPSS 19.0 istatistik programı kullanılarak yapılmıştır. Araştırmada hangi analizlerin yapılacağına karar verilmesi için adil dünya inancı

ve dindarlık ölçeklerinin normallik testleri yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıda tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Ölçek Boyutların Normallik Dağılımı Tablosu

Ölçek ve Boyutlar	Kolmogorov-Smimov	Çarpıklık	Basıklık
Kişisel Adil Dünya İnancı	.000	.094	.249
Genel Adil Dünya İnancı	.000	-.145	-.038
Adil Dünya İnancı	.000	.083	.325
İman	.000	-1.106	1.187
Duygu	.000	-1.231	1.427
Etki	.000	-1.296	.611
İbadet	.000	-.312	-.281
Dindarlık Ölçeği	.000	-1.075	.701

Tablo 5 incelendiğinde adil dünya inancı ve dindarlık ölçeklerinin ve alt boyutlarının normallik testi sonuçları anlamlı olarak belirlenmiştir ($p < 0.00$). Araştırmada kullanılan ölçeklerin anlamlı çıkmasına karşılık verilerin normal dağılımının kabul edilebilmesi için alt boyutların basıklık (Skewness) ve çarpıklık (Kurtosis) değerlerinin -1,5 ile +1,5 arasında olması yeterlidir.¹³¹ Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki parametrik testlerin yapılmıştır.

- Katılımcıların adil dünya inancı ve dindarlık ölçekleri ve alt boyutlarından aldıkları puanların tanımlayıcı analizlerde ortalama ve standart sapma ile belirlenmiştir.
- Katılımcıların adil dünya inancı ve dindarlık ölçeklerinden aldıkları puan ortalamalarının cinsiyet ve birlikte yaşadığı kişi/kişiler değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığı bağımsız gruplar t testi ile belirlenmiştir.
- Katılımcıların adil dünya inancı ve dindarlık ölçeklerinden aldıkları puan ortalamalarının yaş, gelir düzeyi ve okul türü değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile tespit edilmiştir.

¹³¹ Darren George - Paul Mallery, *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Study Guide and Reference, 17.0 Update* (Boston: Allyn & Bacon, 2009).

Gruplar arası farklılık bulunduğu zaman hangi gruplar arasında farklılaşma olduğunun tespiti için Scheffe testi kullanılmıştır.

- Katılımcıların adil dünya inancı ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişki Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi kullanılmıştır.
- Katılımcıların dindarlık düzeylerinin adil dünya inancı düzeyini hangi düzeyde etkilediğinin belirlenmesi için regresyon analizi yapılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Örneklem Grubu ve Özellikleri

Amacı, ergenlerde adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkinin incelenmesi olan bu araştırmaya Gaziantep ilinde ikamet eden ve 5 farklı lise türünde eğitimine devam etmekte olan 9,10,11 ve 12. sınıf öğrencilerinden 428 kişi katılmıştır. Elde edilen verilerin incelenmesi için frekans ve yüzde analizinden yararlanılmıştır.

3.1.1. Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyete göre dağılımları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	269	62,9
Erkek	159	37,1
Toplam	428	100

Buna göre katılımcıların %62,9'u (n=269) kadın, %37,1'i (n=159) erkektir. Bu oranlar dikkate alındığında kadın sayısının daha fazla olduğu bir örneklem üzerinde çalışılmıştır.

3.1.2. Örneklem Grubunun Yaşa Göre Dağılımı

Tablo 7’de katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

Yaş	Sayı	%
14	73	17,1
15	118	27,6
16	93	21,7
17	75	17,5
18	69	16,1
Toplam	428	100

Buna göre katılımcıların %17,1’i (n=73) 14 yaş, %27,6’sı (n=118) 15 yaş, %21,7’si (n=93) 16 yaş, %17,5’i (n=75) 17 yaş ve %16,1’i (n=69) 18 yaşındadır.

3.1.3. Örneklem Grubunun Algılanan Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan bireylerin algılanan sosyo-ekonomik durumlarına ilişkin bulgular Tablo 8’e yer almaktadır.

Tablo 8. Katılımcıların Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Gelir Düzeyi	Sayı	%
Düşük	95	22,2
Orta	271	63,3
Ortanın Üstü	45	10,5
Yüksek	17	4,0
Toplam	428	100

Katılımcıların %22,2’si (n=95) düşük, %63,3’ü (n=271) orta, %10,5’i (n=45) ortanın üstü ve %4,0’ı (n=17) yüksek gelir grubuna dahildir.

3.1.4. Örneklem Grubunun Eğitim Aldığı Okul Türüne Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan kişilerin eğitim aldıkları okul türüne göre dağılımı Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Örneklem Grubunun Eğitim Aldığı Okul Türüne Göre Dağılımı

Okul Türü	Sayı	%
Anadolu Lisesi	153	35,7
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	133	31,1
Anadolu İmam Hatip Lisesi	34	7,9
Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	77	18,0
Fen Lisesi	31	7,2
Toplam	428	100

Katılımcıların %35,7’si (n=153) Pancarlı Anadolu Lisesi, %31,1’i (n=133) Şehit Şahin Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, %7,9’u (n=34) Ömer Özmimar Anadolu İmam Hatip Lisesi, %18,0’i (n=77) Mehmet Hayri Akıncı Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi ve %7,2’si (n=31) ise Abdulkadir Konukoğlu Fen Lisesi öğrencisidir.

3.1.5. Örneklem Grubunun Birlikte Yaşadığı Kişilere Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan kişilerin eğitim aldıkları okul türüne göre dağılımı Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Örneklem Grubunun Birlikte Yaşadığı Kişilere Göre Dağılımı

Birlikte Yaşadığı Kişi(ler)	Sayı	%
Aile (Anne-Baba)	380	88,1
Diğer	48	11,2
Toplam	428	100

Katılımcıların %88,1'i (n=380) aile (anne -baba) ile %11,2'si (n=48) diğer insanlar ile birlikte yaşamaktadır.

3.2. Adil Dünya İnancı ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki

Adil dünya inancı ile sırasıyla cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, okul türü ve birlikte yaşanan kişi arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen bulgular alt başlıklar halinde sunulmuştur.

3.2.1. Adil Dünya İnancı – Cinsiyet İlişkisi

Adil dünya inancı ile cinsiyet arasında alt boyutlar da dahil olmak üzere herhangi bir ilişki olup olmadığı bağımsız örneklem t-testi ile incelenmiş ve ulaşılan bulgular Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Adil Dünya İnancı Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Kişisel Adil Dünya İnancı	Erkek	159	2.86	.678	426	.002	.999
	Kız	269	2.86	.757			
Genel Adil Dünya İnancı	Erkek	159	3.05	.778	426	1.116	.265
	Kız	269	2.97	.755			
Adil Dünya İnancı	Erkek	159	2.95	.609	426	.964	.537
	Kız	269	2.91	.653			

Tablo 11 incelendiğinde katılımcıların cinsiyet değişkenine göre kişisel adil dünya inancı, genel adil dünya inancı boyutları ve adil dünya inancı ölçeği puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p > .05$).

3.2.2. Adil Dünya İnancı – Yaş İlişkisi

Adil dünya inancı ile yaş arasında alt boyutlar da dahil olmak üzere herhangi bir ilişki olup olmadığı ANOVA (varyans analizi) ile incelenmiş ve ulaşılan bulgular Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Yaş Değişkenine Göre Adil Dünya İnancı Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Yaş	N	\bar{X}	Ss	Sd	F	p	Fark
Kişisel Adil Dünya İnancı	a.14 Yaş	73	2,95	.821	4 423	3.004	.018*	c<e
	b.15 Yaş	118	2.98	.756				
	c.16 Yaş	93	2.87	.735				
	d.17 Yaş	75	2.76	.650				
	e. 18 Yaş	69	2.65	.588				
	Toplam	428	2.86	.728				
Genel Adil Dünya İnancı	a.14 Yaş	73	2.97	.840	4 423	1.098	.357	-
	b.15 Yaş	118	3.11	.650				
	c.16 Yaş	93	3.01	.820				
	d.17 Yaş	75	2.90	.730				
	e. 18 Yaş	69	2.92	.814				
	Toplam	428	3.00	.764				
Adil Dünya İnancı	a.14 Yaş	73	2.96	.757	4 423	2.502	.042	c<e
	b.15 Yaş	118	3.04	.577				
	c.16 Yaş	93	2.94	.658				
	d.17 Yaş	75	2.82	.609				
	e. 18 Yaş	69	2.77	.563				
	Toplam	428	2.92	.637				

* $p < .05$

Tablo 12 incelendiğinde katılımcıların yaş değişkenine göre kişisel adil dünya inancı boyutu $F_{(4-423)}=3.004$; $p < .05$ ve adil dünya inancı ölçeği $F_{(4-423)}=2.502$; $p < .05$ olmak üzere puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Genel adil dünya inancı boyutu ölçeği puan ortalamasının ise anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p > .05$).

Katılımcıların yaş değişkenine göre kişisel adil dünya inancı boyutu ve adil dünya inancı ölçeğinde hangi ikili gruplar arasında farklılık oluşturduğu aşağıdaki Post-Hoc testi sonuçları Tablo 13 ve 14’te gösterilmektedir.

Tablo 13. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Kişisel Adil Dünya İnancı Boyutu Puan Ortalamalarına İlişkin Post-Hoc Testi

LSD	Yaş (I)	Yaş (J)	Ortalama Farkı (I-J)	Std. Hata	Sig.
	18 Yaş	14 Yaş	-.30075	.12112	.096
		15 Yaş	-.33365	.10933	.020*
		16 Yaş	-.22440	.11462	.289
		17 Yaş	-.10766	.12034	.899

* $p < .05$

Tablo 13 incelendiğinde 18 yaşındaki katılımcıların kişisel adil dünya inancı puan ortalamalarının (Ort=2.65) 15 yaşındaki katılımcıların puan ortalamalarından (Ort=2.98) düşük olarak belirlenmiştir.

Tablo 14. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Adil Dünya İnancı Ölçeği Puan Ortalamalarına İlişkin Post-Hoc Testi

LSD	Yaş (I)	Yaş (J)	Ortalama Farkı (I-J)	Std. Hata	Sig.
	18 Yaş	14 Yaş	-.18702	.10623	.398
		15 Yaş	-.26506	.09588	.047
		16 Yaş	-.16366	.10052	.480
		17 Yaş	-.04843	.10554	.991

* $p < .05$

Tablo 14 incelendiğinde 18 yaşındaki katılımcıların adil dünya inancı ölçeği puan ortalamalarının (Ort=2.77) 15 yaşındaki katılımcıların puan ortalamalarından (Ort=3.04) düşük olarak belirlenmiştir.

3.2.3. Adil Dünya İnancı – Gelir Düzeyi İlişkisi

Adil dünya inancı ile gelir düzeyi arasında alt boyutlar da dahil olmak üzere herhangi bir ilişki olup olmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve ulaşılan bulgular Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15. Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Adil Dünya İnancı Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Gelir Düzeyi	N	\bar{X}	Ss	Sd	F	p	Fark
Kişisel Adil Dünya İnancı	a. Düşük	95	2.72	.716		1.581	.193	-
	b. Orta	271	2.90	.732				
	c. Ortanın Üstü	45	2.88	.736				
	d. Yüksek	17	2.99	.653				
	Toplam	428	2.86	.728				
Genel Adil Dünya İnancı	a. Düşük	95	3.06	.690		2.129	.096	-
	b. Orta	271	2.97	.791				
	c. Ortanın Üstü	45	2.88	.658				
	d. Yüksek	17	3.38	.889				
	Toplam	428	3.00	.764				
Adil Dünya İnancı	a. Düşük	95	2.88	.579		1.080	.357	-
	b. Orta	271	2.93	.666				
	c. Ortanın Üstü	45	2.88	.610				
	d. Yüksek	17	3.17	.509				
	Toplam	428	2.92	.637				

Tablo 15 incelendiğinde katılımcıların gelir düzeyi değişkenine göre kişisel dünya inancı, genel dünya inancı boyutları ve adil dünya inancı ölçeği puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p > .05$).

3.2.4. Adil Dünya İnancı – Okul Türü İlişkisi

Katılımcıların öğrenim gördükleri lise türüne göre adil dünya inançlarına ilişkin bulgular aşağıda gösterilmektedir. Veriler ANOVA (varyans analizi) ile incelenmiş ve ulaşılan bulgular Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. Okul Türü Değişkenine Göre Adil Dünya İnancı Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Okul Türü	N	\bar{X}	Ss	Sd	F	p	Fark
Kişisel Adil Dünya İnancı	a. Pancarlı	153	2.88	.749	4 423	2.401	.049*	
	b. Şehit Şahin	133	2.72	.622				
	c. Ömer Özmimar	34	2.90	.572				
	d. Mehmet Hayri Akınal	77	3.02	.835				
	e. Abdulkadir Konukoğlu	31	2.96	.835				
	Toplam	428	2.86	.728				
Genel Adil Dünya İnancı	a. Pancarlı	153	2.93	.750	4 423	2.238	.064	
	b. Şehit Şahin	133	2.98	.712				
	c. Ömer Özmimar	34	2.98	.846				
	d. Mehmet Hayri Akınal	77	3.22	.771				
	e. Abdulkadir Konukoğlu	31	2.88	.870				
	Toplam	428	3.00	.764				
Adil Dünya İnancı	a. Pancarlı	153	2.90	.627	4 423	2.354	.053	
	b. Şehit Şahin	133	2.84	.555				
	c. Ömer Özmimar	34	2.93	.601				
	d. Mehmet Hayri Akınal	77	3.11	.710				
	e. Abdulkadir Konukoğlu	31	2.92	.791				
	Toplam	428	2.92	.637				

* $p < .05$

Tablo 16 incelendiğinde katılımcıların okul türü değişkenine göre kişisel adil dünya inancı boyutu $F(4,423)=2.401$; $p < .05$ olmak üzere puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Genel adil dünya inancı boyutu ve adil dünya inancı ölçeği puan ortalamalarının ise anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p > .05$).

Katılımcıların okul türü değişkenine göre kişisel adil dünya inancı boyutunda hangi ikili gruplar arasında farklılık oluşturduğu aşağıdaki Post-Hoc testi sonuçları Tablo 17’de gösterilmektedir.

Tablo 17. Katılımcıların Okul Türü Değişkenine Göre Kişisel Adil Dünya İnancı Boyutu Puan Ortalamalarına İlişkin Post-Hoc Testi

	Okul (I)	Okul (J)	Ortalama Farkı (I-J)	Std. Hata	Sig.
LSD	Şehit Şahin Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Pancarlı Anadolu Lisesi	-,16055	,08576	,334
		Ömer Özmimar Anadolu İmam Hatip Lisesi	-,18156	,13902	,688
		Mehmet Hayri Akınal Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	-,30046	,10359	,032*
		Abdulkadir Konukoğlu Fen Lisesi	-,24133	,14427	,452

* $p < .05$

Tablo 17 incelendiğinde katılımlardan Şehit Şahin Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin kişisel adil dünya inancı puan ortalamalarının (Ort=2.88) Mehmet Hayri Akınal Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin puan ortalamalarından (Ort=3.02) düşük olarak belirlenmiştir.

3.2.5. Adil Dünya İnancı – Birlikte Yaşanılan Kişi İlişkisi

Katılımcıların birlikte yaşadığı kişiye göre adil dünya inançlarına ilişkin bulgular aşağıda gösterilmektedir. Veriler bağımsız örneklem t testi ile incelenmiş ulaşılan bulgular Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18. Birlikte Yaşadığı İnsan Değişkenine Göre Adil Dünya İnancı Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

	Birlikte Yaşadığı İnsanlar	N	\bar{X}	Ss	Sd	T	p
Kişisel Adil Dünya İnancı	Aile	380	2,89	.724	426	2.064	.039*
	Diğer	48	2.66	.728			
Genel Adil Dünya İnancı	Aile	380	3.01	.755	426	.820	.412
	Diğer	48	2.91	.837			
Adil Dünya İnancı	Aile	380	2.94	.634	426	1.179	.085
	Diğer	48	2.77	.648			

* $p < .05$

Tablo 18 incelendiğinde katılımcıların birlikte yaşadığı insan değişkenine göre kişisel adil dünya inancı boyutu $t_{(426)}=-2.064$; $p<.05$ olmak üzere puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Genel adil dünya inancı boyutu ve adil dünya inancı ölçeği puan ortalamalarının ise anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p>.05$).

Ailesi ile birlikte yaşayan katılımcıların kişisel adil dünya inancı boyutu puan ortalamalarından (Ort=2.89) diğer bireyler ile yaşayan katılımcıların puan ortalamalarından (Ort=2.66) yüksek olduğu belirlenmiştir.

3.3. Dindarlık ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki

3.3.1. Dindarlık – Cinsiyet İlişkisi

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre dindarlık düzeylerine dair bulgular Tablo 19’da gösterilmiştir. Bulgular t testi aracılığıyla elde edilmiştir.

Tablo 19. Cinsiyet Değişkenine Göre Dindarlık Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Dindarlık	Erkek	159	4.05	.603	426	-2.427	.016*
	Kız	269	4.19	.551			

* $p<.05$

Tablo 19 incelendiğinde katılımcıların cinsiyet değişkenine göre dindarlık ölçeği puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Erkek öğrencilerin dindarlık ölçeği puan ortalamaları (Ort=4.05) kız öğrencilerin puan ortalamalarından (Ort=4.19) düşük olduğu görülmektedir.

3.3.2. Dindarlık – Yaş Arasındaki İlişki

Katılımcıların yaş değişkenine göre dindarlık düzeylerine dair bulgular Tablo 20’de verilmiştir. Bulgular tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile elde edilmiştir.

Tablo 20. Yaş Değişkenine Göre Dindarlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Yaş	N	\bar{X}	Ss	Sd	F	p	Fark
Dindarlık	a.14 Yaş	73	4.10	.559	4 423	.619	.649	-
	b.15 Yaş	118	4.18	.466				
	c.16 Yaş	93	4.17	.634				
	d.17 Yaş	75	4.07	.697				
	e. 18 Yaş	69	4.15	.529				
	Toplam	428	4.14	.574				

Tablo 20 incelendiğinde katılımcıların yaş değişkenine göre dindarlık ölçeği puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p>.05$). Yani örneklem grubundaki tüm katılımcılar birbirine benzer dindarlık düzeyine sahiptir.

3.3.3. Dindarlık – Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki

Katılımcıların gelir düzeyi değişkenine göre dindarlık düzeyleri Tablo 21’de gösterilmiştir. Bulgular tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile elde edilmiştir.

Tablo 21. Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Dindarlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Gelir Düzeyi	N	\bar{X}	Ss	Sd	F	p	Fark
Dindarlık	a. Düşük	95	4.15	.616	3 424	1.586	.192	
	b. Orta	271	4.16	.537				
	c. Ortanın Üstü	45	3.96	.730				
	d. Yüksek	17	4.17	.375				
	Toplam	428	4.14	.574				

Tablo 21 incelendiğinde katılımcıların gelir düzeyi değişkenine göre iman, duygu, etki, ibadet boyutları ve dindarlık ölçeği puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p>.05$). Yani tüm gelir seviyelerindeki katılımcılar benzer dindarlık düzeyindedir.

3.3.4. Dindarlık – Okul Türü Arasındaki İlişki

Katılımcıların okul türü değişkenine göre dindarlık düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 22’de verilmiştir. Bulgular tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile elde edilmiştir.

Tablo 22. Okul Türü Değişkenine Göre Dindarlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Okul Türü	N	\bar{X}	Ss	Sd	F	p	Fark
Dindarlık	a. Pancarlı	153	4,04	,610	4 423	5.593	.000**	
	b. Şehit Şahin	133	4,08	,585				
	c. Ömer Özmiran	34	4,32	,391				
	d. Mehmet Hayri Akınal	77	4,37	,369				
	e. Abdulkadir Konukoğlu	31	4,12	,741				
	Toplam	428	4,14	,574				

** $p < .01$

Tablo 22 incelendiğinde katılımcıların okul türü değişkenine göre dindarlık ölçeği $F(4, 423)=5.593$; $p < .05$ puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre Mehmet Hayri Akınal Kız İmam Hatip Lisesi araştırmaya dahil edilen diğer liselerden daha yüksek düzeyde dindarlık puan ortalamasına sahiptir.

3.3.5. Dindarlık – Birlikte Yaşanılan Kişi Arasındaki İlişki

Katılımcıların birlikte yaşanılan kişi değişkenine göre dindarlık düzeyleri Tablo 23’te verilmiştir. Bulgular bağımsız örneklem t testi ile elde edilmiştir.

Tablo 23. Birlikte Yaşadığı İnsan Değişkenine Göre Dindarlık Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Dindarlık	Aile	380	4,1798	,53784	426	3.623	.000**
	Diğer	48	3,8655	,75907			

* $p < .05$; ** $p < .01$

Tablo 23 incelendiğinde katılımcıların birlikte yaşadığı kişi değişkenine göre dindarlık ölçeği puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir.

Ailesinin yanında yaşayan katılımcıların dindarlık ölçeği puan ortalamaları (Ort=4.17) diğer bireyler ile yaşayan katılımcıların puan ortalamalarından (Ort=3.86) yüksek olarak belirlenmiştir. Buna göre ailesiyle birlikte yaşayan katılımcıların dindarlık düzeyleri ailesi dışında kişilerle yaşayan katılımcılara göre yüksektir.

3.4. Adil Dünya İnancı ve Dindarlık Arasındaki İlişki

Araştırmaya katılan öğrencilerin adil dünya inancı ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi için Pearson Korelasyon testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular aşağıda gösterilmektedir. (Tablo 24) Kurulan hipotezler şu şekildedir:

H₃: Adil dünya inancı ve dindarlık arasında bir ilişki vardır.

H_{3a}: Genel adil dünya inancı ile iman-dini duygu-etki-ibadet arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{3b}: Bireysel adil dünya inancı ile iman-dini duygu-etki-ibadet arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 24. Dindarlık Düzeyleri ile Adil Dünya İnançları Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

		Kişisel Adil Dünya İnancı	Genel Adil Dünya İnancı	Adil Dünya İnancı
İman	Pearson Korelasyon Sig.(2-tailed) N	.208** .000 423	.212** .000 423	.245** .000 423
Duygu	Pearson Korelasyon Sig.(2-tailed) N	.230** .000 423	.312** .000 423	.314** .000 423
Etki	Pearson Korelasyon Sig.(2-tailed) N	.255** .000 423	.383** .000 423	.341** .000 423
İbadet	Pearson Korelasyon Sig.(2-tailed) N	.164** .001	.273** .000	.252** .000
Dindarlık	Pearson Korelasyon Sig.(2-tailed) N	.263** .000 423	.350** .000 423	.356** .000 423

**Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (2 kuyruklu).

Tablo 24 incelendiğinde dindarlık ölçeği alt boyutu olan iman boyutunun kişisel adil dünya inancı ($p=.000<.05$; $r= .208$), genel adil dünya inancı ($p=.000<.05$; $r= .212$), adil dünya inancı ile ($p=.000<.05$; $r= .245$) arasında çok zayıf düzeyde aynı yönlü ilişki bulunmaktadır.

Duygu boyutunun kişisel adil dünya inancı ($p=.000<.05$; $r= .230$) arasında çok zayıf düzeyde aynı yönlü, genel adil dünya inancı ($p=.000<.05$; $r= .383$), adil dünya inancı ile ($p=.000<.05$; $r= .341$) arasında zayıf düzeyde aynı yönlü ilişki bulunmaktadır.

Etki boyutunun kişisel adil dünya inancı ($p=.000<.05$; $r= .255$), genel adil dünya inancı ($p=.000<.05$; $r= .383$), adil dünya inancı ile ($p=.000<.05$; $r= .341$) arasında çok zayıf düzeyde aynı yönlü ilişki bulunmaktadır.

İbadet boyutunun kişisel adil dünya inancı ($p=.000<.05$; $r= .164$) çok zayıf düzeyde, genel adil dünya inancı ($p=.000<.05$; $r= .273$), adil dünya inancı ile ($p=.000<.05$; $r= .252$) arasında zayıf düzeyde aynı yönlü ilişki bulunmaktadır.

Dindarlık ile kişisel adil dünya inancı ($p=.000<.05$; $r= .263$) çok zayıf düzeyde, genel adil dünya inancı ($p=.000<.05$; $r= .350$), adil dünya inancı ile ($p=.000<.05$; $r= .356$) arasında zayıf düzeyde aynı yönlü ilişki bulunmaktadır.

Katılımcıların dindarlık düzeylerinin adil dünya inançlarını üzerindeki etkisini yordamaya yönelik olarak çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Kurulan hipotezler şu şekildedir:

H₄: Dindarlığın adil dünya inancı üzerine etkisi vardır.

H_{4a}: İman boyutunun adil dünya inancı üzerine etkisi vardır.

H_{4b}: Dini duygu boyutunun adil dünya inancı üzerine etkisi vardır.

H_{4c}: Etki boyutunun adil dünya inancı üzerine etkisi vardır.

H_{4d}: İbadet boyutunun adil dünya inancı üzerine etkisi vardır.

Tablo 25. Dindarlık İle Kişisel Adil Dünya İnançları Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları

Kişisel Adil Dünya İnanıcı	B	Std. Hata	Beta	p
İman	.043	.087	.038	.624
Duygu	.061	.085	.060	.470
Etki	.136	.058	.163	.019*
İbadet	.064	.057	.060	.265
Sabit	1.588	.268		.000*

$p < .01$; $R^2 = .073$; Düzeltilmiş $R^2 = .064$; $F_{(4-423)} = 8.352$

Tablo 25 incelendiğinde çoklu regresyon analizi sonuçlarının istatistiki düzeyde anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{4-423}=8.352$; $p < .01$). Düzeltilmiş R^2 değeri, .064'dür. Bu sonuç katılımcıların kişisel adil dünya inanç düzeylerinin varyansının etki boyutu tarafından ($\beta = .163$; $p < .01$) tarafından açıklandığını göstermektedir. Tablo 25 incelendiğinde tüm bağımsız değişkenler aynı anda regresyon modeline sokulduğu zaman iman, duygu ve ibadet boyutlarının kişisel adil dünya inançlarına anlamlı katkısının bulunmadığı görülmektedir ($p < .01$). Buna göre, katılımcıların kişisel adil dünya inançları dindarlık ölçeği alt boyutu olan etki boyutu tarafından %6.4 düzeyinde açıklanmaktadır.

Tablo 26. Dindarlık İle Genel Adil Dünya İnançları Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları

Genel Adil Dünya İnanıcı	B	Std. Hata	Beta	p
İman	-.136	.088	-.115	.123
Duygu	.196	.086	.183	.023*
Etki	.202	.058	.230	.001*
İbadet	.143	.058	.128	.014*
Sabit	1.419	.270		.000*

$p < .01$; $R^2 = .144$; Düzeltilmiş $R^2 = .136$; $F_{(4-423)} = 17.806$

Tablo 26 incelendiğinde çoklu regresyon analizi sonuçlarının istatistiki düzeyde anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{4-423}=17.806$; $p < .01$). Düzeltilmiş R^2 değeri, .136'dır. Bu sonuç katılımcıların genel adil dünya inanç düzeylerinin varyansının etki boyutu ($\beta = .230$; $p < .01$), duygu boyutu ($\beta = .183$; $p < .01$) ve ibadet boyutu ($\beta = .128$; $p < .01$) tarafından açıklandığını göstermektedir. Tablo 26 incelendiğinde tüm bağımsız değişkenler aynı anda regresyon modeline sokulduğu zaman sırasıyla etki, duygu ve ibadet boyutları tarafından açıklandığı göstermektedir. İman boyutunun ise genel adil dünya inançlarına anlamlı

katkısının bulunmadığı görülmektedir ($p < .01$). Buna göre, katılımcıların genel adil dünya inançları dindarlık ölçeği alt boyutları olan etki, duygu ve ibadet boyutları tarafından %13.6 düzeyinde açıklanmaktadır.

Tablo 27. Dindarlık ile Adil Dünya İnançları Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları

Adil Dünya İnancı	B	Std. Hata	Beta	p
İman	-.040	.074	-.040	.590
Duygu	.123	.072	.138	.086
Etki	.166	.049	.228	.001*
İbadet	.100	.048	.108	.039*
Sabit	1.510	.226		.000*

$p < .01$; $R^2 = .138$; Düzeltilmiş $R^2 = .130$; $F_{(4-423)} = 18.984$

Tablo 27 incelendiğinde çoklu regresyon analizi sonuçlarının istatistiki düzeyde anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{4-423} = 18.984$; $p < .01$). Düzeltilmiş R^2 değeri, .130'dur. Bu sonuç katılımcıların adil dünya inanç düzeylerinin varyansının etki boyutu ($\beta = .228$; $p < .01$) ve ibadet boyutu ($\beta = .108$; $p < .01$) tarafından açıklandığını göstermektedir. Tablo 27 incelendiğinde tüm bağımsız değişkenler aynı anda regresyon modeline sokulduğu zaman sırasıyla etki ve ibadet boyutları tarafından açıklandığı göstermektedir. İman ve duygu boyutlarının ise adil dünya inançlarına anlamlı katkısının bulunmadığı görülmektedir ($p < .01$). Buna göre, katılımcıların adil dünya inançları dindarlık ölçeği alt boyutları olan etki ve ibadet boyutları tarafından %13,6 düzeyinde açıklanmaktadır.

Tablo 28. Dindarlık ile Adil Dünya İnançları Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları

Adil Dünya İnancı	B	Std. Hata	Beta	p
Dindarlık	.394	.050	.356	.000*
Sabit	1.293	.210		.000*

$p < .01$; $R^2 = .127$; Düzeltilmiş $R^2 = .124$; $F_{(1-426)} = 61.707$

Tablo 28 incelendiğinde basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarının istatistiki düzeyde anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{1-423} = 61.707$; $p < .01$). Düzeltilmiş R^2 değeri, .124'dür. Bu sonuç katılımcıların adil dünya inanç düzeylerinin varyansının dindarlık tarafından ($\beta = .356$; $p < .01$) tarafından açıklandığını göstermektedir. Buna göre, katılımcıların adil dünya inançları dindarlık tarafından %12,4 düzeyinde açıklanmaktadır.

4. TARTIŞMA

4.1. Demografik Değişkenlere Göre Adil Dünya İnancı Karşılaştırmasına Dair Bulguların Tartışılması

4.1.1. Adil Dünya İnancı Cinsiyet İlişkisi

Katılımcıların cinsiyet faktörüne göre adil dünya inancı alt boyutları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için t-testi uygulanmıştır.

Elde edilen bulgulara göre cinsiyet değişkeni ile adil dünya inancı alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, “Cinsiyet ile adil dünya inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır.” yönündeki H_{1a} hipotezi reddedilmiştir.

Bu araştırmada elde edilen adil dünya inancının cinsiyete göre farklılaşmadığı bulgusu daha önce yapılan birçok araştırma ile paralellik göstermektedir.

Literatüre bakıldığında Dalbert¹³², Dalbert ve Stoeber¹³³, Giray¹³⁴, Caroli ve Sagone¹³⁵, Balıca¹³⁶, Çevikbaş¹³⁷, Kocagazioğlu¹³⁸ ve Kaya¹³⁹ araştırmalarında cinsiyetin kişisel adil dünya inancı, genel adil dünya inancı ve adil dünya inancı üzerinde etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

¹³² Dalbert, “The World is More Just For Me Than Generally: About the Personal Belief in a Just World Scale’s Validity”, 86-87.

¹³³ Dalbert - Stoeber, “The Personal Belief in a Just World and Domain-Specific Beliefs About Justice at School and in the Family: A Longitudinal Study With Adolescents”, 206.

¹³⁴ Fulya Seda Giray, *Suç İşlemiş ve İşlememiş Ergenlerin Adil Dünya İnancı ve Bağışlayıcılık Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 59.

¹³⁵ Maria De Caroli - Elisabetta Sagone, “Belief in a Just World, Prosocial Behavior, and Moral Disengagement in Adolescence”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 116 (01 Şubat 2014), 598.

¹³⁶ Nağihan Balıca, *Adil Dünya İnancı ile Kendini Sabotaj Arasındaki İlişkide Umudun Rolü* (İstanbul: Haliç Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 32.

¹³⁷ Pelin Erdem Çevikbaş, *Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Adil Dünya İnançlarının Denetim Odağı ve Anne Baba Tutumu Açısından Gelişimsel Olarak İncelenmesi* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018), 62.

¹³⁸ Sevtap Yeşil Kocagazioğlu, *Adli Alanda Çalışanlarda Adil Dünya İnancı Tükenmişlik İş Doyumu ve Yaşam Doyumu İlişkisi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 122.

¹³⁹ Bozan Kaya, *Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Bağlı Kuruluşlarda Çalışanlarda İkincil Travmatik Stres ve Adil Dünya İnancının İncelenmesi* (Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 34.

Ok¹⁴⁰, Ambrosio¹⁴¹, Furnham¹⁴² ve Whatley¹⁴³, araştırmalarında erkeklerin kadınlara nazaran daha yüksek adil dünya inancına sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu durum kadınların erkeklere göre daha iyi empati yapabilmeleri ile açıklanabilir.¹⁴⁴ Empati yapan kişi karşısındaki kişinin içinde bulunduğu durumu daha iyi anlayabilme gücüne sahip olduğu iin¹⁴⁵ dünyanın kendisine adil olduğunu düşünse dahi diğer kişiye karşı adaletin olmadığı düşüncesine sahip olabilir. Bu durumda birey, kişisel adil dünya inancına sahip olabilirken genel adil dünya inancına sahip olmayabilir. Kadınların erkeklerden daha yüksek adil dünya inancına sahip olduğu sonucunu elde eden herhangi bir araştırmaya ise rastlanılmamıştır.

Ergenlik, bireyin cinsel kimliğinin ve cinsiyet rollerinin oturacağı bir dönemdir. Ülkemizin sosyo-kültürel özellikleri göz önünde bulundurulduğunda erkek ve kadınlara yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri birbirinden oldukça farklı görülmektedir. Bu yüzden araştırmada cinsiyet ve adil dünya inancı arasında bir ilişki görülmemiş olsa da bu konuda daha geniş örneklem gruplarıyla cinsiyetin etkisi araştırılmalıdır.

4.1.2. Adil Dünya İnancı Yaş İlişkisi

Katılımcıların yaş faktörüne göre adil dünya inancı alt boyutları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Elde edilen bulgulara göre yaş değişkenine göre kişisel adil dünya inancı alt boyutu ile adil dünya inancı leği puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla “Yaş ile adil dünya inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır.” yönündeki H_{1b} hipotezi desteklenmiştir.

Yaşın temel alınarak yapıldığı analizlerde ergenlerde yaş ilerledikçe kişisel adil dünya inancının ve adil dünya inancının zayıfladığı görülmüştür. 15 yaşındaki katılımcıların 18

¹⁴⁰ Yeliz Ok, *Adil Dünya İnancı z Yeterlilik İşyeri Saldırganlığı ve İşyerinde Engelliyeye Yönelik Tutumlar Arasındaki İlişkiler* (Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 67.

¹⁴¹ Anthony L. Ambrosio - Eugene P. Sheehan, “Factor Analysis of the Just World Scale”, *The Journal of Social Psychology* 130/3 (01 Haziran 1990), 414.

¹⁴² Adrian Furnham, “Just World Beliefs in Twelve Societies”, *The Journal of Social Psychology* 133/3 (1993), 324.

¹⁴³ Mark Whatley, “Belief in a Just World Scale: Unidimensional or Multidimensional?”, *The Journal of Social Psychology* 133 (01 Ağustos 1993), 549.

¹⁴⁴ Ali Yıldırım, “Kişilerin Empatik Eğilimleri ile Boşanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 22/22 (11 Ekim 2013), 238; Nancy Eisenberg-Berg - Paul Mussen, “Empathy And Moral Development in Adolescence”, *Developmental Psychology* 14/2 (1978), 186.

¹⁴⁵ Delores Gallo, “Educating for Empathy, Reason and Imagination”, *The Journal of Creative Behavior* 23/2 (1989), 100.

yaşındaki katılımcılara göre kişisel adil dünya inançlarının daha güçlü olduğu ortaya çıkmıştır. Oppenheimer¹⁴⁶ Çevikbaş'ın¹⁴⁷ ergenler üzerinde yaptığı araştırmasında da ergenlikte yaş ilerledikçe genel adil dünya inancının azaldığı gözlemlenmiştir.

Dalbert¹⁴⁸, çocuklukta bireylerin yüksek adil dünya inancına sahip olduğunu ancak ergenlikle birlikte adil dünya inancı seviyesinde düşüş olduğunu tespit etmiştir. Orta yaş ve üzerine çıktığında ise adil dünya inancında biraz artış olabileceğini belirtmiştir.

Uğur¹⁴⁹, Coşgun¹⁵⁰, Balıca¹⁵¹, Yancı¹⁵² ve Kocagazioğlu¹⁵³ ise yaptıkları araştırmalarda yaş ile adil dünya inancı ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucunu elde etmişlerdir. Bu çalışmalar arasında Coşgun dışındakiler ergenlik dönemi dışındaki yaşlara odaklanmışlardır.

Bu çalışma ve diğer çalışmaların sonuçları bir arada değerlendirildiğinde ergenlik döneminin sonlarına doğru yaygın olarak adil dünya inancında bir azalma olduğu söylenebilir.

Yaş ilerledikçe yaşam tecrübesi artmaktadır ve bireylerin karşılaştıkları çeşitli adaletsiz olay ve durumlar sonucunda adil dünya inançlarında azalma olması veya inancın tamamen ortadan kalkması söz konusu olabilir. Bu noktada sosyal ve kültürel şartlara göre sonuçlarda farklılaşmanın olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Piaget'in öne sürdüğü içkin adalet inancı büyümeyle birlikte eksi yönde bir eğilim gösterebilmektedir.¹⁵⁴ Adil dünya inancının çocuklukta hali gibi görünen içkin adalet inancı nasıl azalıyor ise adil dünya inancında da benzer şekilde bir azalmanın olması muhtemeldir. Çocukluktan

¹⁴⁶ Louis Oppenheimer, "The Belief in a Just World and Subjective Perceptions of Society A Developmental Perspective", *Journal of Adolescence* 29/4 (Ağustos 2006), 658.

¹⁴⁷ Erdem Çevikbaş, *Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Adil Dünya İnançlarının Denetim Odağı ve Anne Baba Tutumu Açısından Gelişimsel Olarak İncelenmesi*, 63.

¹⁴⁸ Claudia Dalbert, "Belief in a Just World", *Handbook of Individual Differences in Social Behavior*, thk. Mark R. Leary - Rick H. Hoyle (New York, NY, US: The Guilford Press, 2009), 295.

¹⁴⁹ Düzgün Uğur, *Dünyayı Adil Algılama ve Geleceğe Dair Umut Umutsuzluk Depresyon Tanısı Alan ve Almayan Kişilerde Adil Dünya İnancı* (Mersin: Mersin Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 45.

¹⁵⁰ Esra Coşgun, *Suçta Yönelen Ergenlerde Çocukluk Döneminde Örseleyici Yaşantılara Maruz Kalma Düzeyi ile Adil Dünya İnancı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 64.

¹⁵¹ Balıca, *Adil Dünya İnancı ile Kendini Sabotaj Arasındaki İlişkide Umudun Rolü*, 51.

¹⁵² Ferihan Yancı, *Tecavüze İlişkin Tutumların Tecavüz Mitleri, Adil Dünya İnancı, Cinsiyet Roller ve Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 56.

¹⁵³ Kocagazioğlu, *Adli Alanda Çalışanlarda Adil Dünya İnancı Tükenmişlik İş Doyumu ve Yaşam Doyumu İlişkisi*, 122.

¹⁵⁴ Piaget, *Çocuğun Ahlaki Yargısı*, 265.

ergenliğe geçiş ile birlikte soyut düşünme kabiliyeti gelişmekte¹⁵⁵ ve artık adaletin mutlak bir şekilde yerini bulacağı inancı yerini adaletsizliklerin her zaman cezasını bulmayacağı inancına bırakabilmektedir.

4.1.3. Adil Dünya İnancı Gelir Düzeyi İlişkisi

Katılımcıların gelir düzeyi faktörüne göre adil dünya inancı alt boyutları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Elde edilen bulgulara göre gelir düzeyi ile adil dünya inancı alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, “Gelir düzeyi ile adil dünya inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır.” yönündeki H_{1c} hipotezi reddedilmiştir.

Literatüre bakıldığında Uğur¹⁵⁶, Coşgun¹⁵⁷, Yancı¹⁵⁸, Çevikbaş¹⁵⁹ ve Kocagazioğlu¹⁶⁰ da araştırmalarında gelir düzeyi ve adil dünya inancı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Furnham¹⁶¹ ve Balıca¹⁶² ise araştırmalarında düşük gelirli kimselerin adil dünya inancı puan ortalamalarının gelir düzeyi orta ve iyi seviyede olan kişilere göre daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Bu çalışma da dahil olmak üzere gelir düzeyi ve adil dünya inancı arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmalarda çoğunlukla gelir düzeyinin adil dünya inancı üzerinde etkisinin olmadığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Bu araştırmaların ortak özelliği birbirine yakın

¹⁵⁵ David Elkind, “The Origins of Religion in the Child”, *Review of Religious Research* 12/1 (1970), 35-42 akt. Asım Yapıcı, “Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi (Bir Model Denemesi)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (15 Nisan 2016), 89.

¹⁵⁶ Uğur, *Dünyayı Adil Algılama ve Geleceğe Dair Umut Umutsuzluk Depresyon Tanısı Alan ve Almayan Kişilerde Adil Dünya İnancı*, 45.

¹⁵⁷ Coşgun, *Suçta Yönelen Ergenlerde Çocukluk Döneminde Örseleyici Yaşantılara Maruz Kalma Düzeyi ile Adil Dünya İnancı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 64.

¹⁵⁸ Yancı, *Tecavüze İlişkin Tutumların Tecavüz Mitleri, Adil Dünya İnancı, Cinsiyet Roller ve Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*, 26.

¹⁵⁹ Erdem Çevikbaş, *Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Adil Dünya İnançlarının Denetim Odağı ve Anne Baba Tutumu Açısından Gelişimsel Olarak İncelenmesi*, 64.

¹⁶⁰ Kocagazioğlu, *Adli Alanda Çalışanlarda Adil Dünya İnancı Tükenmişlik İş Doyumu ve Yaşam Doyumu İlişkisi*, 123.

¹⁶¹ Adrian Furnham, “Belief in a Just World: Research Progress Over the Past Decade”, *Personality and Individual Differences* 34 (01 Nisan 2003), 810.

¹⁶² Balıca, *Adil Dünya İnancı ile Kendini Sabotaj Arasındaki İlişkide Umudun Rolü*, 52.

sosyo ekonomik gruplar üzerinde çalışılmış olmasıdır. Daha geniş bir örneklem üzerinde araştırma yapılması halinde gelir düzeyinin adil dünya inancı üzerindeki etkisi konusunda farklı sonuçlar elde edilmesi ihtimal dahilindedir. Çünkü bazı uygulamalar düşük gelir düzeyindeki bireyler için adil kabul edilmezken yüksek gelir düzeyindeki bireyler için adil kabul edilebilir.¹⁶³ Bu durum aksi biçimiyle de görülebilir.

4.1.4. Adil Dünya İnancı Okul Türü İlişkisi

Katılımcıların öğrenim gördükleri lise türüne göre adil dünya inancı alt boyutları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Elde edilen bulgulara göre katılımcıların okul türü değişkenine göre genel adil dünya inancı boyutu ve adil dünya inancı ölçeği puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık göstermediği sonucu elde edilmiştir. Dolayısıyla, “Okul türü ile adil dünya inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır.” yönündeki H_{1d} hipotezi reddedilmiştir. Ancak alt boyutlar açısından değerlendirildiğinde okul türü ile kişisel adil dünya arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Mehmet Hayri Akınal Kız İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin kişisel adil dünya inancı ortalaması Şehit Şahin Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinden yüksek çıkmıştır. Buradan hareketle genel adil dünya inancı açısından okul türleri arasında herhangi bir farklılık görülmezken kız imam hatip lisesindeki katılımcıların dünyanın kendilerine karşı daha adil olduğu yönünde inançlarının daha fazla olduğu söylenebilir.

Literatüre bakıldığında okul türü değişkeni ve adil dünya inancı arasındaki ilişkiyi araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Daha geniş bir örneklem ile farklı okul türleri arasındaki adil dünya inancı düzeylerinin ölçülmesi alana katkı sağlayacaktır.

¹⁶³ Fatih Saraçoğlu, “Çevre, Adalet Algısı, Suçun Algılanış Biçimi ile Vergi Kaçakçılığına İlişkin Tutumlar Arasındaki İlişkiler”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 3/1 (01 Nisan 2008), 59.

4.1.5. Adil Dünya İnancı Birlikte Yaşanılan Kişi İlişkisi

Katılımcıların birlikte yaşanılan kişiye göre adil dünya inancı alt boyutları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için t-Testi uygulanmıştır.

Elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcıların birlikte yaşadığı kişi değişkenine göre genel adil dünya inancı boyutu ve adil dünya inancı ölçeği puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Dolayısıyla, “Birlikte yaşadığı kişi ile adil dünya inancı arasında anlamlı bir ilişki vardır.” yönündeki H_{1e} hipotezi reddedilmiştir. Ancak ailesi ile birlikte yaşayan katılımcıların kişisel adil dünya inançları diğer bireylerle yaşayan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır. Bunun nedeni ailesi ile birlikte yaşayan ergenlerin ailesi ile birlikte yaşamayanlara göre bireysel adaletsizlik ile daha az karşılaşmış olma ihtimalinden dolayı olabilir.

Literatüre bakıldığında adil dünya inancı ve birlikte yaşanılan kişi arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

4.2. Demografik Değişkenlere Göre Dindarlık Karşılaştırmasına Dair Bulguların Tartışılması

4.2.1. Dindarlık Cinsiyet İlişkisi

Ergenlerde cinsiyet ile dindarlık arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için t-Testi uygulanmıştır.

Elde edilen bulgulara göre katılımcıların cinsiyet değişkenine göre dindarlık ölçeği puan ortalamasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Bu durumda, “Cinsiyet ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.” yönündeki H_{2a} hipotezi desteklenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre kız öğrencilerin dindarlık ölçeği puan ortalamaları erkek öğrencilerin puan ortalamalarından yüksek olarak belirlenmiştir.

Literatüre bakıldığında ülkemizde yapılan bazı çalışmalarda cinsiyet verileri açısından farklı sonuçlar görülmektedir. Kaleci'nin ergenler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada bu araştırmadaki sonuçlara benzer şekilde ergenlik dönemindeki kadınların erkeklere göre dindarlık puan ortalamalarının yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.¹⁶⁴ Benzer şekilde

¹⁶⁴ Feyza Nur Kaleci, *Ergenlik Dönemi Kimlik Oluşumunda Dinin Rolü Konya Örneği* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 151.

Kimter¹⁶⁵, Lokmanoğlu ve Güven¹⁶⁶, Doğan¹⁶⁷ ve Monis¹⁶⁸ de cinsiyet ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulmakla birlikte kadınların erkeklere göre ortalama puanlarının yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmaların aksine Mehmedoğlu¹⁶⁹ ve Tokur¹⁷⁰ tarafından yapılan araştırmalarda erkeklerin dindarlık puanının kadınlardan yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.

Konuyla ilgili Çapar¹⁷¹ ve Çetin¹⁷²'in ergenler üzerinde yaptıkları araştırmalara bakıldığında cinsiyet ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Benzer şekilde Ayten¹⁷³, Eşer¹⁷⁴ ve Atalay'ın¹⁷⁵ araştırmalarında her iki cinsiyette de dindarlık açısından anlamlılık derecesine ulaşan farklılıkların olmadığı görülmektedir.

Cinsiyet dindarlığın oluşumunu ve gelişimini etkileyen faktörlerden biridir. Her birey dini farklı biçimde algılamakta ve içselleştirmektedir. Dindarlık düzeyindeki farklı sonuçların nedeni cinsiyetle birlikte başka faktörlerin de etkili olabilmesidir. Ayrıca cinsel kimlik henüz ergenlik döneminde oturmamış olabilir. Yapılacak araştırmalarda cinsiyet değişkeni ve dindarlık arasındaki ilişki incelenirken araştırma örneklem grubunun bireysel ve çevresel özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

4.2.2. Dindarlık Yaş İlişkisi

Katılımcıların yaş değişkenine göre dindarlık düzeylerine dair bulgular tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile elde edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların yaş değişkenine göre dindarlık ölçeği puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık göstermediği

¹⁶⁵ Nurten Kimter, *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008), 192.

¹⁶⁶ Ayşe Şentepe Lokmanoğlu - Metin Güven, "Kişilik Özellikleri ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/31 (15 Haziran 2015), 35.

¹⁶⁷ Hümeysra Ahsen Doğan, *Dengeli Yaşam ve Dindarlık İlişkisi* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 65.

¹⁶⁸ Şeyma Monis, *Üniverstite Öğrencilerinde yaşam Amacı ve Dindarlık* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 71.

¹⁶⁹ Ali Ulvi Mehmedoğlu, *İnanç Psikolojisine Giriş* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013), 137.

¹⁷⁰ Tokur, *Stres ve Din*, 148.

¹⁷¹ Betül Çapar, *Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 89.

¹⁷² Ümit Fahri Çetin, *Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık-Empati İlişkisi (Isparta Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 81.

¹⁷³ Ali Ayten, *Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 84.

¹⁷⁴ Hatice Eşer, *Üniversite Öğrencilerinde Dini İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 50.

¹⁷⁵ Talip Atalay, *İlköğretim ve Liselerde Dindarlık Üzerine* (İstanbul: Dem Yayınları, 2005), 208.

belirlenmiştir. Buna göre araştırmanın, “Yaş ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.” yönündeki H_{2b} numaralı hipotez desteklenmemektedir.

Bu çalışmada yaş ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmasa da literatüre bakıldığında yaş değişkenine göre dindarlık düzeylerinde değişme olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar mevcuttur. Çapar’ın ergenler üzerine gerçekleştirdiği çalışmada yaş ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiş olup yaşın ilerledikçe dindarlığın arttığı sonucu elde edilmiştir.¹⁷⁶ Ancak bu çalışmada yaş ortalamasının en büyük olduğu okul türü imam hatip lisesidir. Yaş ortalamasının diğer okullara göre yüksek olmasının yanında bu kurumda dini eğitim veriliyor olmasının öğrencilerin dindarlık seviyelerine etki etmiş olması ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

Ergenler üzerinde yapılan bir başka çalışmada da 10. sınıf öğrencileri ile 12. sınıf öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır ve bu farklılık 10. sınıfa devam eden öğrenciler lehinedir.¹⁷⁷ Kaleci’nin ergenler üzerinde yaptığı çalışmaya bakıldığında ise 10. sınıf öğrencilerinin ve 12. sınıf öğrencilerinin dini gelişim seviyelerinin 11. sınıftaki öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.¹⁷⁸ Bu sonuçlar yaş ilerledikçe dini gelişim seviyesinin arttığı yönünde sunulan araştırma sonuçlarıyla uyumsuzdur.

Tokur¹⁷⁹ ve Kula¹⁸⁰ yaptıkları çalışmalarda yaş arttıkça dindarlığın arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Mehmedoğlu da çalışmasında dindarlık ve yaş arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu bulmuştur. Gençlik döneminde yüksek olan dindarlık seviyesinin orta yaşta bir miktar azaldığını ancak daha sonraki yaşlarda ciddi oranda arttığını tespit etmiştir.¹⁸¹ Bu dönem bireylerin genellikle hayatlarının orta yaş döneminde para kazanmak, çocuk yetiştirmek ve geleceğe yönelik planlarını gerçekleştirmek için çaba harcadıkları ve dünyevi konulara daha çok vakit ayırdıkları bir zaman dilimi olduğu için dindarlık seviyesinde gerilemenin görülmesi mümkün görülmektedir.

¹⁷⁶ Çapar, *Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 2008.

¹⁷⁷ Çetin, *Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık-Empati İlişkisi (Isparta Örneği)*, 64.

¹⁷⁸ Kaleci, *Ergenlik Dönemi Kimlik Oluşumunda Dinin Rolü Konya Örneği*, 86.

¹⁷⁹ Behlül Tokur, *Stres ve Dindarlık Üzerine Bir Araştırma* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011), 132.

¹⁸⁰ Naci Kula vd., *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: Dem Yayınları, 2006), 45.

¹⁸¹ Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Dindarlarda ve Dindar Olmayanlarda Kişilik Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1999), 150.

Yapıcı¹⁸², Şengül¹⁸³, Öztürk¹⁸⁴, Doğan¹⁸⁵ ve Monis'in¹⁸⁶ yaptığı çalışmalarda yaş değişkenine bağlı olarak dindarlık puan ortalamalarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada yaş grupları arasında farklılığın çıkmaması örnekleme oluşturan kişilerin çoğunluğunun yakın yaş grubunda yer alması ile açıklanabilir. Ayrıca bireylerin aynı ilde yaşıyor olmaları ve aynı yaş dönemlerinde benzer sosyal ve dini yapıya maruz kalmaları yaş gruplarında farklı sonuçların elde edilmesinin önüne geçmiş olabilir.

4.2.3. Dindarlık Gelir Düzeyi İlişkisi

Katılımcıların gelir düzeyi değişkenine göre dindarlık seviyelerine dair bulgular tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile elde edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların gelir düzeyi değişkenine göre dindarlık ölçeği puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu durumda “Gelir düzeyi ve dindarlık arasında anlamlı ilişki vardır.” yönündeki H_{2c} hipotezi reddedilmiştir.

Literatüre bakıldığında Koç¹⁸⁷, Tokur¹⁸⁸ ve Doğan¹⁸⁹ gerçekleştirdikleri araştırmalarda bu araştırmanın sonuçlarıyla benzer şekilde gelir düzeyi ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Kaleci¹⁹⁰ ergenler üzerinde yaptığı çalışmasında gelir seviyesi düştükçe dini kimlik ve dini gelişim düzeylerinin arttığını tespit etmiştir. Çapar da ergenlerle yaptığı çalışmada benzer şekilde gelir düzeyinin artışı ile dindarlık arasında tersine bir ilişkinin olduğunu bulmuştur.¹⁹¹

¹⁸² Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık* (Adana: Karahan Yayınları, 2013), 256.

¹⁸³ Fatma Şengül, *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 134.

¹⁸⁴ Eyüp Ensar Öztürk, *İyimserlik ve Dindarlık* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 65.

¹⁸⁵ Hümeysra Ahsen Doğan, *Dengeli Yaşam ve Dindarlık İlişkisi*, 62.

¹⁸⁶ Monis, *Üniverstite Öğrencilerinde Yaşam Amacı ve Dindarlık*, 67.

¹⁸⁷ Mustafa Koç, “Demografik Özellikler ile Dindarlık Arasındaki İlişki Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (01 Haziran 2010), 217-248.

¹⁸⁸ Tokur, *Stres ve Dindarlık Üzerine Bir Araştırma*, 304.

¹⁸⁹ Hümeysra Ahsen Doğan, *Dengeli Yaşam ve Dindarlık İlişkisi*, 67.

¹⁹⁰ Kaleci, *Ergenlik Dönemi Kimlik Oluşumunda Dinin Rolü Konya Örneği*, 166-167.

¹⁹¹ Çapar, *Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 94.

Ergenlik döneminde dindarlık ve empati ilişkisini araştıran Çetin ise çalışmasında gelir düzeyinin artmasıyla dindarlığın da arttığı bir sonuca ulaşmıştır.¹⁹²

Yapıcı, ruh sağlığı ve din arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında gelir düzeyi arttıkça dindarlığın azaldığına dair bir sonuç elde etmiştir. Bu durumu, ekonomik düzeyin artışı ile kişinin yaşam tarzının pozitivist ve seküler bir duruma yönelmesi ve dinin bu tarz bir hayatla uyumunun sonucu olarak açıklamaktadır.¹⁹³

4.2.4. Dindarlık Okul Türü İlişkisi

Katılımcıların okul türü değişkenine göre dindarlık seviyelerine dair bulgular tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile elde edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların okul türü değişkenine göre dindarlık ölçeği puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmaya dahil edilen kız ve erkek imam hatip liselerinin dindarlık puan ortalamaları diğer lise türlerine göre anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Kız ve erkek imam hatip liseleri kendi aralarında kıyaslandığında ise kız imam hatip lisesi öğrencilerinin dindarlık düzeyi daha yüksek çıkmıştır. Bu durumda “Okul türü ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.” yönündeki H_{2d} hipotezi desteklenmiştir.

Literatüre bakıldığında Çapar¹⁹⁴, Gürsu¹⁹⁵, Kavas¹⁹⁶ ve Kaleci'nin¹⁹⁷ gerçekleştirdiği çalışmalarda imam hatip öğrencilerinin dindarlık düzeyleri diğer lise türlerinde eğitim gören öğrencilere göre yüksek çıkmıştır.

Diğer lise türlerinde eğitim gören öğrencilerin imam hatip lisesi öğrencilerine göre dindarlık seviyelerinin düşük çıkmasında, bu okullarda verilen din eğitiminin genel itibarıyla dinin bir kültür kazanma faaliyeti olarak görülmesi ve bilgi boyutuyla sınırlı kalıyor olması etkili olabilir.¹⁹⁸ Bunun yanında imam hatip okullarının din alanında çalışacak bireyler yetiştiriyor olması okul türleri arasındaki farklılaşma açısından önemli bir etkiye sahiptir.

¹⁹² Çetin, *Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık-Empati İlişkisi (Isparta Örneği)*, 89.

¹⁹³ Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*, 254-258.

¹⁹⁴ Çapar, *Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 91.

¹⁹⁵ Orhan Gürsu, *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011), 173.

¹⁹⁶ Erkan Kavas, “Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum”, *Akademik Bakış Dergisi* 38 (2013), 18.

¹⁹⁷ Kaleci, *Ergenlik Dönemi Kimlik Oluşumunda Dinin Rolü Konya Örneği*, 111.

¹⁹⁸ Hayati Hökelekli, “Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986), 36.

4.2.5. Dindarlık Birlikte Yaşanılan Kişi İlişkisi

Ergenlerde dindarlık ile birlikte yaşanılan kişi değişkeni arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için t-Testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların birlikte yaşanılan kişi değişkenine göre dindarlık ölçeği puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Sonuçlara göre ailesi ile birlikte yaşayan katılımcıların diğer kişilerle yaşayan katılımcılara göre dindarlık puan ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Bu durumda “Birlikte yaşadığı kişi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.” yönündeki H_{2e} hipotezi desteklenmiştir.

Literatüre bakıldığında Kaleci'nin ergenler üzerinde yaptığı araştırmasında ailenin birliktelik durumuna göre dindarlık seviyesinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Ailesi bir arada olan ergenlerin dindarlık seviyeleri aileleri ayrı olan ergenlere göre anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır.¹⁹⁹ Bu araştırmanın aksine Çetin'in araştırmasında dindarlık ve ailenin birliktelik durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.²⁰⁰

Aile, çocuğun sosyalleşmesinde ve dini gelişiminde etkili olan en önemli toplumsal yapılardan biridir. Aile içerisindeki bağ, ergenin dini gelişimine yön verir ve ergenin kişiliğini oluşturmasında ve sağlıklı bir kimlik inşa etmesinde ona yardım eder.²⁰¹

Arslan'ın dini toplumsallaşma ve temel etkenleri üzerine ergenlerle yaptığı çalışmada, anne babanın ergene yönelik destekleyici yaklaşımının ergen üzerinde olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.²⁰² Ergenin dini tutumunun oluşumunda destekleyici anne baba yaklaşımı olumlu yönde etki ederken anne babanın yüksek kontrol davranışı veya ilgisiz tavrı ergenin dini gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.²⁰³

¹⁹⁹ Kaleci, *Ergenlik Dönemi Kimlik Oluşumunda Dinin Rolü Konya Örneği*, 99.

²⁰⁰ Çetin, *Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık-Empati İlişkisi (Isparta Örneği)*, 70.

²⁰¹ Solmaz - Şahin, “Ergenlerde Dindarlık ve Sosyal Benlik”, 153.

²⁰² Mustafa Arslan, “Dini Toplumsallaşma ve Temel Etkenleri: Türk Genç Ergenleri Arasında Uygulamalı Bir Araştırma”, *Akademik Araştırmalar Dergisi* 31 (2006), 78.

²⁰³ Ayşegül Yiğit, “Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/22 (01 Mayıs 2006), 193-196.

4.3. Adil Dünya İnancı ve Dindarlık Karşılaştırmasına Dair Bulguların Tartışılması

Elde edilen bulgular incelendiğinde adil dünya inancı ve dindarlık arasında zayıf düzeyde pozitif ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Yani dindarlığın artması ile birlikte adil dünya inancında zayıf da olsa anlamlı bir artış görülmektedir. Aynı zamanda adil dünya inancı alt boyutlarının dindarlık ile ilişkisi incelendiğinde; kişisel adil dünya inancı ve genel adil dünya inancının dindarlık ile anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur. Dindarlığın artmasıyla birlikte kişisel ve genel adil dünya inancı alt boyutlarında da artış görülmektedir. Buna göre, katılımcıların adil dünya inançları dindarlık tarafından %12,4 düzeyinde açıklanmaktadır.

4.3.1. Kişisel ve Genel Adil Dünya İnancı ve Dindarlık

Bu araştırmada kişisel adil dünya inancı üzerinde dindarlığın zayıf da olsa pozitif yönde bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre “Kişisel adil dünya inancı ile imandini duygu-etki-ibadet arasında anlamlı bir ilişki vardır.” yönündeki H_{3a} hipotezi desteklenmiştir.

Kişisel adil dünya inancı insanların, dünyanın kendilerine ne kadar adil olduğu yönünde geliştirdiği bir inançtır. Ergenlerde bu inancın şekillenmesinde aile ve okul önemli etkenlerdendir. Buralardaki adalet deneyimleri dünyanın kendisine karşı ne kadar adil olduğu yönündeki inancını şekillendirir.²⁰⁴ Aile ve öğretmen tarafından ergene karşı adaletli davranış, güven sağlar ve okuldaki başarıyı teşvik eder.²⁰⁵ Öyle ki çevre faktörü ergenin bireysel açıdan adalete olan inancını ve bunun sonucu olarak da topluma uyumunu önemli derecede etkilemektedir.

Bir adaletsizlik deneyimi ne kadar kişisel ise o kadar tehdit edici olur ve o kadar çok reddedilir. Kişinin kendine karşı olan adaletsizlik değerlerine karşı olan adaletsizliğe göre daha güçlü bir şekilde reddedilir.²⁰⁶ Kendine karşı ayrımcılık, kendi grubuna karşı

²⁰⁴ Dalbert - Stoeber, “The Personal Belief in a Just World and Domain-Specific Beliefs About Justice at School and in the Family: A Longitudinal Study With Adolescents”, 202.

²⁰⁵ Isabel Correia - Claudia Dalbert, “School Bullying: Belief in a Personal Just World of Bullies, Victims, and Defenders”, *European Psychologist* 13/4 (2008), 248.

²⁰⁶ Dalbert, *The Justice Motive as a Personal Resource: Dealing With Challenges and Critical Life Events*, 91.

ayrımcılıktan daha güçlü bir şekilde reddedilir.²⁰⁷ Ayrıca bireyler genel olarak kendilerini diğerlerinden daha adil olarak algılar.²⁰⁸

Genel adil dünya inancına bakıldığında ise genel adil dünya inancı üzerinde dindarlığın zayıf da olsa pozitif yönde bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre “Genel adil dünya inancı ile iman-dini duygu-etki-ibadet arasında anlamlı bir ilişki vardır.” yönündeki H_{3b} hipotezi desteklenmiştir.

Genel adil dünya inancı insanların, dünyanın diğer insanlara ne kadar adil olduğu yönünde geliştirdiği bir inançtır. Diğer insanların başlarına gelen adaletsizliklere olan bakış açısı genel adil dünya inancına göre şekillenmektedir.²⁰⁹ Ergenlik döneminde bireyin toplumsal konulara karşı olan hassasiyeti diğer insanların yaşadığı adaletsiz konularda da kendini gösterebilmektedir. Din konusunda da daha hassas olabilen ergen, dinlerin diğer insanlara karşı olan adaletsizliklerle mücadele konusunda telkin ettiği öğretileri benimseyip bu durumlara karşı sert bir tutum sergileyebilir.

Genel ve kişisel adil dünya inancının birbirleri üzerinde olumlu yönde etkisinin olduğu Dalbert’in yaptığı bir araştırmada tespit edilmiştir.²¹⁰ Ancak bireylerin kişisel adil dünya inançları daha düşük olabilirken genel adil dünya inançları daha yüksek olabilmektedir. Bunun nedeni bireyin kendine karşı olan adaletsizliği diğer insanlara karşı olan adaletsizlikten daha fazla görme eğilimindedir.²¹¹

4.3.2. Dindarlığın Adil Dünya İnancı Üzerindeki Etkisine Dair Bulguların Tartışılması

Araştırma neticesinde elde edilen korelasyon sonuçlarına göre dindarlık alt boyutlarının adil dünya inancı ile ilişkisi incelendiğinde iman, dini duygu, etki ve ibadet boyutlarının -çok zayıf da olsa- adil dünya inancı ile anlamlı bir ilişkisi bulunmaktadır. Buna

²⁰⁷ Donald M. Taylor vd., “The Personal/Group Discrimination Discrepancy: Perceiving My Group, but Not Myself, to Be a Target for Discrimination”, *Personality and Social Psychology Bulletin* 16/2 (01 Haziran 1990), 254.

²⁰⁸ David Messick vd., “Why We Are Fairer than Others”, *Journal of Experimental Social Psychology* 21 (01 Eylül 1985), 482.

²⁰⁹ Jozef Dzuka - Claudia Dalbert, “The Belief in a Just World and Subjective Well-Being in Old Age”, *Aging & Mental Health* 10/5 (2006), 440.

²¹⁰ Dalbert, “The World is More Just For Me Than Generally: About the Personal Belief in a Just World Scale’s Validity”, 88.

²¹¹ Dalbert, *The Justice Motive as a Personal Resource: Dealing With Challenges and Critical Life Events*, 91.

göre iman, dini duygu, etki ve ibadet boyutlarının artmasıyla beraber adil dünya inancı da artış göstermektedir.

Regresyon bulguları incelendiğinde ise iman ve duygu boyutunun adil dünya inancı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı, ancak etki ve ibadet boyutunun anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Regresyon analizinde farklı sonuçlar elde edilmesinin nedeni çoklu regresyon analizinde tüm alt boyutların birbiri ile ilişkisinin modele dahil edilmiş olması ve tüm alt boyutların adil dünya inancı ile ilişkisinin bir bütün olarak değerlendirilmesidir.

İman ve duygu boyutunun adil dünya inancı üzerindeki etkisi diğer alt boyutların etkileri ile anlamsız bir ilişkiye sahipken etki ve ibadet boyutları adil dünya inancı üzerinde pozitif ve anlamlı etkiye sahiptir. Yani bunlar arttığında adil dünya inancı da artmaktadır. Bu durumda “İman boyutunun adil dünya inancı üzerine etkisi vardır.” yönündeki H_{4a} hipotezi ve “Dini duygu boyutunun adil dünya inancı üzerine etkisi vardır.” yönündeki H_{4b} hipotezi reddedilirken “Etki boyutunun adil dünya inancı üzerine etkisi vardır.” yönündeki H_{4c} hipotezi ve “İbadet boyutunun adil dünya inancı üzerine etkisi vardır.” yönündeki H_{4d} hipotezi ise desteklenmiştir.

Literatüre bakıldığında ülkemizde doğrudan adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkiyi araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Kaplan’ın Çanakkale ilinde gerçekleştirdiği adil dünya inancı, dindarlık ve kurbanı suçlama üzerine olan araştırmada dört maddelik bir dindarlık ölçeği kullanılmıştır ve adil dünya inancı ile dindarlık arasında herhangi bir ilişkiye rastlanılmamıştır.²¹² Söz konusu araştırmada adil dünya inancının ve dindarlığın alt boyutları çalışmaya dahil edilmemiştir. Literatürdeki diğer araştırmaların çoğunda da genel ve kişisel adil dünya inancının birbirinden bağımsız olarak dindarlıkla ilişkisinin değerlendirilmesine rastlanılmamıştır.

Batı’da yapılan çalışmalara bakıldığında İngiliz ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada adil dünya inancı ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır.²¹³ Rubin ve Peplau, kilise ve sinagoga katılım ile adil dünya inancı arasında pozitif bir ilişki bulmuştur.²¹⁴ Dalbert ve Katona-Sallay tarafından Macaristan, Slovenya ve Almanya’da

²¹² Hasan Kaplan, “Belief in a Just World, Religiosity and Victim Blaming”, *Archive for the Psychology of Religion* 34/3 (01 Eylül 2012), 403.

²¹³ Simon Crozier - Stephen Joseph, “Religiosity and Sphere-Specific Just World Beliefs in 16- to 18-Year-Olds”, *The Journal of Social Psychology* 137/4 (01 Ağustos 1997), 511-512.

²¹⁴ Rubin - Peplau, “Who Believes in a Just World?”, 78.

yürütülen bir araştırmada -Alman katılımcılar dışında- pozitif bir bağlantı bildirilmiştir.²¹⁵ Bununla birlikte Zweigenhaft vd. tarafından yapılan bir araştırmada Hıristiyan tutumları ile adil dünya inancı arasında pozitif bir ilişki bulunamamıştır.²¹⁶ Hunt da yaptığı benzer bir araştırmada anlamlı bir ilişki olmadığını tespit etmiştir.²¹⁷

Ergenlik döneminde birey, artık toplumsal konulara karşı daha ilgili ve adalet konusunda daha hassas bir yapıdadır. Anne babasından ayrılmaya başladıkça kendini daha güçlü hisseder ve bu güç adil olma çabasını destekler. Bu çaba kişilik gelişimi için itici bir güçtür.²¹⁸ Bunun yanında adalet kavramı ve karşılaşılan olayların adilliğinin değerlendirilmesi kişiden kişiye değişebilmektedir. Bireyler karşılaştıkları olayları, adil olma şekline göre iki farklı türde değerlendirme eğilimindedirler. İlki, açık bir şekilde adaletsiz olan olayları, daha önce karşılaşılan benzer olaylarla kıyaslayıp geçmişteki olayların sonucuna göre değerlendirmektir. İkincisi, ise yaşanan olayın sonucu karşısındaki adalet senaryolarının bireylerin kişisel deneyimlerine göre değerlendirmesidir.²¹⁹ Bu açıklama, adalet kavramının göreceli olduğunu ve adil dünya inancının toplumsal normlarla, inançlarla ve kişisel düşüncelerle yakından ilgili olduğunu göstermektedir. Özellikle Batı’da yapılan araştırmalarda ortaya çıkan farklı sonuçlar, mezhepsel farklılıklardan ve toplumların değişken kültürel yapısından kaynaklanmış olabilir.

Türk kültürü içerisinde adil dünya inancının varlığına işaret eden atasözleri ve deyimler mevcuttur. Örneğin “Hayır dile eşine hayır gele başına.”, “Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste.”, “Ekmele oynayanın ekmeğiyle oynanır.”, “Etme bulursun, inleme (inleye inleye) ölürsün.”²²⁰ şeklinde ifadelerle sıkça karşılaşılmaktadır. Bu atasözleri toplumda adil dünya inancının yaygınlığını göstermekle birlikte, kültürün adil dünya inancını destekler nitelikte olduğunu da gösterir.

İnsanların eninde sonunda yaptıkları iyi işlerin karşılığını alacağı öğretisine sahip olan dinlerin adil dünya inancını desteklediği kabul edilmektedir.²²¹ Haksızlığa uğrayan ya da bir

²¹⁵ Claudia Dalbert - Hedvig Katona-Sallay, “The ‘Belief in a Just World’ Construct in Hungary”, *Journal of Cross-Cultural Psychology* 27/3 (1996), 305.

²¹⁶ Zweigenhaft vd., “Religious Preference and Belief in a Just World”.

²¹⁷ Matthew O. Hunt, “Status, Religion, and the ‘Belief in a Just World’: Comparing African Americans, Latinos, and Whites”, *Social Science Quarterly* 81/1 (2000), 329.

²¹⁸ Güneş, *Ergenlik Döneminde 100 Temel Kural*, 65.

²¹⁹ Melvin J. Lerner, “The Justice Motive: Where Social Psychologists Found It, How They Lost It, and Why They May Not Find It Again”, *Personality and Social Psychology Review: An Official Journal of the Society for Personality and Social Psychology, Inc* 7/4 (2003), 389.

²²⁰ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü / Atasözleri Sözlüğü* (Ankara: İnkılap Kitabevi, 1984).

²²¹ Rubin - Peplau, “Who Believes in a Just World?”, 73; Lerner, “The Belief in a Just World”, 163.

başarı elde edip karşılığını alamayan dindar kişilerin adil dünya inancı yüksek olabilmektedir. Gelecekte adaletin yerini bulacağına inanmak dünyanın adil olduğu inancından vazgeçmeden adaletin beklenmesini sağlamaktadır. Adalet bu dünyada ya da ahirette gerçekleşecektir.²²²

İstekli bir şekilde benimsenen her türlü içten dini inancın bir fonksiyonu vardır. O, bütün zihinsel faaliyetleri etkisi altına alır ve davranış doğrultusunda bireye doğruları ve üstlenmesi gereken görevleri bildirir.²²³ Din, bireyin sosyal ilişkilerini, yaşam tarzını ve tutumlarını şekillendirir.²²⁴ Bunun bir sonucu olarak bireyin kişisel ve genel adalet algısı da dinin etkisi altında kalır. Adalet algısı hayatı anlamlandırmada önemli bir yere sahip olduğundan bireyin yaşadığı veya gözlemlediği adaletsizliklere karşı göstereceği davranışlar dini öğretilerden etkilenir.

Max Weber'e göre her din teorik sorunlara bir çözüm önermiştir. En yaygın çözümlerden biri ahiret inancıdır; dünyada yapılan doğru ve yanlışların sonucunun belirlendiği bir zaman ve yer, kötülerin cezalandırıldığı ve iyilerin ödüllendirildiği bir sistem birçok dinde mevcuttur.²²⁵ Dinler, adaletle ilgili sezgileri doğrulamak dışında adaletle ilişkili olarak var olan sosyal düzeni de korumaktadır. Örneğin Hinduizm'deki karma ve samsara inancı, bireylerin dünya hayatında yapıp etmelerine bağlı olarak öldükten sonra yine bu dünyada tekrar beden bulması anlamına gelir.²²⁶ Bu inanca göre bireyler mevcut toplumsal konumlarını hak ettiklerini düşünmektedirler.

Bahsi geçen türde bir inanış insanların adil dünya inançlarını destekler niteliktedir. Bunun yanında toplumlar kendi içinde bir düzen elde ederek kaosun önüne geçebilmektedirler. Bu açıdan adil dünya inancı olumlu bir etki göstermektedir. Öte yandan adil dünya inancı, insanların eşit yaşam koşullarına sahip olmadan yaşamayı kabullenmesi ve bu durumu düzeltmek için herhangi bir çaba göstermemesi konusunda olumsuz bir duruma yol açabilmektedir.

²²² Kılınç - Torun, "Adil Dünya İnancı", 204.

²²³ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 72.

²²⁴ Celaleddin Çelik, "Kentsel Dindarlık", *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, ed. Ünver Günay - Celaleddin Çelik (Adana: Karahan Kitabevi, 2006), 82.

²²⁵ John T. Jost vd., "Belief in a Just God (and a Just Society): A System Justification Perspective on Religious Ideology", *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology* 34/1 (2014), 56-81 akt. Gonca Nebioğlu - Fatma Oktay, "Tanrı Algısının Adil Dünya İnancı Kuramı ve Adalet Kavramları Üzerinden İncelenmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 51 (31 Aralık 2020), 292.

²²⁶ Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri* (İstanbul: İsam / İslam Araştırmaları Merkezi, 2014), 37.

Dinler adil dünya inancını desteklemenin yanında insanlara adil olmaları yönünde telkinler vermektedir.²²⁷ Özellikle ahiret inancı olan dinlerde dünyada veya ahirette ya da her ikisinde, adil olan insanların ödüllendirileceği, adil olmayanların ise cezalandırılacağı inancı vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu dünyada yaptıkları hatalarda ısrarcı olmalarından dolayı doğal afetler ile yok edildiğine inanılan Ad, Semûd, Lut, Medyen, Sebe ve Nuh toplumlarından bahsedilmektedir.²²⁸ Ayrıca Âl-i İmran suresi 56. ayette inkarcıların hem bu dünyada hem de ahirette cezaya çarptırılacakları belirtilmiştir. Yani bu inanişaya göre Yaratıcı, adaleti iki yönlü bir mekanizma ile sağlamaktadır. Hem dünya hayatında hem de ahiret hayatında çeşitli ödüllerin ve cezaların olduğu belirtilerek insanların adaletli davranmaları teşvik edilmektedir. Yapılan regresyon analizinde etki ve ibadet alt boyutlarının adil dünya inancı ile anlamlı ve pozitif ilişkisi, ahiret inancının bir sonucu olarak görülebilir. Öyle ki birey bu dünyada elde edemediği adaleti ahirette alacağı beklentisine sahip olursa dinin kendisinden istediği ahlaklı olma ve ibadetleri uygun bir şekilde yerine getirme gibi görevleri en iyi şekilde yapmaya gayret edecektir.

Dinlerin telkin ettiği adalet anlayışına göre bu dünyada mutlak adaleti beklemek tutarsız görülmektedir. Çünkü insanların yaşadığı bazı olaylarda bu dünyada iyi veya kötü herhangi bir karşılığın olmayacağı ihtimali mevcuttur. Birey, başına gelen adaletsiz durumlarda her zaman bu dünyada karşılığının verileceği beklentisi içerisinde olursa inandığı Tanrısal adaleti sorgulayabilir. Bu bağlamda dindar olan bireylerin yüksek adil dünya inancına sahip olması tutarsız görülmektedir. Bu çalışmada da adil dünya inancı ile dindarlık arasında pozitif yönlü ancak zayıf bir ilişkinin çıkması ahiret inancından kaynaklanmış olabilir.

Adil dünya inancının düşük ya da yüksek olması karşılaşılan olayları değerlendirmede farklı yaklaşımlara neden olabilmektedir. Adil dünya inancının düşük olması gelecek hakkında karamsarlığa neden olabilirken yüksek olması adaletsizliğe maruz kalan kişinin düştüğü duruma sebep olabilecek herhangi bir şey yaptığı gibi gerekçelerle başına geleni hak ettiği sonucuna varan yorumlara neden olabilir.²²⁹ Yüksek adil dünya inancına sahip olanlar kurbanı suçlama yoluyla bilişlerinde ortaya çıkacak çelişkiyi engellemektedirler.²³⁰ Bu durumda toplumda ortaya çıkabilecek ekonomik ve sosyal eşitsizlikler de adil kabul

²²⁷ “Tevrat” (Erişim 06 Temmuz 2022), Mısır’dan Çıkış 23/1,6; “Yuhanna” (Erişim 06 Temmuz 2022), İsa Yeruşalim’e Gidiyor 7/24; *Kur’an-ı Kerim Meali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011), Nisa 4/58.

²²⁸ Sad 38/12-13, Sebe 34/16.

²²⁹ Dik, “Atasözlerinde Adil Dünya İnancı”, 29.

²³⁰ Hafer - Bègue, “Experimental Research on Just-World Theory: Problems, Developments, and Future Challenges”, 131.

edilebilmektedir. Ergenlik döneminde bireylerin adalet konusundaki hassasiyetleri göz önünde bulundurulduğunda adil dünya inancının yüksek seviyede çıkmaması doğal bir netice olarak görülmektedir.

Adil dünya inancının tamamen kaybı ise adaletsizliğin hâkim olduğu bir dünya görüşüne neden olabilir ve birey yaşamdan nefret edebilir. Fromm bu durumu: “Büyük ölçüde aldatılmış ve düş kırıklığına uğramış bir kişi yaşamdan nefret edebilir. İnanacak hiç kimse, hiçbir değer yoksa kişinin iyiliğe ve adalete olan inancı aptalca bir yanılsamadan başka bir şey değilse, yaşamı Tanrı’nın değil de şeytanın yönettiğine dair bir inanç bireye hâkim olmuşsa o zaman yaşam gerçekten nefret edilecek bir şeydir. İnsan artık düş kırıklığının getirdiği acıya katlanamaz.” şeklinde açıklar.²³¹ Bununla birlikte adaletin olmadığı bir dünyada insanı koruyacak değerlerin geçersiz olacağı sosyal ve hukuki bir gerçekliktir.²³²

Adil dünya inancı, bir yanılsama olmasının yanında, bireylerin dünyanın güvenli bir yer olduğuna dair inançlarını korumaları ve bunun sonucu olarak gelecek planlamaları yapabilmeleri bakımından kritik bir öneme sahiptir.²³³ Bu bakımdan bireyler kötü olaylara maruz kalmalarına neden olabilecek herhangi bir şey yapmadıkları zaman güvende olacaklarına inanmaktadırlar. Ergenlik döneminin yaş aralığı göz önünde bulundurulduğunda bu dönem bireylerin yoğun bir şekilde gelecek planlaması yaptığı ve bunları elde etmek için çaba gösterdiği bir dönemdir. Ergen söz konusu yaşlarda bir iş sahibi olabilmek ve amaçladığı toplumsal konumu elde etmek için çeşitli sınavlara girmektedir. Ne yaparsa yapsın adaletsizlikle karşılaşacağına dair bir inanç, sınavlara hazırlanmada motivasyon kaybına ve nihayetinde başarısızlığa yol açarak ergeni karamsarlığa götürebilir. Adil dünya inancının tamamıyla kaybedilmesi ergenin hayat planları yapmasına ve gelecek konusunda kaygı ve umutsuzluğa kapılmasına neden olabilir.

Adil dünya inancının düşük veya yüksek olması iki uç noktadır. Bireyin, yüksek seviyede olmamak kaydıyla adil dünya inancına sahip olması psikolojik açıdan olumlu görülmektedir.²³⁴ Dindarlık ile adil dünya inancı arasında dengeli bir etkileşimin varlığı, bireyin psikolojik açıdan daha tutarlı bir adalet algısına sahip olması açısından önemlidir.

²³¹ Erich Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, çev. Nalan İçten - Yurdanur Salman (İstanbul: Payel Yayınevi, 1990), 26.

²³² Behlül Tokur, “Dindarlığın Kurucu Unsuru Olarak Doğruluk”, *Journal of Turkish Studies* 12/27 (2017), 365.

²³³ Lerner - Simmons, “Observer’s Reaction to The ‘Innocent Victim’: Compassion or Rejection?”, 209.

²³⁴ Lerner - Miller, “Just World Research and the Attribution Process: Looking Back and Ahead”, 1030.

5. SONUÇ

Temel amacı, ergenlerde adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkinin incelenmesi olan bu araştırmaya Gaziantep ili merkez ilçelerinde ikamet eden yaklaşık %63'ü kadınlardan oluşan 5 farklı ortaöğretim kurumunda eğitim gören 14-18 yaş arası toplam 428 birey katılmıştır.

Demografik özellikler bir bütün olarak değerlendirildiğinde ergenlerde adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmanın sonuçlarının; daha çok kadınlardan, 14-18 yaş aralığında bulunan orta düzeyde gelire sahip farklı lise türlerinde eğitim gören ve ailesi ile birlikte yaşayan bireylerden oluşan bir örneklem üzerinde çalışıldığı göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Adil dünya inancı ve dindarlık düzeyi olarak katılımcılar orta düzeyde adil dünya inancına ve yüksek düzeyde dindarlığa sahiptir. Adil dünya inancı alt boyutları olan kişisel adil dünya inancı ve genel adil dünya inancı da orta düzeyde bulunmuştur. Dindarlık alt boyutları incelendiğinde dindarlık düzeyinin imandan, dini duygu, etki ve ibadete doğru bir sıralamayla azaldığı tespit edilmiştir. İman, dini duygu ve etki bakımından iyi seviyede olan katılımcılar ibadet bakımından orta düzeydedir. Yani inandığını hayatına tatbik etmek açısından eksiklik gösteren bir dindarlık şekli görülmektedir.

Demografik özellikler ile adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkiler incelendiğinde öncelikle adil dünya inancının cinsiyet, yaş, birlikte yaşanan kişi, gelir düzeyi ve okul türüne göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Dindarlık üzerinde ise yaş ve gelir düzeyinin anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak cinsiyete göre kadınların dindarlık düzeyleri anlamlı olarak daha yüksektir. Birlikte yaşanan kişiye göre ailesiyle birlikte yaşayan katılımcıların dindarlık düzeyleri ailesi dışında bireylerle yaşayanlara göre daha yüksektir. Okul türüne göre ise imam hatip okulunda eğitim gören öğrenciler diğer okul türlerinde eğitim gören öğrencilere göre daha yüksek dindarlığa sahiptir.

Adil dünya inancı ile dindarlık arasındaki ilişki incelendiğinde ise adil dünya inancı ve dindarlık arasında çok zayıf düzeyde ancak aynı yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dindarlığın artması ile birlikte çok zayıf bir ilişki de olsa adil dünya inancı artış göstermektedir. Ayrıca adil dünya inancının yaklaşık %12'sinin dindarlıktan kaynaklandığı söylenebilir.

Dindarlık alt boyutlarının adil dünya inancı üzerindeki etkileri incelendiğinde ise iman ve duygu alt boyutlarının adil dünya inancı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ancak etki ve ibadet alt boyutlarının anlamlı etkileri olduğu tespit edilmiştir. Etki ve ibadet boyutunun adil dünya inancı üzerindeki etkileri pozitifdir. Yani bunlar arttığında adil dünya inancı da artmaktadır. Bu ikisi arasında en etkilisi ise etki boyutudur.

Adil dünya inancı ve dindarlık ilişkisi, Türkiye’de ilk kez incelenmiştir. Bundan dolayı bünyesinde bazı sınırlılıklar barındırmaktadır. İleride konu ile ilgili yapılacak çalışmalar için şu gibi önerilerde bulunabiliriz:

Bu çalışmada örneklem grubunun yaş aralığı ergenlik dönemine tekabül eden 14-18 yaşlardır. Adil dünya inancı ve dindarlığın diğer yaşlardaki etkileşimini görmek adına ileride yapılacak araştırmalarda yaş aralığı genişletilebilir.

Araştırmaya katılan örneklem grubu Gaziantep ilinde ikamet edenlerden oluşmaktadır. Sosyal yapıdan kaynaklanan farklılaşmaları görebilmek için Türkiye’deki farklı şehirler seçilerek araştırma tekrarlanabilir.

Geniş bir örneklem kitlesine ulaşabilmek için araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. İleride yapılacak araştırmalarda katılımcı sayısı artırılarak geniş kapsamlı bir çalışma yapılabilir.

6. KAYNAKÇA

- Adams, James F. *Ergenliği Anlamak*. ev. Bekir Okur. Ankara: İmge Kitabevi, 1. Baskı., 1995.
- Adana, Filiz - Arslantaş, Hülya. “Ergenlikte Öfke ve Öfkenin Yönetiminde Okul Hemşiresinin Rolü”. *Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 12/1 (2011), 57-62.
- Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü /Atasözleri Sözlüğü*. 2 Cilt. Ankara: İnkılap Kitabevi, 4. Baskı., 1984.
- Ambrosio, Anthony L. - Sheehan, Eugene P. “Factor Analysis of the Just World Scale”. *The Journal of Social Psychology* 130/3 (01 Haziran 1990), 413-415.
<https://doi.org/10.1080/00224545.1990.9924600>
- Aronson, Elliot vd. *Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Baskı., 2012.
- Arslan, Mustafa. “Dini Toplumsallaşma ve Temel Etkenleri: Türk Geç Ergenleri Arasında Uygulamalı Bir Araştırma”. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 31 (2006), 61-78.
- Atalay, Talip. *İlköğretim ve Liselerde Dindarlık Üzerine*. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Baskı., 2005.
- Aydın, Betül. *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. Ankara: Atlas Yayın Dağıtım, 2. Baskı., 2005.
- Ayfer Alikashifoğlu. “Pubertenin Endokrin Yönü”. *Katkı Pediatri Dergisi* 21/6 (2000), 741-746.
- Ayten, Ali. *Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Bahadır, Abdulkerim. *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Bahadır, Abdulkerim. “Temel Gelişim Özellikleri Açısından Ergenlik Dönemi”. *Tabula Rasa* 1/3 (2001), 109-119.
- Balat, Gülden Uyanık - Akman, Berrin. “Lise Öğrencilerinin Psikolojik Durumların Sosyo demografik Özelliklerine Göre İncelenmesi”. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi* 13/1 (2006), 12.
- Balıca, Nagihan. *Adil Dünya İnancı ile Kendini Sabotaj Arasındaki İlişkide Umudun Rolü*. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
<https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/90307>

- Barut, Besri. "Siyasal Reklamcılık Özelinde Siyasal Tutumların Oluşma Süreci". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2 (2005), 295-317.
- Bayyığıt, Mehmet. *Gençlik ve Din*. Konya: Yediveren Kitap, 2011.
- Buhler-Spiegel-Thomas. "Ergenlik Dönemine Toplu Bakış". *Ergenlik Psikolojisi*. ed. Bekir Okur. 303. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık, 1. Baskı., 1985.
- Bühler, C. vd. "Ergenlik Dönemine Toplu Bakış". çev. Sezen Zeytinoğlu. *Ergenlik Psikolojisi*. ed. Bekir Onur. 87-104. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık, 1. Baskı., 1987.
- Calhoun, Lawrence G. - Cann, Arnie. "Differences in Assumptions About a Just World: Ethnicity and Point of View". *The Journal of Social Psychology* 134/6 (1994), 765-770. <https://doi.org/10.1080/00224545.1994.9923011>
- Callan, Mitchell J. vd. "The Belief in a Just World and Immanent Justice Reasoning in Adults". *Personality & Social Psychology Bulletin* 32/12 (Aralık 2006), 1646-1658. <https://doi.org/10.1177/0146167206292236>
- Cloutier, Richard - Onur, Bekir. "Ergenlik Psikolojisinde Kuramlar". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 27/2 (01 Ağustos 2019), 875-904. https://doi.org/10.1501/Egifak_00000000360
- Correia, Isabel - Dalbert, Claudia. "School Bullying: Belief in a Personal Just World of Bullies, Victims, and Defenders". *European Psychologist* 13/4 (2008), 248-254. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.13.4.248>
- Coşgun, Esra. *Suçta Yönelen Ergenlerde Çocukluk Döneminde Örseleyici Yaşantılara Maruz Kalma Düzeyi ile Adil Dünya İnancı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Crozier, Simon - Joseph, Stephen. "Religiosity and Sphere-Specific Just World Beliefs in 16- to 18-Year-Olds". *The Journal of Social Psychology* 137/4 (01 Ağustos 1997), 510-513. <https://doi.org/10.1080/00224549709595468>
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 15. Baskı., 2006.
- Çapar, Betül. *Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Çapçioğlu, İhsan - Yargı, Abdullah. "Nicel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri". *Bilimsel Araştırma Süreçleri*. ed. Özcan Güngör. 324. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Baskı., 2018.
- Çayır, Celal. "Şiddetin Adil Dünya İnancı ile Meşrulaştırılması". *International Journal of Theology & Social Sciences* 1/1 (2017), 1-16.

- Çelik, Celaleddin. “Kentsel Dindarlık”. *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. ed. Ünver Günay - Celaleddin Çelik. 81-112. Adana: Karahan Kitabevi, 1. Baskı., 2006.
- Çetin, Mehmet. “Peyzaj Planlamada Biyoklimatik Konfor Alanlarının Belirlenmesi: Cide Kıyı Şeridi Örneği”. *Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi* 4/9 (15 Eylül 2016), 800-804. <https://doi.org/10.24925/turjaf.v4i9.800-804.872>
- Çetin, Ümit Fahri. *Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık-Empati İlişkisi (Isparta Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Çok, Figen. “Ergen Kızlarda İlk Ayhali”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 21/1 (1988), 191-201. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001000
- Çok, Figen. “Gelişim Psikolojisi: Ergenlik ve Yetişkinlik”. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 27/2 (01 Ağustos 2019), 905-935. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000362
- Çuhadaroğlu, Füsun. “Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri”. *Katkı Pediatri Dergisi* 21/6 (2000), 863-868.
- Dalbert, Claudia. “Belief in a Just World”. *Handbook of Individual Differences in Social Behavior*. thk. Mark R. Leary - Rick H. Hoyle. 288-297. New York, NY, US: The Guilford Press, 1th. edition., 2009.
- Dalbert, Claudia vd. “Glaube an Die Gerechte Welt als Motiv: Validierung zweier Skalen [Belief in a Just World as Motive: Validation of Two Scales]”. *Psychologische Beiträge* 29 (1987), 596-615.
- Dalbert, Claudia. *The Justice Motive as a Personal Resource: Dealing With Challenges and Critical Life Events*. New York, NY, US: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 1th Edition., 2001.
- Dalbert, Claudia. “The World is More Just For Me Than Generally: About the Personal Belief in a Just World Scale’s Validity”. *Social Justice Research* 12/2 (1999), 79-98. <https://doi.org/10.1023/A:1022091609047>
- Dalbert, Claudia - Katona-Sallay, Hedvig. “The ‘Belief in a Just World’ Construct in Hungary”. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 27/3 (1996), 293-314. <https://doi.org/10.1177/0022022196273003>
- Dalbert, Claudia - Sallay, Hedvig. “Developmental Trajectories and Developmental Functions of The Belief in a Just World: Some Concluding Remarks”. *The Justice Motive in Adolescence and Young Adulthood*. ed. Claudia Dalbert - Hedvig Sallay. 288. New York: Routledge, 1th Edition., 2004.

- Dalbert, Claudia - Stoeber, Joachim. "The Personal Belief in a Just World and Domain-Specific Beliefs About Justice at School and in the Family: A Longitudinal Study With Adolescents". *International Journal of Behavioral Development* 30 (01 Mayıs 2006), 200-207. <https://doi.org/10.1177/0165025406063638>
- De Caroli, Maria - Sagone, Elisabetta. "Belief in a Just World, Prosocial Behavior, and Moral Disengagement in Adolescence". *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 116 (01 Şubat 2014), 596-600. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.263>
- Derman, Orhan. "Ergenlerde Psikososyal Gelişim". *İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adölesan Sağlığı II*. 19-21. 63. İstanbul, 2008.
- Dik, Tuğba. "Atasözlerinde Adil Dünya İnancı". *Millî Folklor Dergisi* 22/88 (2010), 28-32.
- Dzuka, Jozef - Dalbert, Claudia. "The Belief in a Just World and Subjective Well-Being in Old Age". *Aging & Mental Health* 10/5 (2006), 439-444. <https://doi.org/10.1080/13607860600637778>
- Eichorn, Dorothy H. "Biyolojik Gelişim". *Ergenliği Anlamak*. 81-110. Ankara: İmge Kitabevi, 1. Baskı., 1995.
- Eisenberg-Berg, Nancy - Mussen, Paul. "Empathy And Moral Development in Adolescence". *Developmental Psychology* 14/2 (1978), 185-186. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.14.2.185>
- Elkind, David. "The Origins of Religion in the Child". *Review of Religious Research* 12/1 (1970), 35-42. <https://doi.org/10.2307/3510932>
- Erdem Çevikbaş, Pelin. *Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Adil Dünya İnancılarının Denetim Odağı ve Anne Baba Tutumu Açısından Gelişimsel Olarak İncelenmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018.
- Erikson, Erik H. *Identity Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton Company, 1994.
- Eşer, Hatice. *Üniversite Öğrencilerinde Dini İnancı ve Benlik Saygısı İlişkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Finamore, Frank - Carlson, James M. "Religiosity, Belief in a Just World and Crime Control Attitudes". *Psychological Reports* 61/1 (01 Ağustos 1987), 135-138. <https://doi.org/10.2466/pr0.1987.61.1.135>
- Fink, Janet vd. "Off-Field Behavior of Athletes and Team Identification: Using Social Identity Theory and Balance Theory to Explain Fan Reactions". *Journal of Sport Management* 23 (01 Mart 2009), 142-155. <https://doi.org/10.1123/jsm.23.2.142>

- Freedman, Jonathan L. vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi, 4. Baskı., 2003.
- Fromm, Erich. *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*. çev. Nalan İçten - Yurdanur Salman. İstanbul: Payel Yayınevi, 5. Baskı., 1990.
- Furnham, Adrian. “Belief in a Just World: Research Progress Over the Past Decade”. *Personality and Individual Differences* 34 (01 Nisan 2003), 795-817.
[https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(02\)00072-7](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00072-7)
- Furnham, Adrian. “Just World Beliefs in Twelve Societies”. *The Journal of Social Psychology* 133/3 (1993), 317-329.
<https://doi.org/10.1080/00224545.1993.9712149>
- Furnham, Adrian - Gunter, Barrie. “Just World Beliefs and Attitudes Towards The Poor”. *British Journal of Social Psychology* 23/3 (1985), 265-269.
<https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1984.tb00637.x>
- Furnham, Adrian - Procter, Edward. “Belief in a Just World: Review and Critique of the Individual Difference Literature”. *British Journal of Social Psychology* 28/4 (1989), 365-384. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1989.tb00880.x>
- Furnham, Adrian - Procter, Eddie. “Sphere-Specific Just World Beliefs and Attitudes to AIDS”. *Human Relations* 45/3 (01 Mart 1992), 265-280.
<https://doi.org/10.1177/001872679204500303>
- Gallo, Delores. “Educating for Empathy, Reason and Imagination”. *The Journal of Creative Behavior* 23/2 (1989), 98-115. <https://doi.org/10.1002/j.2162-6057.1989.tb00680.x>
- Garrison, Ray C. - Garrison, Karl C. “Ergenliğin Anlamı ve Tarihsel Gelişimi”. çev. Uğur Öner. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (05 Eylül 2019), 87-97. https://doi.org/10.1501/Egifak_00000000930
- George, Darren - Mallery, Paul. *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Study Guide and Reference, 17.0 Update*. Boston: Allyn & Bacon, 10th edition., 2009.
- Giray, Fulya Seda. *Suç İşlemiş ve İşlememiş Ergenlerin Adil Dünya İnancı ve Bağışlayıcılık Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Golinko, Barry E. “Adolescence: Common Pathways Through Life”. *Adolescence* 75/19 (1984), 746-751.
- Göregenli, Melek. *Şiddet, Kötü Muamele ve İşkenceye İlişkin Değerlendirmeler, Tutumlar ve Deneyimler*. İzmir: İzmir Barosu Yayınları, 1. Baskı., 2004.

- Gül, Ali Rıza. “Dinin İşlevleri ve İnsan Hakları Ekseninde Devlet Eliyle Din Öğretimi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/29 (01 Mart 2010), 137-177. <https://doi.org/10.17120/omuifd.16324>
- Gülmez, Çiğdem. *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlaki Çözülme ve Dindarlık*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014.
- Güneş, Adem. *Ergenlik Döneminde 100 Temel Kural*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1. Baskı., 2015.
- Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2. Baskı., 1997.
- Gürsu, Orhan. *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011.
- Hafer, Carolyn - Bègue, Laurent. “Experimental Research on Just-World Theory: Problems, Developments, and Future Challenges”. *Psychological bulletin* 131 (01 Ocak 2005), 128-167. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.131.1.128>
- Hafer, Carolyn L. “Investment in Long-Term Goals and Commitment to Just Means Drive the Need to Believe in a Just World”. *Personality and Social Psychology Bulletin* 26/9 (2000), 1059-1073. <https://doi.org/10.1177/01461672002611004>
- Haluk Yavuzer. *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 44. Baskı., 2020.
- Heider, Fritz. *The Psychology of Interpersonal Relations*. New York: John Wiley & Sons, Inc., 3st. Edition., 1983.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4. Baskı., 2001.
- Hökelekli, Hayati. “Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986), 35-51.
- Hunt, Matthew O. “Status, Religion, and the ‘Belief in a Just World’: Comparing African Americans, Latinos, and Whites”. *Social Science Quarterly* 81/1 (2000), 325-343.
- Hurlock, Elizabeth B. “Ergenlikte Beden Gelişimi”. 105-139. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık, 1. Baskı., 1985.
- Hümeysra Ahsen Doğan. *Dengeli Yaşam ve Dindarlık İlişkisi*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- İmamoğlu, Abdulvahit - Ferşadoğlu, Saliha. “Psikolojik Açıdan Ergenlerde Dini Tutum ve Davranışların Tahlili/Psychological Analysis of Adolescents’ Religious Attitudes and Behaviours”. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (25 Ekim 2016), 19-40.

- İnanç, Banu Yazgan vd. *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi, 6. Baskı., 2010.
- Jersild, Arthur T. *Gençlik Psikolojisi*. çev. İbrahim N. Özgür. İstanbul: Gün Yayınları, 2. Baskı., 1974.
- John, W. Santrock. “Puberte, Sağlık ve Biyolojik Temeller”. çev. Sema Özan. *Ergenlik*. 49-85. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 14. Baskı., 2020.
- Jost, John T. vd. “Belief in a Just God (and a Just Society): A System Justification Perspective on Religious İdeology”. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology* 34/1 (2014), 56-81. <https://doi.org/10.1037/a0033220>
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem - Zeynep, Cemalcılar. *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi, 16. Baskı., 2014.
- Kaleci, Feyza Nur. *Ergenlik Dönemi Kimlik Oluşumunda Dinin Rolü Konya Örneği*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Kaplan, Hasan. “Belief in a Just World, Religiosity and Victim Blaming”. *Archive for the Psychology of Religion* 34/3 (01 Eylül 2012), 397-409. <https://doi.org/10.1163/15736121-12341246>
- Karabekiroğlu, Koray. *Anne-Babalar İçin Ergen Ruh Sağlığı Rehberi*. İstanbul: Say Yayınları, 2. Baskı., 2015.
- Karademirci, Emine vd. “Ergenlik Dönemi: Fiziksel Büyüme, Psikolojik ve Sosyal Gelişim Süreci”. *The Journal of Turkish Family Physician* 3/4 (15 Kasım 2012), 10-16.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 23. Baskı., 2012.
- Kavas, Erkan. “Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum”. *Akademik Bakış Dergisi* 38 (2013), 1-20.
- Kaya, Bozan. *Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Bağlı Kuruluşlarda Çalışanlarda İkincil Travmatik Stres ve Adil Dünya İnancının İncelenmesi*. Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Kılınç, Sibel - Torun, Fuat. “Adil Dünya İnancı”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 3/1 (01 Mart 2011), 1-14.
- Kınık, Erol. “Adolesan Döneminde Fiziksel Büyüme ve Cinsel Gelişme”. *Katkı Pediatri Dergisi* 21/6 (2000), 720-740.
- Kocagazioğlu, Sevtap Yeşil. *Adli Alanda Çalışanlarda Adil Dünya İnancı Tükenmişlik İş Doyumu ve Yaşam Doyumu İlişkisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.

- Koç, Mustafa. "Demografik Özellikler ile Dindarlık Arasındaki İlişki Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (01 Haziran 2010), 217-248.
- Kula, Naci vd. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. İstanbul: Dem Yayınları, 2. Baskı., 2006.
- Kulaksızoğlu, Adnan. *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. Baskı., 2011.
- Lerner, Melvin J. "The Belief in a Just World". *The Belief in a Just World: A Fundamental Delusion*. 9-30. Boston, MA: Springer US, 1980. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0448-5_2
- Lerner, Melvin J. "The Justice Motive: Where Social Psychologists Found It, How They Lost It, and Why They May Not Find It Again". *Personality and Social Psychology Review: An Official Journal of the Society for Personality and Social Psychology, Inc* 7/4 (2003), 389-399. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0704_10
- Lerner, Melvin J. - Miller, Dale T. "Just World Research and the Attribution Process: Looking Back and Ahead". *Psychological Bulletin* 85/5 (1978), 1030-1051. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.85.5.1030>
- Lerner, Melvin J. - Simmons, Carolyn H. "Observer's Reaction to The 'Innocent Victim': Compassion or Rejection?" *Journal of Personality and Social Psychology* 4/2 (1966), 203-210. <https://doi.org/10.1037/h0023562>
- Lipkus, Isaac M. - Siegler, Ilene C. "The Belief in a Just World and Perceptions of Discrimination". *The Journal of Psychology* 127/4 (1993), 465-474. <https://doi.org/10.1080/00223980.1993.9915583>
- Maes, Jürgen. "Immanent Justice and Ultimate Justice: Two Ways of Believing in Justice". *Responses to Victimizations and Belief in a Just World*. ed. Melvin J. Lerner - Riel Vermunt. 9-40. Critical Issues in Social Justice. New York, NY, US: Plenum Press, 1998. https://doi.org/10.1007/978-1-4757-6418-5_2
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Dindarlarda ve Dindar Olmayanlarda Kişilik Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1999.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *İnanç Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 1. Baskı., 2013.
- Messick, David vd. "Why We Are Fairer than Others". *Journal of Experimental Social Psychology* 21 (01 Eylül 1985), 480-500. [https://doi.org/10.1016/0022-1031\(85\)90031-9](https://doi.org/10.1016/0022-1031(85)90031-9)

- Monis, Şeyma. *Üniverstite Öğrencilerinde yaşam Amacı ve Dindarlık*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Nebioğlu, Gonca - Oktay, Fatma. “Tanrı Algısının Adil Dünya İnancı Kuramı ve Adalet Kavramları Üzerinden İncelenmesi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 51 (31 Aralık 2020), 288-307.
- Neda Armaner. *Din Psikolojisine Giriş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1. Baskı., 1980.
- Nurten Kimter. *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008.
- Ok, Yeliz. *Adil Dünya İnancı Öz Yeterlilik İşyeri Saldırganlığı ve İşyerinde Engelliye Yönelik Tutumlar Arasındaki İlişkiler*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Oppenheimer, Louis. “The Belief in a Just World and Subjective Perceptions of Society A Developmental Perspective”. *Journal of Adolescence* 29/4 (Ağustos 2006), 655-669. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.08.014>
- Öztürk, Eyüp Ensar. *İyimserlik ve Dindarlık*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 12. Baskı., 2015.
- Piaget, Jean. *Çocuğun Ahlaki Yargısı*. çev. İdil DüNDAR. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 1. Baskı., 2015.
- Piaget, Jean. *The Moral Judgment of the Child*. New York: Free Press, 1997.
- Plotnik, Rod. *Psikoloji'ye giriş*. çev. Tamer Geniş. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Baskı., 2009.
- Richard E., Kreipe - Elizabeth R., McAnarney. “Adölesan Dönemi”. çev. Mustafa Tuzcu. *Nelson of Pediatrics*. 226-262. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi, 3. Baskı., 2001.
- Rubin, Zick - Peplau, Letitia Anne. “Belief in a Just World and Reactions to Another’s Lot: A Study of Participants in The National Draft Lottery”. *Journal of Social Issues* 29/4 (1973), 73-93. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1973.tb00104.x>
- Rubin, Zick - Peplau, Letitia Anne. “Who Believes in a Just World?” *Journal of Social Issues* 31/3 (1975), 65-89. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1975.tb00997.x>
- Santrock, John W. *Ergenlik*. çev. Diğdem Müge Siyez. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 14. Baskı., 2020.
- Saraçoğlu, Fatih. “Çevre, Adalet Algısı, Suçun Algılanış Biçimi ile Vergi Kaçakçılığına İlişkin Tutumlar Arasındaki İlişkiler”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 3/1 (01 Nisan 2008), 59-74.

- Smith, Edward E. vd. *Atkinson ve Hilgard Psikolojiye Giriş 14. Edisyon*. çev. Deniz Ferhatoğlu - Öznur Öncül. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 3. Baskı., 2015.
- Solmaz, Bünyamin - Şahin, Adem. “Ergenlerde Dindarlık ve Sosyal Benlik”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 12/2 (01 Ekim 2012), 145-158.
- Steinberg, Laurence. *Ergenlik*. Ankara: İmge Kitabevi, 1. Baskı., 2007.
- Susman, Elizabeth J. - Rogol, Alan. “Puberty And Psychological Development”. *Handbook Of Adolescent Psychology*. ed. Richard M. Lerner - Laurence Steinberg. 852. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2. Edition., 2004.
- Şengül, Fatma. *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Şentepe Lokmanoğlu, Ayşe - Güven, Metin. “Kişilik Özellikleri ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/31 (15 Haziran 2015), 27-44. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.219893>
- Taylor, Donald M. vd. “The Personal/Group Discrimination Discrepancy: Perceiving My Group, but Not Myself, to Be a Target for Discrimination”. *Personality and Social Psychology Bulletin* 16/2 (01 Haziran 1990), 254-262. <https://doi.org/10.1177/0146167290162006>
- Tokur, Behlül. “Dindarlığın Kurucu unsuru Olarak Doğruluk”. *Journal of Turkish Studies* 12/27 (2017), 359-372. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12825>
- Tokur, Behlül. *Klasik ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 1. Baskı., 2020.
- Tokur, Behlül. “Martı Jonathan Livingston”. *Journal of Analytic Divinity* 3/2 (15 Aralık 2019), 211-219.
- Tokur, Behlül. *Stres ve Din*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 1. Baskı., 2017.
- Tokur, Behlül. *Stres ve Dindarlık Üzerine Bir Araştırma*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011.
- Uğur, Düzgün. *Dünyayı Adil Algılama ve Geleceğe Dair Umut Umutsuzluk Depresyon Tanısı Alan ve Almayan Kişilerde Adil Dünya İnancı*. Mersin: Mersin Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Ulutaş, Mehmet. “Heider’in Denge Kuramı (Heider’s Balance Theory)”. *Ekonomi ve Yönetim Bilimlerinde Güncel Akademik Araştırmalar*. 163-172. Ankara: Akademisyen Yayınevi, 1. Baskı., 2020.

- Variş, Fatma. "Ergenin Gelişimine Etki Yapan Kültürel Faktörler". *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 1/1 (12 Eylül 2019), 1-11.
https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000224
- Wallerstein, Harvey. *The Penguin Dictionary of Psychology*. New York: Penguin Books, 1981.
- Whatley, Mark. "Belief in a Just World Scale: Unidimensional or Multidimensional?" *The Journal of Social Psychology* 133 (01 Ağustos 1993), 547-551.
<https://doi.org/10.1080/00224545.1993.9712180>
- Winston, Robert. *Help Your Kids with Growing Up: A No-Nonsense Guide to Puberty and Adolescence*. London: DK Penguin Random House, 1st Edition., 2017.
- Yancı, Ferihan. *Tecavüze İlişkin Tutumların Tecavüz Mitleri, Adil Dünya İnancı, Cinsiyet Roller ve Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yapıcı, Asım. "Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi (Bir Model Denemesi)". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 83-113.
<https://doi.org/10.21054/deuifd.282806>
- Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Yayınları, 2. Baskı., 2013.
- Yavuzer, Haluk. *Psiko-Sosyal Açından Çocuk Suçluluğu*. İstanbul, 1. Baskı., 1981.
- Yıldırım, Ali. "Kişilerin Empatik Eğilimleri ile Boşanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 22/22 (11 Ekim 2013), 233-242.
- Yiğit, Ayşegül. "Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/22 (01 Mayıs 2006), 179-203. <https://doi.org/10.17120/omuifd.47183>
- Yitik, Ali İhsan. *Doğu Dinleri*. İstanbul: İsam / İslam Araştırmaları Merkezi, 1. Baskı., 2014.
- Zweigenhaft, Richard vd. "Religious Preference and Belief in a Just World". *Genetic, Social, and General Psychology Monographs* 3 (01 Ağustos 1985), 333-348.
- Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 12. Baskı., 2011.
- "Tevrat". Erişim 06 Temmuz 2022. <https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/>
- "Yuhanna". Erişim 06 Temmuz 2022. <https://www.kutsalkitap.org/online-incil-oku/>

7. EKLER

EK-1. Bilgilendirilmiş Onam Formu

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Muhammed ŞAHBAZ tarafından yürütülen “Ergenlik Döneminde Adil Dünya İnancı ve Dindarlık” başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkına sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

- Araştırmanın Amacı: Bu çalışmada ergenlik dönemindeki gençlerde adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır.
- Araştırmanın İçeriği: Adil dünya inancı ve dindarlık anketi soruları
- Araştırmanın Nedeni: Bilimsel araştırma Tez çalışması
- Araştırmanın Öngörülen Süresi: Tahmini 50 dakika
- Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı: 480
- Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Gaziantep'teki 5 devlet lisesi

2. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. **Çalışma hakkında yazılı açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkânı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları yazılı olarak da anlatıldı.** Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:

İmzası:

(Varsa) Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin:

Veli veya Vasisinin (kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:

İmzası:

Not: Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.

Araştırmacının

Adı-Soyadı: Muhammed ŞAHBAZ

İmzası:

EK-2. Adil Dünya İnancı ve Dindarlık Ölçeği

Ergenlik döneminde adil dünya inancı ve dindarlık arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla hazırlanan bu anket formu, bilimsel bir çalışmada kullanılmak üzere düzenlenmiştir. Sizden adınız ve soyadınız istenmemektedir. Elde edilecek sonuçlar yalnızca bilimsel amaçla kullanılacaktır. Araştırmadan güvenilir ve geçerli sonuçlar elde edilebilmesi için vereceğiniz cevapların samimi ve gerçeğe uygun olması önemlidir.

Lütfen hiçbir maddeyi atlamadan dikkatlice okuyunuz ve size en uygun ya da en yakın olan seçeneği işaretleyiniz. İlgi ve katkılarınız için teşekkür ederiz.

Muhammed ŞAHBAZ

Yaşınız:					
Cinsiyet:	Erkek: ☐	Kadın: ☐			
Birlikte yaşadığınız kişi:	Anne: ☐	Baba: ☐	Anane/Dede: ☐	Babanne/Dede: ☐	Diğer: ☐
Ailenin gelir düzeyi:	Düşük: ☐	Orta: ☐	Ortanın üstü: ☐	Yüksek: ☐	

Aşağıdaki ifadelere yönelik kanaatlerinizi ilgili kutucuğa (X) işareti koyarak belirtiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1) Eninde sonunda başıma gelen her şeyi hak ettiğime inanıyorum.					
2) Bana karşı genellikle adil davranılmıştır.					
3) Çoğunlukla ne hak ettiysem onu bulmuşumdur.					

4) Genel olarak baktığımda, yaşadığım olaylar adildir.					
5) Hayatımdaki adaletsizlikler istisnai durumlardır.					
6) Hayatta başıma gelen olayların çok büyük bir kısmının adil olduğuna inanıyorum.					
7) Benimle ilgili verilen önemli kararların çoğunlukla adil olduğunu düşünüyorum.					
8) Dünyanın aslında adil bir yer olduğunu düşünüyorum.					
9) İnsanların eninde sonunda ne hak ederlerse onu bulacaklarına inanıyorum.					
10) Adaletin her zaman adaletsizlikler karşısında galip geleceğinden eminim.					
11) Uzun vadede insanların adaletsizliklerin üstesinden geleceğine inanıyorum.					
12) Hayatın her alandaki adaletsizliklerin (örneğin iş hayatında, aile hayatında, okul hayatında, politik hayatta vs.) bir kural olmaktan ziyade birer istisna olduğuna inanıyorum.					
13) İnsanların önemli kararlar verirken adil olmaya gayret ettiklerine inanıyorum.					

Aşağıdaki dini ifadelerle yönelik kanaatlerinizi ilgili kutucuğa (X) işareti koyarak belirtiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1) Allah'ın varlığına inanırım.					
2) Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna inanırım.					

3) Bir hata işlediğimde tövbe etme ihtiyacı hissedirim.					
4) Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın gönderdiği ilahi kitap olduğuna inanırım.					
5) Allah'ı her şeyden ve herkesten daha çok sevdiğimi hissedirim.					
6) Farz olan ibadetleri yapmadığımda suçluluk hissedirim.					
7) Dua ettiğimde içimi bir huzur ve ferahlık kapladığını hissedirim.					
8) Cennetin ve cehennemın varlığına inanırım.					
9) İbadet ettiğimde Allah'a yakınlaştığımı hissedirim.					
10) Kuran okuduğumda huzurlu ve mutlu olurum.					
11) Meleklerin varlığına inanırım.					
12) Dini görevleri yerine getirdiğimde huzurlu olurum.					
13) Öldükten sonra tekrar dirileceğimize inanırım.					
14) Karşı cinsle olan ilişkilerimde dinin belirlediği ölçülerine uyarım.					
15) Dinen yasaklandığı için evlik öncesinde veya evlilik dışı cinsel ilişkiye yaklaşmam.					
16) Dinen yasaklandığı için içki içmem.					
17) Dinen yasaklandığı için kumar oynamam.					

<p>18) Ne sıklıkta beş vakit namazı kılarırsınız?</p> <p>a) Hiç kılmam b) Hayatımda birkaç kez kıldım c) Ara sıra kılarım d) Düzenli olmamakla birlikte çoğunlukla kılarım e) Aksatmadan düzenli kılarım</p>
<p>19) Ne sıklıkta ramazan orucunu tutarsınız?</p> <p>a) Hiç tutmam b) Hayatımda birkaç kez tutum c) Ramazanda birkaç gün tutarım d) Ramazan ayının çoğunu tutarım e) Aksatmadan tümünü tutarım</p>

20) Ne sıklıkta Kur'an'ın Arapçasını (yüzünden) okursunuz?

- a) Hiç okumam b) Hayatımda birkaç kez okudum c) Ara sıra okurum d) Sıkça okurum
e) Çok sık okurum

21) Ne sıklıkta Kur'an'ın mealini okursunuz?

- a) Hiç okumam b) Hayatımda birkaç kez okudum c) Ara sıra okurum d) Sıkça okurum
e) Çok sık okurum

22) Ne sıklıkta dua edersiniz?

- a) Hiç etmem b) Hayatımda birkaç kez ettim c) Ara sıra ederim d) Sıkça ederim
e) Çok sık ederim

23) Ramazan orucu dışında ne sıklıkta nafil oruç tutarsınız?

- a) Hiç tutmam b) Hayatımda birkaç kez tutum c) Ara sıra tutarım d) Sıkça tutarım
e) Çok sık tutarım

24) Farz namazlar dışında ne sıklıkta nafil namaz kılarırsınız?

- a) Hiç kılmam b) Hayatımda birkaç kez kıldım c) Ara sıra kılarım d) Sıkça kılarım
e) Çok sık kılarım

EK-3. Etik Kurul Raporu

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ (AYBÜ) ETİK KURULU PROJE ONAY BELGESİ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü öğrencilerinden Muhammed ŞAHBAZ'ın, Ergenlik Döneminde Adil Dünya İnancı ve Dindarlık adlı araştırması değerlendirilmiştir. (Bu kısım başvuru sahibi tarafından doldurulmalıdır)

Proje etik açısından uygun bulunmuştur.

Proje etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Proje etik açısından uygun bulunmamıştır.

AYBÜ ETİK KURULU KARARI (Etik Kurul tarafından doldurulacaktır)	
Araştırma kodu (Yıl – Araştırma sıra no)	2021-200
Başvuru formunun Etik Kurula ulaştığı tarih	30.03.2021
Etik Kurul Karar toplantı tarihi ve karar no	16.04.2021-52
Yer	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Esenboğa Külliyesi
Katılımcılar	Formda imzası bulunan üyelerimiz toplantıya katılmıştır.

KURUL BAŞKANI, BAŞKAN YARDIMCISI VE ÜYELER:

İMZA

Prof. Dr. Cem Şafak ÇUKUR

Üye

Prof. Dr. Muharrem KILIÇ

Üye

Doç. Dr. Behlül TOKUR

Üye

Doç. Dr. Birgül ÖZKAN

Üye

Doç. Dr. Yüksel Akay UNVAN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Şule KAYA

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DEMİRDEL

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Nimet YILDIRIM TİRGİL

Üye